

**4-6 YAŞ SOSYAL DAVRANIŞ ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE
ÇOCUKLARIN SOSYAL DAVRANIŞLARI İLE EBEVEYN
TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Kübra Eke

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ, 2018

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 6 ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Kübra

Soyadı : Eke

Bölümü : Çocuk Gelişimi ve Eğitimi

İmza :

Teslim tarihi : .../.../2018

TEZİN

Türkçe Adı : 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Çocukların Sosyal Davranışları ile Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

İngilizce Adı : Development of Social Behavior Scale of 4-6 Age and The Analysis of The Relationship Between Social Behaviors of Children And Parental Attitudes

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Kübra Eke

İmza : .....

JÜRİ ONAY SAYFASI

Kübra Eke tarafından hazırlanan “4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Çocukların Sosyal Davranışları ile Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Ayşe Dilek ÖĞRETİR ÖZÇELİK

(Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Başkan: Prof. Dr. Ümit DENİZ

(Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Üye: Prof. Dr. Ümit DENİZ

(Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Üye: Doç. Dr. Ayşe Dilek ÖĞRETİR ÖZÇELİK

(Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ege AKGÜN

(Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi)

Tez savunma tarihi: .../.../....

Bu tezin Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

.....

Hayat ışığım anneme

ve

Kutup yıldızım babama

TEŞEKKÜR

Bu uzun soluklu serüvende tez çalışmamı benimle birlikte büyük bir ilgiyle sahiplenen ve takip eden, değerli düşünce ve dönütleriyle beni besleyen, ihtiyaç duyduğum her an anlayış ve desteğini hissettiğim, gülen yüzü ve özverisiyle yoluma ışık tutan kıymetli hocam ve tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Ayşe Dilek ÖĞRETİR ÖZÇELİK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Yoğun çalışma temposu içerisinde her zaman kapısını çalabildiğim, bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşarak bana zaman ayıran, çalışmamın olgunlaşmasında emeği geçen Sayın Doç. Dr. Saide ÖZBEY'e teşekkür ediyorum.

Araştırmamın istatistiksel çalışmalarında değerli görüşlerine başvurduğum Sayın Prof. Dr. Engin KARADAĞ'a teşekkür ediyorum.

Yaşam serüvenim boyunca her daim ellerini omzumda hissettiğim, ilk adımdan başlayıp attığım her adımda arkamda duran, ruhumu besleyen, yönümü bulduran, yolumu aydınlatan babam Veli EKE ve annem Fatma EKE'ye emekleri ve destekleri için sonsuz teşekkür ediyorum.

Çalışmam süresince bana sınıflarını açan ve tüm kolaylıkları sağlayan değerli öğretmenlere, bitmek bilmeyen merakları ve enerjileri ile harika ve dolu dolu bir çalışma süreci geçirmemi sağlayan minik yüreklere de ayrıca teşekkür ediyorum.

4-6 YAŞ SOSYAL DAVRANIŞ ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE ÇOCUKLARIN SOSYAL DAVRANIŞLARI İLE EBEVEYN TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Kübra Eke

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2018

ÖZ

Bu araştırma, Ankara ili sınırları içerisindeki farklı sosyoekonomik bölgelerde yaşayan (i) 4-6 yaş grubundaki çocukların sosyal davranışlarını belirlemek amacıyla kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının geliştirilmesini, (ii) çocukların sosyal davranışları üzerinde demografik değişkenlerin etkisinin incelenmesini ve (iii) çocukların sosyal davranışları ile ebeveyn tutumları, aile algısı ve aile içi örüntüler arasındaki ilişkinin incelenmesini amaçlamıştır. Araştırmanın yöntem aşamasında keşfedici sıralı karma model benimsenmiştir. Araştırmada üç farklı çalışma grubu mevcuttur. Araştırmanın nitel verilerin elde edilerek ölçeğin geliştirilme sürecine yönelik çalışmaların gerçekleştirildiği Çalışma Grubu-I, alt ve üst sosyoekonomik düzeylerde, 4-6 yaş aralığında yer alan 60 çocukta oluşmaktadır. Nicel verilerin elde edildiği Çalışma Grubu-II, “4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği” nin geçerlik ve güvenilirlik analizlerinin yapıldığı 4-6 yaş aralığındaki 541 çocukta oluşmaktadır. Çalışma Grubu-III ise çocukların sosyal davranışları ile ebeveyn tutumları, aile algısı ve aile içi örüntüler arasındaki ilişkinin incelenmesini amaçlandığı 4-6 yaş aralığındaki 136 çocuk ve 136 anne-baba grubundan oluşmaktadır. Elde edilen veriler ile gerçekleştirilen ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik analizleri, “4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği”

olarak adlandırılan ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunu göstermiştir. Çocukların sosyal davranışlarının; çocukların yaşına, cinsiyetine, kişilik özelliğine, kardeş sayısına, doğum sırasına, anne-baba öğrenim durumuna, annenin çalışma durumuna ve ailenin gelir düzeyi değişkenlerine göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Çocukların okul öncesi eğitime devam süresi, anne-baba yaşı değişkenlerinin ise sosyal davranışları üzerinde anlamlı farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir. Ek olarak bu değişkenlerden; çocuğun yaşı ve cinsiyeti, annenin çalışma durumu, ailenin gelir düzeyi, çocuğun doğum sırası değişkenlerinin, çocukların sosyal davranışları üzerinde yordayıcılığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocukların aile algılarında sosyal davranışlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Çocukların sosyal davranışları ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişki incelendiğinde, anne tutumlarının çocukların işbirliği, saldırganlık, liderlik, çekingenlik ve uyum davranışları ile ilişkili olduğu; baba tutumlarının iş birliği, saldırganlık, çekingenlik ve uyum davranışları ile ilişki olduğu belirlenmiştir. Çocukların sosyal davranışları üzerinde, annenin izin verici, otoriter ve demokratik tutumu ile babanın demokratik tutumunun yordayıcılığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çocukların işbirliği, saldırganlık, uyum ve destek davranışları ile aile içi örüntüler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler	Okul öncesi dönem, Sosyal davranış, Ölçek geliştirme, Ebeveyn tutumu, Aile algısı, Aile içi örüntü
Sayfa Adedi	145
Danışman	Doç. Dr. Ayşe Dilek Öğretir Özçelik

**DEVELOPMENT OF SOCIAL BEHAVIOR SCALE OF 4-6 AGE AND
THE ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL
BEHAVIORS OF CHILDREN AND PARENTAL ATTITUDES**

(Master Thesis)

Kübra Eke

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

July 2018

ABSTRACT

This research aims (i) to develop a valid and reliable scale that could be used to determine social behaviors of children in the 4-6 age group, (ii) examining the effect of demographic variables on children's social behaviors and (iii) the relationship between children's social behaviors and parental attitudes, family perception and family patterns. In the method phase of the study, an exploratory sequential mixed model was adopted. There are three different study groups in the research. Study Group-I, in which studies are carried out to improve the scale by obtaining qualitative data, consists of 60 children in the age range of 4-6 at lower and upper socioeconomic levels. Study Group II, in which quantitative data were obtained, consisted of 541 children aged 4-6, whose validity and reliability analyzes of "Social Behavior Scale for Age 4-6 " were conducted. Finally, Study Group-III consists of 136 children in the 4-6 age range and 136 parents who aim to examine the relationship between children's social behaviors and parental attitudes, family perception and family patterns. Validity and reliability analyzes of the scale with the data obtained show that the scale called "Social Behavior Scale for Age 4-6 " is a valid and reliable scale. Social behaviors of children differ according to variables as age, gender, personality, siblings, birth order, parents' education level, mother's working status and family income level. It has been determined that the duration of pre-school education of the children and the age of parents variables do not make a significant difference on the social behavior patterns. Additionally, it had been

found that the predictability on the children social behaviors from these variables; the age and gender of the child, the working status of the mother, the income level of the family, the birth order of the child. There was a statistically significant difference in the family perceptions of children according to the children's social behaviors. When the relationship between children's social behaviors and parental attitudes is examined, it is found that the children's cooperation, aggression, leadership, adaptation and shyness behavioral patterns were influenced by mothers' attitudes; and fathers' attitudes had an impact on the cooperation, aggression, shyness and adaptation behavioral patterns. In addition, a statistically significant difference was found between children's social behaviors and family patterns.

Key Words : Preschool period, Social behavior, Scale development, Parental attitude, Family perception, Family pattern.
Page Number : 145
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Ayşe Dilek Öğretir Özçelik

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xvi
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1.Problem Durumu	1
1.2.Araştırmanın Amacı	4
1.2.1.Alt Amaçlar	4
1.3.Araştırmanın Önemi.....	5
1.4.Araştırmanın Varsayımları.....	6
1.5.Araştırmanın Sınırlılıkları	7
BÖLÜM II.....	9
KURAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1.Okul Öncesinde Sosyal Gelişim	9
2.2.Okul Öncesi Dönemde Sosyal Gelişime Kuramsal Bakış.....	9

2.2.1.Psikoseksüel Gelişim Kuramı	9
2.2.2.Psikososyal Gelişim Kuramı	11
2.2.3.Sosyo-Kültürel Gelişim Kuramı.....	12
2.2.4. Sosyal Bilişsel (Öğrenme) Kuramı	12
2.2.5.Ekolojik Kuram	13
2.3. Okul Öncesi Dönemde Yaş Gruplarına Göre Sosyal Gelişim.	14
2.4. Okul Öncesi Dönemde Sosyal Gelişimi Etkileyen Faktörler	15
2.4.1.Yaş.....	16
2.4.2.Cinsiyet	16
2.4.3.Sosyoekonomik Düzey	16
2.4.4.Doğum Sırası.....	17
2.4.5.Kardeş Sayısı.....	17
2.4.6.Eğitim Süresi	18
2.5.Okul Öncesi Dönemde Sosyal Davranışlar.....	18
2.5.1.Saldırganlık	18
2.5.2.Çekingenlik.....	21
2.5.3.Liderlik	22
2.5.4.İş Birliği	23
2.5.5. Uyum.....	24
2.5.6.Destek.....	25
2.6. Sosyal Davranışlarla İlgili Araştırmalar	25
2.7. Sosyal Gelişimi Etkileyen Bir Unsur Olarak Aile.....	28
2.8. Kuramsal Bakış Açısı ile Aile.....	28
2.8.1.Yapısal İşlevsel Kuram	28
2.8.2.Sembolik Etkileşim Kuramı	29
2.8.3.Çatışma Kuramı	30

2.8.4.Feminist Aile Kuramı.....	30
2.8.5.Gelişimsel Aile Kuramı	31
2.8.6.Aile Ekolojisi Kuramı.....	31
2.8.7.Aile Sistemleri Kuramı.....	31
2.9.Aile İçi İlişkiler ve İletişim	32
2.9.1.Eşler Arası İlişkiler.....	32
2.9.2.Anne-Çocuk İlişkisi	33
2.9.3.Baba-Çocuk İlişkisi.....	34
2.9.4.Anne-Baba Çocuk İlişkisi	35
2.10.Çocuk Yetiştirme Tutumları.....	35
2.10.1.Aşırı Hoşgörülü Gevşek Tutum.....	36
2.10.2.Aşırı Koruyucu Tutum.....	38
2.10.3.Demokratik Tutum.....	38
2.10.4.Otoriter Tutum	39
2.11. Aile İçi İlişkiler ve Ebeveyn Tutumlarıyla İlgili Araştırmalar	40
2.12. Okul Öncesi Dönemde Çocuk ve Resim.....	44
2.13.Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Resimsel Gelişim Aşamaları	44
2.13.1.Karalama Dönemi.....	45
2.13.2.Şema Öncesi Dönem	46
2.14.Okul Öncesi Dönem Çocuk Resimlerinde Aile Olgusu	47
2.15. Okul Öncesi Dönemde Çocuk Resimlerine Yönelik Araştırmalar.....	48
BÖLÜM III	53
YÖNTEM.....	53
3.1. Araştırmanın Modeli	53
3.2. Çalışma Grubu	54
3.2.1 Çalışma Grubu-I.....	54

3.2.2. Çalışma Grubu-II	56
3.2.3. Çalışma Grubu-III.....	57
3.3. Veri Toplama Araçları	60
3.3.1. Demografik Bilgi Formu	60
3.3.2. Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ).....	60
3.3.3.Aile Resmi Çiz Testi	61
3.3.4.Aile Değerlendirme Ölçeği.....	62
3.3.5. 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği	62
3.3.5.1. 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeğinin Geliştirilmesi.....	63
3.4. Verilerin Analizi.....	64
BÖLÜM IV	67
BULGULAR VE TARTIŞMA	67
4.1.Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	67
4.1.1.Kapsam Geçerliği	67
4.1.2. Görünüş Geçerliği.....	69
4.1.3.Yapı Geçerliği	69
4.2.Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	76
4.2.1.Alt Problem: “4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği ” Güvenilir Bir Ölçme Aracı Mıdır?	76
4.3.Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	80
4.3.1.Alt Problem: “Çocukların Sosyal Davranışları Çocuklara İlişkin Değişkenlere (yaş, cinsiyet, okul öncesi eğitim kurumuna devam süresi, doğum sırası, kardeş sayısı, çocuğun kişilik özellikleri) Göre Farklılaşmakta Mıdır?	80
4.4.Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	91
4.4.1.Alt Problem: “Çocukların Sosyal Davranışları Anne-Babalarına İlişkin Değişkenlere (anne-babanın yaşı, anne-babanın öğrenim düzeyi, annenin çalışma durumu, ailenin gelir düzeyi) Göre Farklılaşmakta Mıdır?”	91

4.5.Alt Probleme İlişkin Bulgular	100
4.6.Alt Probleme İlişkin Bulgular	108
4.6.1.Alt Problem: “Anne-Babaların Ebeveyn Tutumları ile Çocukların Sosyal Davranışları Arasında İlişki Var Mıdır?.....	108
4.7.Alt Probleme İlişkin Bulgular	110
4.7.1.Alt Problem: “Çocukların Ailelerine Yönelik Algıları Alt ve Üst Sosyoekonomik Düzeyde Olma Durumlarına Göre Farklılaşmakta Mıdır? “	110
4.8.Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	114
4.8.1.Alt Problem: “Çocukların Sosyal Davranışları ile Aile İçi Örüntüleri Arasında Bir İlişki Var Mıdır? “.....	114
BÖLÜM V	114
SONUÇ VE ÖNERİLER	115
5.1. 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği'nin Geçerliliğine İlişkin Sonuçlar	115
5.2. 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği'nin Güvenirliğine İlişkin Sonuçlar	116
5.3. Çocuklara Yönelik Değişkenler Açısından Çocukların Sosyal Davranışlarına İlişkin Sonuçlar	116
5.3.1. Cinsiyet	117
5.3.2. Yaş.....	117
5.3.3.Kardeş Sayısı.....	117
5.3.4.Doğum Sırası	118
5.3.5.Okul Öncesi Eğitime Devam Süresi	118
5.3.6.Kişilik Özelliği.....	119
5.4. Anne-Babalara Yönelik Değişkenler Açısından Çocukların Sosyal Davranışlarına İlişkin Sonuçlar	119
5.4.1.Annenin Yaşı	119
5.4.2.Babanın Yaşı	119
5.4.3.Annenin Öğrenim Düzeyi	120

5.4.4. Babanın Öğrenim Düzeyi.....	120
5.4.5. Annenin Çalışma Durumu	120
5.4.6. Ailenin Gelir Düzeyi	120
5.5. 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Alt Boyutlarının Yordayıcı Değişkenlerinin Tespit Edilmesine İlişkin Sonuçlar	121
5.5.1. İşbirliği Alt Boyutunun Yordayıcı Değişkenlerinin Tespit Edilmesi.....	121
5.5.2. Saldırganlık Alt Boyutunun Yordayıcı Değişkenlerinin Tespit Edilmesi	121
5.5.3. Liderlik Alt Boyutunun Yordayıcı Değişkenlerinin Tespit Edilmesi	121
5.5.4. Çekingenlik Alt Boyutunun Yordayıcı Değişkenlerinin Tespit Edilmesi	121
5.5.5. Uyum Alt Boyutunun Yordayıcı Değişkenlerinin Tespit Edilmesi.....	122
5.5.6. Destek Alt Boyutunun Yordayıcı Değişkenlerinin Tespit Edilmesi.....	122
5.6. Annelerin Ebeveyn Tutumları İle Çocukların Sosyal Davranışları Arasındaki İlişkilere İlişkin Sonuçlar	122
5.7. Babaların Ebeveyn Tutumları ile Çocukların Sosyal Davranışları Arasındaki İlişkilere İlişkin Sonuçlar	123
5.8. Çocukların Sosyal Davranışları Açısından Çocukların Ailelerine Yönelik Algılarına İlişkin Sonuçlar	123
5.9. Aile İçi Örüntüler ile Çocukların Sosyal Davranışları Arasındaki İlişkilere İlişkin Sonuçlar.....	124
5.10. Öneriler	124
KAYNAKLAR.....	125

TABLolar LİSTESİ

Tablo3.1. <i>Çalışma Grubu-I'in Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzelik Dağılımları</i>	55
Tablo3.2. <i>Çalışma Grubu-II'nin Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzelik Dağılımları</i>	56
Tablo3.3. <i>Çalışma Grubu-III'ün Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzelik Dağılımları</i>	57
Tablo 4.1. <i>4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği'nin Fleiss Kappa Katsayıları</i>	68
Tablo 4.2. <i>4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği'nin Faktör Analizine Uygunluğuna İlişkin Veriler</i>	70
Tablo 4.3. <i>4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeğinin Alt Ölçeklerinin Açıkladıkları Varyans Yüzdeleri ve Özdeğerleri</i>	70
Tablo 4.4. <i>4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği'ne Ait Maddelerin Ortak Faktör Varyansları ve Faktör Analizi Sonrası Döndürülmüş Temel Bileşenler Analizi Sonuçları</i>	72
Tablo 4.5. <i>4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği'nin Madde-Toplam Korelasyonlarını Belirlemek Amacıyla Yapılan Pearson Çarpım Moment Korelasyon Analizi Sonuçları</i>	75
Tablo 4.6. <i>4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Alt Faktörlerinin Korelasyon Analizi Sonuçları</i>	76
Tablo 4.7. <i>4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Alt Boyutlarının Cronbach Alpha, Guttman ve Spearman Brown Katsayıları</i>	77
Tablo 4.8. <i>4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Test-Tekrar-Test Katsayısını Belirlemek İçin Yapılan Pearson Korelasyon Analizi Sonucu</i>	77
Tablo 4.9. <i>4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Madde Ayırt Edicilik Güçlerini Belirlemeye Yönelik Bağımsız Grup t Testi Sonuçları</i>	78
Tablo 4.10. <i>Çocukların 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamasının Yaş Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları</i>	80

Tablo 4.11. <i>Çocukların 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamasının Cinsiyet Değişkenine Göre t Testi Sonuçları</i>	Erro
r! Bookmark not defined.	
Tablo 4.12. <i>Çocukların 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Okul Öncesi Eğitim Alma Süresi Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları</i>	85
Tablo 4.13. <i>Çocukların 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Kardeş Sayısı Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları</i>	86
Tablo 4.14. <i>Çocukların 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Doğum Sırası Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları</i>	88
Tablo 4.15. <i>Çocukların 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Kişilik Özellikleri Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları</i>	889
Tablo 4.16. <i>Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Annenin Yaşı Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları</i>	91
Tablo 4.17. <i>Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Babanın Yaşı Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları</i>	93
Tablo 4. 18. <i>Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Annenin Öğrenim Düzeyi Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları</i>	94
Tablo 4. 19. <i>Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Babanın Öğrenim Düzeyi Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları</i>	95
Tablo 4.20. <i>Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Annenin Çalışma Durumu Değişkenine İlişkin t Testi Sonuçları</i>	97
Tablo 4.21. <i>Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Ailenin Gelir Düzeyi Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları</i>	99
Tablo 4.22. <i>Çocukların İşbirliği Davranışı Puanlarının Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları</i>	100
Tablo 4.23. <i>Çocukların Saldırganlık Davranışı Puanlarının Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları</i>	102

Tablo 4.24. <i>Çocukların Liderlik Davranışı Puanlarının Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları</i>	103
Tablo 4.25. <i>Çocukların Çekingenlik Davranışı Puanlarının Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları</i>	105
Tablo 4.26. <i>Çocukların Uyum Davranışı Puanlarının Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları</i>	106
Tablo 4.27. <i>Çocukların Destek Davranışı Puanlarının Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları</i>	107
Tablo 4.28. <i>Çocukların Sosyal Davranış Alt Ölçek Puanları ile Annelerin Ebeveyn Tutum Alt Ölçekleri Arasındaki İlişkilere İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları</i>	1088
Tablo 4.29. <i>Çocukların Sosyal Davranış Alt Ölçek Puanları ile Babaların Ebeveyn Tutum Alt Ölçekleri Arasındaki İlişkilere İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları</i> ..	109
Tablo 4.30. <i>Çocukların Sosyal Davranışlarına Göre Aile Çiz Testinin İlk ve Son Çizilen Kişi, Çizilmeyen Kişi, Yakın ve Uzak Çizilen Kişi, Renk Kullanımı, Kişilerin Çizimi Değişkenlerine İlişkin χ^2 (kikare) Tablosunun İncelenmesi</i>	110
Tablo 4.31. <i>Çocukların Sosyal Davranış Alt Ölçek Puanları ile Aile Değerlendirme Alt Ölçekleri Arasındaki İlişkilere İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları</i>	114

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Problem Durumu

Geçmişten günümüze çocuk gelişimi ve eğitimine yönelik yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular, okul öncesi dönem olarak adlandırılan 0-6 yaş arasındaki yılların, insan hayatının en kritik ve en önemli dönemi olduğunu vurgulamaktadır. Bu yıllarda mental, emosyonel ve toplumsal gelişme ile öğrenmenin çok süratli olduğu vurgulanmaktadır. Bedenin ve şahsiyetin gelişmesine ek olarak bu yıllarda edinilen tutum ve davranışların kalıcı nitelikte olduğu ve sonraki yıllarda değiştirilmesinin oldukça güç olduğu da açıklanmaktadır (Çağdaş & Seçer, 2006; Günindi, 2010, s.1). Bu yıllarda ilk, en uzun ve en yoğun etkileşimin aile ile olduğu göz önünde bulundurulduğunda çocuğun tüm özelliklerinin şekillenmesinde en önemli faktörün aile bireyleri ve nitelikleri olduğu görülmektedir.

Birey, bebeklikten itibaren her aşamada, önce olgunlaşarak sosyalleşme için yeterli düzeye gelmekte daha sonra sosyal güçlerin yardımıyla sosyal normları içselleştirmektedir. Sosyal davranış kalıplarını model olarak sunan, uyumun sağlanmasında rol alan en önemli sosyal güçlerden birisi de ailedir. Aile; çocuğun sosyal figürleri, sosyal rolleri ve sosyal kuralları tanınmasında ve ilerleyen yaşlarda sosyal olarak işlevsellik kazanmasında etkili olmaktadır (Seven, 2008).

Çocukların sosyalleşme süresince yaşamı sürdürebilme, kişiler arası ilişkileri yürütebilme ve sosyal olaylarla ilgili problem çözebilme gibi sosyal becerileri kazanması gerekmektedir. Çocuklar aile içerisinde uyma ve iş birliği gösterme, başkalarının davranışlarını etkilemeyi öğrenme, dil becerileri ve bulunulan kültürün sahip olduğu ahlaki ve kültürel değerleri öğrenmektedirler (Berk, 2013; Günindi, 2010).

Çocukların sosyalleşme sürecinde tek kaynak olmamakla birlikte en temel unsur olarak anne-babalar görülmektedir. Çünkü hayatın bu döneminde ilk etkileşim, çocukların kişilik özelliklerini, sosyal beceri, uyum ve değerlerini edindiği yer olan ailede başlamaktadır (Karabulut & Şendil, 2008, s. 16).

Aile, çocuğun ilk sosyal iletişim alanı olarak; toplum tarafından bireyden beklenen iyi ve doğru davranışları benimseten; başka bireylerle ilişkileri belirleyen sevgi, saygı, paylaşma gibi yaşama yönelik tutumları kazandıran önemli bir bağlam niteliği taşımaktadır (Alisinanoğlu & Özbey, 2011, s. 42).

Aile sosyal davranışların kazanılmasında çarpıcı bir etkiye sahiptir. Alan yazınında çocuğun sosyal davranışları kazanmasında rolü olan aile ile ilgili çeşitli faktörler belirtilmektedir.

Razon (1987), çocuğun sosyal deneyimlerini etkileyen aile ilgili faktörleri; ailenin yapısı ve genişliği, ailenin yaşamını sürdürdüğü yerin boyutu, ailenin sosyoekonomik ve kültürel durumu, ebeveynlerin kendi iş ve sosyal yaşantıları şeklinde ele almıştır (İnanç, Bilgin & Atıcı, 2007, s. 198; Orçan, 2008, s. 158).

Yavuzer (1995) tarafından ailenin çocuğun sosyal davranış kazanımında rolü olan etmenler; aile yapısı ve genişliği, ailenin sosyoekonomik ve kültürel düzeyi olarak ele alınmıştır (s.136).

Brodeski & Hembrough (2007) göre ise; farklı aile türleri, kardeşler, büyükanne-büyükbaba gibi ailede yaşayan diğer bireyler, ebeveynlerin birlikte ya da ayrı olması durumu, tek ebeveynle yaşama durumunda çocuğun diğer ebeveynle ilişkisi; çocuğun sosyal davranışları üzerinde rolü olan aile ile ilgili faktörlerdir (s.18).

Aile, çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yer, anne-babalar ise çocuğun ilk örnekleri ve öğreticileridir. Anne ve babaların çocuklarına karşı tutarlı ve düzenli olarak gösterdikleri bir takım davranış kalıpları bulunmaktadır. Çocuklar genel ve özel olmak üzere bir takım tutum ve davranışları anne ve babalarını örnek alarak öğrenirler. Çocuğa karşı takınılan tutum ve yöneltilen davranışlar, çocuğun yaşantısında ilk davranış örüntülerini oluşturup sergilemesinde büyük önem taşır (Orçan, 2008, s. 163; Seven, 2008, s. 99; Yavuzer, 1995, s. 135).

Çocuğun kişilik gelişimini ana, baba ve çocuk üçgenindeki etkileşim süreci olarak değerlendiren sosyal öğrenme kuramının temsilcileri, kişilik gelişiminin temelini ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarıyla açıklamaktadır. Gelişme sürecinde olan çocuğa

örnek model oluşturan ebeveyn tutumları, çocuğun kişiliğini etkileyerek benzer tutumlarla pekişen sosyal davranışlar ortaya koymasını sağlar. Sosyal öğrenme kuramına göre, ilk sosyal ilişkisini anne-babaları ile kuran çocuk, evde anne-babalarından gördüğü davranış biçimini model almakta ve çevresi ile ilişkilerinde öğrenmiş olduğu bu davranış biçimlerini kullanmaktadır. Ayrıca anne-baba tarafından çocuğun davranışları onaylanırsa davranışın oluşma olasılığı artmakta, onaylanmadığı durumda ise oluşma olasılığı azalmaktadır (Aydın, 2010, s. 117; Berk, 2013, s. 134; Yavuzer, 2012, s. 26).

Benimsenen farklı çocuk yetiştirme stilleri çocuğun sosyal gelişiminde pozitif ya da negatif etkilere sahip olabilmektedir.

Anne-babaların, çocukların belirli davranışlarına verdikleri farklı tepkilerin farklılığı düşünüldüğünde, ne kadar çok ebeveyn varsa o kadar çok çocuk yetiştirme tutumu olduğu söylenebilmektedir (Şendil, 2003).

Ebeveynlerin çocuklarına karşı sergiledikleri davranışlar göz önünde bulundurularak ağırlıklı sergilenen ortak davranışlara göre gruplandırma yapıldığında ebeveyn tutumları; demokratik tutum, otoriter tutum, aşırı koruyucu tutum ve izin verici tutum olmak üzere 4 temel boyut şeklinde ortaya çıkmaktadır (Aydın, 2010; Orçan, 2008; Şendil, 2003; Yavuzer, 2012).

Ülkemizde ebeveyn tutumlarının, okul öncesi dönem çocuklarının sosyal gelişimi ve davranışları üzerindeki etkileriyle ilgili yapılan çeşitli çalışmalar (Aktaş Özkafacı, 2012; Aktürk, 2015; Argun, 2005; Atabey,2017; Ayyıldız, 2005; Durmuş, 2006; Dursun, 2010; Eke, 2017; Ekici, 2015; Eminoğlu, 2007; Erdoğan, Yoleri & Tetik, 2017; Gözübüyük, 2015; Gültekin, 2008; Günalp, 2007; Güner, 2011; Günindi, 2008; Öğretir, 1999; Özyürek, 2004; Pekdoğan, 2011; Sarı, 2007; Seven, 2006; Şanlı, 2007; Yağmurlu & Sanson, 2009; Yalçın & Türnüklü, 2011) mevcuttur.

Yapılan çalışmalar genel olarak incelendiğinde çalışma konuları; ebeveyn tutumlarını etkileyen etmenler (Aktürk, 2015; Atabey, 2017; Ayyıldız, 2005; Şanlı, 2007), bağlanma (Güner, 2011; Seven, 2006), davranış problemleri (Argun, 2005; Dursun, 2010; Gözübüyük, 2015; Sarı, 2007), yaşanan bölge ve kültür (Özyürek, 2004; Yağmurlu & Sanson, 2009), kişilik ve mizaç (Durmuş, 2006; Erdoğan, Yoleri & Tetik,2017; Yalçın & Türnüklü, 2011), oyun (Öğretir, 1999), empati (Günindi, 2008), beceri (Aktaş Özkafacı, 2012), özdüzenleme (Eke, 2017), özgüven (Günalp, 2007) ve demografik özellikler (Ekici, 2015; Eminoğlu, 2007; Gültekin, 2008; Pekdoğan, 2011) şeklindedir.

Yapılan tüm çalışmalar demografik faktörler açısından incelendiğinde çocukların sosyal gelişim ve davranışlarına; cinsiyet, sosyoekonomik düzey, ebeveynlerin öğrenim ve çalışma durumları, okul öncesi eğitim alma süresi gibi demografik faktörlerin anlamlı olarak etki ettiği saptanmıştır. Bu nedenle tüm bu değişkenler ele alınarak okul öncesi dönemde sosyal davranışların kapsamlı incelenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

İlgili çalışmalar incelendiğinde çoğu çalışmada veri toplama araçları yalnızca öğretmenlere ve velilere uygulanmış, ebeveyn tutumu ile ilişkili olarak olumlu sosyal davranışlar ve problem davranışlardan biri ölçülmüştür. Ebeveyn tutumlarının tespiti için veri kaynağı olarak tercih edilen ebeveyn genellikle anne olmuştur. Baba-çocuk ilişkisi ve baba tutumları göz ardı edilmiştir. Çalışmaların veri toplama araçları incelendiğinde aynı veri toplama araçlarının kullanıldığı, uzun süreli gözlemler sonucu değil, anlık veri toplama (ölçek, anket) araçları ile çocuğun sosyal davranışlarının betimlendiği tespit edilmiştir. Problem durumunun çıkış noktası burasıdır. Çocuğun en büyük uğraşı olan oyunun, aile ortamında edindiği becerileri ve olumsuz tutumları doğal bir biçimde sergilemesinde en uygun bağlam olduğu düşünülürse; uzun süreli gözlemlerin ilk elden, ilgili kişi üzerinden çok daha sağlıklı ve nitelikli veri eldesi sağlayacağı düşünülmektedir.

Okul öncesi eğitime devam eden 4-6 yaş grubu çocuklarıyla yürütülecek bu araştırmanın temel problemi, çocukların sergiledikleri sosyal davranışlar ile ebeveyn tutumları, aile algıları ve aile içi örüntüler arasında ilişki bulunup bulunmadığını saptamaktır.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, 4-6 yaş grubundaki çocukların sosyal davranışlarını tespit etmek amacıyla kullanılacak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının geliştirilmesi, çocukların sosyal davranışları üzerinde çocuklara ve ebeveynlere ilişkin değişkenlerin etkisinin incelenmesiyle, çocukların sosyal davranışları ile ebeveyn tutumları, aile algıları ve aile içi örüntüleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

1.2.1.Alt Amaçlar

1. “4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği” geçerli bir ölçme aracı mıdır?
2. “4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği” güvenilir bir ölçme aracı mıdır?

3. 4-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışları, çocuklara ilişkin değişkenlere (yaş, cinsiyet, okul öncesi eğitim kurumuna devam süresi, doğum sırası, kardeş sayısı, çocuğun kişilik özellikleri) göre farklılaşmakta mıdır?
4. 4-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışları, anne-babalarına ilişkin değişkenlere (anne-babanın yaşı, anne-babanın öğrenim düzeyi, annenin çalışma durumu, ailenin gelir düzeyi) göre farklılaşmakta mıdır?
5. Niteliksel veriler (çocuklara ve anne-babalara ilişkin değişkenler ile ebeveyn tutumları) çocukların sosyal davranışlarını yordamakta mıdır?
6. Ebeveyn tutumları ile çocukların sosyal davranışları arasında bir ilişki var mıdır?
7. 4-6 yaş grubu çocukların ailelerine yönelik algıları çocukların sosyal davranışlarına göre farklılaşmakta mıdır?
8. 4-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışları ile aile içi örüntüleri arasında bir ilişki var mıdır?

1.3.Araştırmanın Önemi

Yaşamın ilk altı yılını kapsayan okul öncesi dönem, çocuğun diğer gelişim alanlarında olduğu gibi sosyal gelişim alanında da hızlı ve etkili gelişmelerin olduğu dönemdir. Bu dönemde çocuğun insanlarla olan ilişkisi, onun sosyal ve duygusal tepkilerinin temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle okul öncesi dönemi, sosyal becerilerin kazanılmasında yaşamın en kritik dönemini oluşturmaktadır (Günindi, 2010, s. 1).

Okul öncesi dönem içerisinde çocuğun yaşamında en etkili sosyalleştirme kurumu ailedir. Çocuğun ilk sosyal davranışları aile bireyleri ile etkileşimi sonucunda kazanılmaktadır (Çağdaş & Şahin, 2002, s. 59). Aile, büyüyen çocuk için çevre ve topluma uzanan bir köprü görevi taşımakta; çocukların davranışlarını biçimlendirmektedir.

Yaşamlarının ilk üç yıllık evresinde ebeveynleri ile girdikleri etkileşim sonucu sosyalleşen çocuklar, buradaki deneyimlerini akran, yetişkin çevresi daha geniş bağlamlarla ilişkiler için model olarak kullanır. Ebeveynlerin, özellikle okul öncesi dönemde, çocuklarına karşı sergiledikleri olumlu ve olumsuz tutumlar çocukların gelişimlerini etkilemektedir.

Bu çalışma, veri toplama aracı olarak uzun süreli gözlem metodunun kullanılarak birinci elden veri elde edilmesi, kamera kaydı yoluyla veri kaybının önlenmesi, sosyal davranışlarla

ilgili özgün bir veri toplama aracı geliştirilmesi, prososyal davranışların yanında asosyal davranışların da ele alınması, her iki ebeveynin de çalışmaya dahil edilmesi gibi çok yönlülük barındırması sebebiyle diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır. Ayrıca bu çalışmada oyun ve resim gibi çocuğun kendini en rahat ve uygulamalı olarak ifade ettiği her iki yöntemin de kullanılması çalışmayı güçlendirmekte ve diğer çalışmalardan farklılaştırmaktadır.

Ayrıca insanlararası iletişim ve etkileşimlerle kazanılıp sergilenen tutum ve davranışların; sosyalleşme ve sosyal gelişim sürecini oluşturduğu düşünüldüğünde, çocukların müdahalesiz bir şekilde, sosyal ortamlarında sergiledikleri iletişim, etkileşim ve davranışlar üzerine temellendirilerek elde edilen bir ölçme aracının geliştirilmesi de bu çalışmayı ve ölçeği, diğer çalışma ve ölçme araçlarından ayrı kılmaktadır.

Çalışma sonucu, 4-6 yaş grubu çocuklarına ebeveynleri tarafından yöneltilen tutum ve davranışların tespit edilmesi ve ebeveyn tutum ve davranışları ile çocukların davranışları arasındaki ilişki türünün saptanması; eğitimcilerin ebeveyn davranış ve tutumlarını tanımlayıp gruplandırabilmesi, çocukların davranışları üzerindeki etkiyi saptayabilmesi, bu doğrultuda aile-çocuk-okul ilişkisine yön verecek bilgi edinimini sağlaması açısından önemlidir.

1.4.Araştırmanın Varsayımları

Araştırmanın varsayımları aşağıda sıralanmıştır.

- a) Demografik özelliklerin, ebeveyn tutumlarının, aile içi örüntülerin, çocukların aile algılarının ve sosyal davranışlarının belirlendiği “Demografik Bilgi Formu”, “Ebeveyn Tutum Ölçeği”, “Aile Değerlendirme Ölçeği”, “Bir Aile Çiz Testi” ve “4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği” ile anne-babaların ve çocukların gerçek durumlarının samimi ve yansız bir şekilde yansıtıldığı varsayılmaktadır.

1.5.Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılıkları aşağıda sıralanmıştır.

- a) Araştırmanın verileri, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Ankara il sınırları içerisinde okul öncesi eğitime devam eden 4-6 yaş aralığında yer alan çocuklardan oluşan 3 farklı çalışma grubu ile sınırlıdır.
- b) Araştırmadan elde edilecek bilgiler kullanılan veri toplama araçlarıyla sınırlıdır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Okul Öncesinde Sosyal Gelişim

Çocuğun bedensel, bilişsel ve dil gelişimiyle paralellik gösteren sosyal gelişim, benlik, kişilik ve toplumsallaşma süreçlerini kapsamaktadır (Yağmurlu,2015).

Sosyal gelişim sürecinde sosyal ortamlarda olumlu iletişimi sağlayan sosyal beceriler, birleşerek sosyal davranışları oluşturmaktadır. Kişilikler de küçük yaşlarda edinilen davranışların etrafında oluşmaktadır. Davranışları yönlendirecek bilgilerin sağlanma sürecinde de sosyal çevre tepki, tutum, davranış ve normlarıyla aktif rol oynamaktadır.

2.2.Okul Öncesi Dönemde Sosyal Gelişime Kuramsal Bakış

İlgili literatürde sosyal gelişimi açıklayan ve bireyin sosyal gelişimi ile ilişkilendirilen çeşitli gelişim kuramları yer almaktadır. Bu kuramlar ilerleme, evrensellik ve düzenlilik varsayımları üzerine kuruludur. Bu araştırma kapsamında Psikoseksüel gelişim kuramı, Psikososyal gelişim kuramı, Sosyo-kültürel gelişim kuramı, Sosyal bilişsel kuram, Ekolojik sistem kuramı ele alınmıştır.

2.2.1.Psikoseksüel Gelişim Kuramı

Temelleri Freud tarafından atılan bu kuram, bireyin farkında olmadan dürtülerle ve çatışmalarla hareket eden bir varlık olduğunu savunur. Bu kuram psikolojik değişimi tetikleyen ve doğumla gelen iki temel dürtü olan saldırganlık ve cinselliğin tatminiyle davranışların oluştuğu ve bireyin hayatının şekillendiği görüşüne dayanmaktadır. Freud'a

göre birey olgunlaştıkça ve diğer insanlarla olan ilişkilerini şekillendirdikçe içgüdüleri karmaşıklaşır ve bu iç güdüler çevre tarafından kabul edilebilecek davranışlara evrilmesi yönünde şekillendirilir (Özgün, 2015; Yağmurlu, 2015).

Bu kuramda gelişim, enerji organizasyonu ve yönlendirilişinde değişme olarak ele alınır. Libido olarak tanımlanan bu enerji insan gelişimi boyunca birbirini takip eden çeşitli evrelerden geçer. Bu evrelerde belirli fiziksel olgunluğa erişen libido, yaşamın farklı evrelerinde beden farklı bölümlerinde yoğunlaşır ve erojen bölgeleri oluşturur. Bu yoğunlaşmalar alınan haz duygusunu sağlayan içsel güdülere atfedilerek 5 evreye ayrılır. Her bir evre, bir enerjinin bir bölgeden diğerine geçişiyle başlar. Bireye oral (0-1 yaş), anal(1-3), fallik(3-6yaş), latent(6-13) ve genital(13-19) olarak isimlendirilmiş bu 5 evrede emme, dışkılama, mastürbasyon gibi haz veren davranışlar eşlik eder. Freud ilk üç evrenin sonunda, fallik dönemin sonunda, gelişimin esas şeklini aldığını savunur (Cullen, 2017; Kasten, 2017).

Bu gelişim süreçleri içerisinde engellenme veya sağlanan aşırı doyum ilgili haz odağına takılma ya da aşırı faaliyet gösterme davranışlarını benimseyebilir (Özgün, 2015).

Bu kuramda ebeveynler her bir gelişim döneminin başarıyla atlatılmasında önemli bir role sahiptir. Ebeveynlerin gösterecekleri engelleyici ve aşırı hoşgörülü davranışların sürekliliği ve şiddeti gelişim dönemlerinin sağlıklı atlatılma, gelişim dönemine takılı kalma veya gelişim döneminde aşırı doyum sağlama süreçlerini etkileyecektir.

Özetle bu kuram, erken yaşlarda edinilen deneyimlerin yaşam boyunca sürdürülerek yetişkinlikteki kişilik, tutum ilgilerini etkileyeceğini savunur (Yağmurlu, 2015). Bu kuramın geliştiricilerine göre erken ve güvenli bağlanma sosyal davranış gelişiminde önemli bir etkendir. Çocuğun fiziksel ihtiyaçları ve fonksiyonlarına yönelik ebeveyn tutumları gelişimin seyrini etkiler. Yetişkin etkileşiminde sergilenen ilgili sevecen ve besleyici tutumlar çocukların davranışları özümsemesini ve kişilik özelliği halini getirilmesini sağlar (Kasten, 2017; Trawick & Smith, 2013).

2.2.2.Psikososyal Gelişim Kuramı

Ericson, Freud'un kuramının önemli kısımlarından yola çıkarak yaşam kesitleri ve gelişim görevleri kavramlarını eklemiş, Freud'un basamak modelini geliştirerek psikososyal gelişim kuramını ortaya koymuştur (Kasten, 2017).

Freud'un kuramından ortaya çıksa da insan gelişiminde cinsel dürtülerin yanı sıra sosyokültürel etkilere değinmesi, bireyi yaşamını yapılandırmada aktif olarak görmesi ve gelişimin yaşam boyu devam ettiğini savunmasından ötürü bu kuramdan ayrılmaktadır (Yağmurlu, 2015).

Bu kuramda birey tüm yaşamı boyunca sekiz gelişim basamağından geçer. Bu gelişim basamakları sosyal ve ilişkisel çevre içerisinde meydana gelir. Her basamakta, yaş grubuna bağlı olarak temel sorunlara yönelik belli zorluklar içeren, halledilmesi gereken, bir ikilem veya çatışma içeren bir gelişim görevi vardır. Psikolojik işlevselliğe sahip bireyler girdikleri gelişim döneminde yeni kavrayışları ve başkalarıyla etkileşime geçme yollarını öğrenerek bir sonraki döneme geçerler. Bazı bireyler ise bazı dönemlerin belirli görevlerinin üstesinden gelemeyebilir. Halledilemeyen görevler, ilgili dönem içerisine saplanıp kalmaya, kişilik bozukluklarına gidecek kadar büyük problemlerin oluşmasına zemin hazırlar (Cullen, 2017).

Kuramdaki ilk üç basamak okul öncesi dönem içerisinde yer almaktadır. Bu basamaklar sırasıyla Temel güven-güvensizlik (0-1 yaş), özerklik-kuşku-utanç (2-3 yaş), girişimcilik-suçluluk (3-6 yaş) şeklinde isimlendirilmişlerdir.

Girişimcilik-suçluluk dönemi; okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişimin tanımlayıcı unsuru olarak ele alınmaktadır. Bu dönem içerisinde edinilecek başarılı çözümlenme becerileri ile akılcı, anlaşılabilir ve kabul gören girişimcilik davranışlarının pekiştirilmesi olumlu sosyal davranış ve ilişkilerin geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır (Spencer, 2006; Slavin, 2017).

Bu üç basamak içerisinde ebeveyn çocuk ilişkisi başarılı bir hayat serüveni için oldukça önemlidir. Ebeveynin sergileyeceği kısıtlayıcı, reddedici ve sert tutumlar çocukta güvensizlik, güçsüzlük, yetersizlik veya suçluluk duygusu yaratmakta; bu duygular da hem içerisinde bulunulan yaş dönemi içerisinde hem de ergenlik ve yetişkinlik dahil tüm yaşam döngüsünde fiziksel ve sosyal davranışlar üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır (Slavin,2017; Trawick & Smith, 2013).

2.2.3.Sosyo-Kültürel Gelişim Kuramı

Vygotsky tarafından geliştirilen bu kuram, bilişsel gelişimde sosyal çevre ve kültürel yapının önemli olduğunu ve tüm öğrenmelerin kaynağı sosyal çevre olduğunu savunmaktadır. Bu kurama göre öğrenme süreçlerini anlamak için bireyin sadece zihnini değil sosyal gruplar içerisindeki etkileşimlerinin de incelenmesi gerekmektedir, çünkü sosyal ortam bilginin yapılandırılması sürecinin önemli parçasıdır (Yaşar, 2012). Bu Çocukların sosyal etkileşim süreçlerindeki edinimleri dünyaya bakış açısı ve algılarını şekillendirir. Vygotsky'e göre öğrenme yakınsal gelişim alanında gerçekleşmektedir. Toplumsal dünyanın çocuğun gelişimine rehberlik etmesi ve bu gelişimi uyarması süreci olarak adlandırdığı bu kavramda ebeveynler ve öğretmenlere özel roller yükler. Bu rol, dil ve diğer sembolik sistemleri, bilişsel çerçeveleri ve somut bilgileri de kapsayan kültür kaynaklarının çocuklara sistematik bir biçimde aktarımı sağlamaktır (Kol, 2011).

İnsanların psikolojik gelişiminde sosyal çevre rol oynar ve merkezinde de dil vardır. Bireyin doğduğu yerin konum ve kültürünün; tecrübe edeceği öğrenme deneyimlerinden ve dil, teknoloji, sayısal beceri gibi geliştirilebilen sosyal imkanlardan sorumludur. Bu sosyokültürel özellikler dünyayı karşılıklı olarak, ortak bir şekilde anlamlandırmak ve toplum üyeleriyle benzer şekilde düşünmek için gereklidir (Cullen, 2017).

Bu kuramda çocuk ve yetişkin etkileşimi öğrenme sürecinde önemli bir role sahiptir ve bilgi çocuğun doğduğu kültürün inanç, dogma ve deneyimleri doğrultusunda belirlenir (Edwards, 2005).

2.2.4. Sosyal Bilişsel (Öğrenme) Kuramı

Davranışçı ve bilişsel kuramlar arasında köprü olan bu kuram, Bandura tarafından ortaya atılmıştır. Bu kuramda sosyal davranış gelişimi öğrenme ilkelerinin yanı sıra düşünce yorumlama gibi çeşitli bilişsel unsurların önemine vurgu yapar (Yağmurlu,2015).

Bu kurama göre öğrenme ve gelişimde olgunlaşma ve biyolojiden çok çevresel ve sosyal faktörler etkilidir (Cullen, 2017).

Sosyal durumlardaki öğrenmeler taklit yoluyla gerçekleşir ve anne-baba, öğretmen ve arkadaş gibi önemli bireylerin davranışları gözlemlenip model alınarak davranışa çevrilir (Spencer, 2006).

Bandura'ya göre çocuklar gözlemsel öğrenme yoluyla öğrenir ve bu da dikkat, hatırda tutma, uygulama ve pekiştirme(güdüleme) olmak üzere dört evreden oluşur (Slavin, 2017). Cinsiyet rolleri, şiddet, sosyal çatışma, problem çözme, olumlu sosyal davranışlar, empati, aile içi roller gibi pek çok özelliğin gelişmesinde sosyal öğrenme önemli bir mekanizmadır (Yağmurlu, 2015).

Okul öncesi dönem bu öğrenmelerin en yoğun olduğu dönemdir. Çocuk taklit dönemi içerisinde bulunduğu için toplumun kabul ettiği davranışları anne-baba ve akranlarından model alarak öğrenir. Çocuk çevresinden onay göreceği davranışları uygulamakta onay görmeyeceğini düşündüğü davranıştan kaçınmaktadır. Bu davranışları uygulayarak toplum tarafından kabul gören ve görmeyen davranışları öğrenir (Kangal, 2016).

Özetle bu kuram çocuğun aktif bir biçimde şekillendirdiği çevresinin, kendi gelişimi üzerinde etkisi olduğunu vurgulamaktadır (Cullen, 2017; Yağmurlu, 2015).

2.2.5.Ekolojik Kuram

Bronfenbrenner tarafından geliştirilen bu kuram çocukların gelişim sürecine dahil olan tüm bireylerin birbirlerini etkilediği ve çevrelerine göre zaman içinde değiştikleri varsayımı üzerine kurulmuştur (Özgün, 2015).

Bu modele göre çocuk ve yakın ailesi olarak isimlendirilen mikrosistem, geniş aile (mezosistem), yerel toplum(mezosistem), toplum(egzosistem) ve tüm dünya (makrosistem) olarak gruplanmış dört temel sosyal çevre ve sisteme dayalıdır. Çocukların bu çevre ve sistemler içerisinde oynadıkları roller ve kurdukları ilişkiler bu kuramın odak noktasıdır (Cullen, 2017).

Ekolojik sisteme göre sosyal davranışlar için aile ve topluluk bir bütün olarak ele alınmaktadır. Mikrosistemde yer alan bireylerin sıcak, duyarlı ve doyurucu tavırları sosyal davranışları tetikler. Makrosistemde yer alan toplum özelliklerinin norm ve beklentileri de sosyal davranışların sergilenme sıklığını ve niteliğini belirler (Spencer, 2006; Trawick & Smith, 2013, s.309).

Çocuk biyolojik yapı, duygusal yatkınlık, bilişsel beceriler, cinsiyet, sağlık, yaş ve gelişim gibi özelliklerini yanında getirerek; yakın aile ile birlikte mikrosistem yapısını oluşturmakla birlikte diğer sosyal çevrelerdeki etkileşimlerin niteliğinin çerçevesini çizer (Cullen, 2017).

Özet olarak bu kuram çocuğun farklı düzeydeki birçok sistemle hem doğrudan hem de dolaylı etkileşim içinde olduğu ve bu etkileşimler doğrultusunda gelişimin seyrinin değişebileceğini vurgulamaktadır (Özgün, 2015).

2.3. Okul Öncesi Dönemde Yaş Gruplarına Göre Sosyal Gelişim

Bebeklerin sosyal gelişim dürtüsüne bağlı olarak dünyaya geldikleri bilinmektedir. Yaşamın ilk yıllarında sosyal gelişim, bebeğin kendi vücudunun keşfiyle başlayıp çevresindeki bireylerin farkına varıp etkileşime geçmesiyle devam eder (İnci, 2015, s. 143). Tüm bu süreçler, içerisinde bulunulan yaş ve gelişim dönemine uygun şekilde, toplumsal beklentiler doğrultusunda, aile, arkadaşlar ve çevresinde bulunan diğer bireylerle kurulan ilişkiler ve ortaya koyulan davranışları kapsayarak bireyin sosyal gelişim serüvenini açıklamaktadır.

Yaşamın başlangıcından itibaren ilk sosyal davranışın bebeklerin annelerine bağlılığı ve onlardan kopması olduğu bilinmektedir. Sosyalleşme bebeğin üçüncü ayından itibaren insan yüzüne olan ilgisinin artmasıyla (Kasten, 2017) birlikte gelişen işitme duyusu sayesinde ses ayırdını sağlayabildiğinde başlamaktadır (Yavuzer, 2016). Bebek iki-yedi ay arasında herkese bağılıklar geliştirirken, yedi-dokuz ay arasında özel olan bir kişiye bağılılık geliştirir ve o kişiden ayrı kaldığı durumda ayrılık kaygısı yaşar. Sekiz-dokuz ay arasında temel ihtiyaçlarını belirtmek için anne babasıyla iletişime geçmeye çalışır. On-on üç ay arasında taklit etme davranışları sergilerken bir-iki yaş grubunda iken basit oyunlar oynar ve bu süreç içerisinde paylaşma davranışları gösterebilir ancak zaman zaman olumsuz davranışlar sergileyerek kavga ettiği görülebilmektedir (Ahmetoğlu, 2009; İnci, 2015).

Çocuklar iki yaşına geldiklerinde motor ve dil becerilerinin gelişimiyle bağımsız hareket etmeye başlayarak nesnelere sosyal ilişkinin bir aracı olarak kullanırlar. Tüm bu gelişmeler neticesinde çocuk utanma, taklit, otorite kabulü, ilgi çekme, karşı koyma gibi sosyal tepkiler geliştirmeye başlar. Yani edilgen bir varlıktan sosyal ilişki kurabilen bir bireye dönüşür. Çevresiyle kurduğu ilişki neticesinde uyum davranışı geliştiren 2 yaş çocuğu, hareketleri kısıtlandığından sinirlenir, kendi başına başarmak ister ve inat ve karşı çıkma davranışları geliştirir (Orçan, 2008).

Üç yaş grubunda, kazanılan güven ve özerklik duygularının etkisiyle artan diğer bireylere yönelik ilgi, basit grup oyun ve etkinliklerine katılıma yönelmeye zemin hazırlar. Benmerkezciliğin azalmasıyla istedik davranışlar görülmeye başlamakta, çocuk daha

dengeli, olumlu, uyumlu ve arkadaşça tavırlar içerisine girmektedir. Ancak ilişkilerinde vermekten çok almaya yönelmiş olmaları zaman zaman çelişkili duygular yaşamalarına, kavgaya ve saldırgan davranışlara yönelmelerine sebep olabilmektedir (Altınköprü, 2015; Orçan, 2008).

Dört yaş grubunda, sözel etkileşimin arttığı işbirlikçi oyunları oynamayı seven çocuklar, oyunlarında küçük grupları tercih ederler. Bu etkileşimleri sayesinde paylaşma, sırasını bekleme, rol alma, kurallara uyma gibi davranışları sergilemeye meyillidirler. Empati ve liderlik becerileri gelişmeye başlamaktadır. Toplum tarafından kabul edilebilir davranışları sergilemeye çaba gösterse de isteklerine karşı gelindiğinde uygunsuz içeriğe sahip kaba üsluplar tercih edebilir, sözel saldırganlığı içeren isim takma, alay etme, tehdit etme gibi tavırları sergiledikleri görülmüştür (İnci, 2015; Yavuzer, 2016).

Beş yaş grubu içerisinde yer alan çocuklar oldukça gelişmiş sosyal becerilere sahiptir. Sosyal ilişkilerinde uzlaşmacı, işbirlikçi, sabırlı, sorumluluk sahibi, özgüveni ve öz yeterliliği yüksek kararlı davranışlar sergilemektedirler. Arkadaşlık ilişkilerinde duyarlı, korumacı, işbirlikçi ve paylaşımcıdırlar. Duygu ve davranışlarını iç denetimi yoluyla kontrol edip yönetebilmektedirler. Tüm bu özellikleri yardımıyla sosyal uyumu sağlamaya yatkındırlar (Altınköprü, 2015; Yavuzer, 2016).

Altı yaş grubu içerisinde yer alan çocuklar sosyal ilişkilerinde etkin ve atılgandır. Dostluk içeren coşkulu, amaçlı ve işbirlikçi davranışlar sergileme hususunda isteklidirler. Ancak bazı zamanlarda düşünceli ve kararsız bir kişilik yapısına bürünebilmektedirler. Bunun yanı sıra sergilemek istedikleri bağımsız tavır rekabet, kavga ve ağız dalaşı gibi olumsuz davranışların sergilenmesini tetikleyebilmektedir (İnci, 2015; Yavuzer, 2016).

2.4. Okul Öncesi Dönemde Sosyal Gelişimi Etkileyen Faktörler

Çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, sosyoekonomik durumu, ebeveyn tutumları, kültürel yapı, teknoloji gibi etmenler çocuğun sosyal gelişimini ve sosyalleşme sürecini etkiler (Ahmetoğlu, 2009). Bu sebeple araştırma kapsamında sosyal davranışları üzerinde etkisi olabileceği düşünülen bu faktörlerin (yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, sosyo-ekonomik düzey, okul öncesi eğitime devam süresi), alan yazındaki yeri bu bölümde sunulmuştur.

2.4.1.Yaş

Gelişimin bir bütün olduğu göz önüne alındığında çocuğun sosyal gelişimi, bilişsel, duyuşsal, dilsel, duygusal ve hareket gelişimiyle doğru orantılı olarak ilerleme göstermektedir (Cüceloğlu, 2014). Tüm bu gelişim alanlarındaki ilerlemeler de çocuğun çevresinde yer alan yetişkin ve akranlarla girdiği etkileşimler yoluyla şekillenmektedir. Yaşamın ilk altı yılındaki gelişim hızına paralel olarak her yaş döneminde farklı sosyal davranış özellikleri olması nedeniyle yaş, sosyal gelişim üzerinde ciddi etkiler oluşturmaktadır.

2.4.2.Cinsiyet

Üç yaşından sonra cinsiyetin kalıcı ve değişmez bir özellik olduğunu öğrenen çocuk cinsiyetine uygun davranış ve beklentileri öğrenerek cinsel benliğini benimser (Hortaçsu, 2012).

Cinsiyetin sosyal gelişim üzerinde yarattığı farklılığının kökeni üzerinde farklı görüşler olmakla birlikte (Avcıoğlu, 2005) kültürün sosyal rollerle ve çevrenin de ebeveyn tutumlarıyla sosyal gelişimi biçimlendirdiği (Pembecioğlu, 2006) ancak saldırganlık davranışı üzerinde erkeklerde genetik faktörlerin etkili olduğu ifade edilmektedir (Trawick & Smith, 2013, s.312).

Cinsiyete göre sosyal davranışlar incelendiğinde; kız çocukların erkek çocuklara göre daha çok sosyal beceriye sahip oldukları (Kirschener & Tomasello, 2010) sosyal uyumlarının daha yüksek olduğu (Sarı, 2007), iş birliği davranışlarını daha fazla gösterdiği (Dinç, 2002) saldırganlık davranışlarının daha düşük düzeyde olduğu (Ay, 2017) görülmektedir.

2.4.3.Sosyoekonomik Düzey

Çocuğun ve ailesinin içinde bulunduğu sosyoekonomik durumun kişilik gelişimi ve davranışlar üzerinde etkili olduğu bilinmektedir (Bacanlı, 2017).

Düşük sosyoekonomik düzey çocuğun sosyal ve duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyerek saldırgan, uyumsuz, umutsuz ve sosyal ortamlardan kaçınan bir tutum içerisine girmesini sağlamaktadır (Tümkaya, Aybek & Çelik, 2010).

2.4.4.Doğum Sırası

Yapılan araştırmalar aynı aile içinde olsalar bile doğum sırasının çocukların yaşantıları üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. İlk çocukların otokontrole sahip, uyma eğiliminde, endişeli ve başarısızlıktan korkan bireyler oldukları; son çocukların başarı yönelimleri yüksek ve iyimser tavırlar içerisinde olan bireyler oldukları ifade edilmektedir (Bacanlı, 2017).

İlk doğan çocukların kardeş ilişkilerinde daha baskın ve lider role sahip oldukları, sonradan doğan çocukların da daha itaatkar oldukları tespit edilmiştir (Mc Gillicuddy, De-Lisi & Ann, 1993).

2.4.5.Kardeş Sayısı

Kardeşler çocuğun hayatında kardeş olmanın yanı sıra üstlendiği arkadaş, rakip, model gibi farklı rollerle sosyal ilişkilerin temelinde önemli bir etmen olmakla birlikte hayat boyunca diğer ilişkiler üzerinde de şekillendirici etkiye sahiptir (Lavoie, 2002).

Okul öncesi dönemde kardeş ilişkileri incelendiğinde ilişkinin küçük kardeş üzerinden seyrettiği görülmektedir. Küçük kardeş 3-4 yaşlarına geldiğinde tüm gelişim alanlarındaki ilerlemelere paralel olarak büyük kardeşi iş birliği yapabileceği etkili bir arkadaş olarak görmektedir (Kılıçaslan, 2001).

Kardeş bir insanın yaşamında küçük yaşlardan itibaren oyun arkadaşı, sosyalleşme aracı ve ebeveynlere karşı birlik olmayı sağlayan bir müttefik olarak yer almaktadır (Aksoy, 2017, s.87). Kardeşler arası ilişkiler çocuğun bilişsel, sosyal ve ahlak gelişimi üzerinde önemli bir rol oynamaktadır (Kılıçaslan, 2001).

Kardeş ilişkileri çocukluktan yetişkinliğe yaşamın farklı dönemlerinde farklı seyirler göstermekle birlikte her dönemde bireyin yaşamında son derece önemlidir (Aksoy, 2017, s.87).

Kardeşler arası ilişkinin içeriğinde koruma, fedakarlık ve sevgi vardır ve kıskançlık, saldırganlık, direktme gibi olumsuz davranışlar ilişkinin sürdürülebilirliğini etkiler (Aksoy, 2017; Kılıçaslan, 2001). Kardeş ilişkilerinin niteliği; ailenin yapısına, anne-baba-çocuk ilişkilerine, çocukların karakter özelliklerine bağlı olarak değişmektedir (Furman& Buhrmester, 1985).

2.4.6.Eğitim Süresi

Okul öncesi eğitim kurumları, çocukların tüm gelişimsel alanlarını sağladığı fiziksel ve duygusal koşullarla destekleyen, çocuklarda sosyal duyarlılık, sağlıklı bir kişilik ve yaratıcılığın temellerini atan eğitim fonksiyonlu sosyal kurumlardır (Bayraktar, 2016).

Okul öncesi eğitim kurumları, çocukların ilk gerçek sosyal çevresi olarak çocukların oyunları yoluyla iş birliği yapma, karar verme, duygu ve düşünceleri paylaşma, grup çalışmaları yapma, öz değerlendirme gibi sosyal becerilerinin gelişmesini sağlamaktadır (Logue, 2007).

Bu kurumlar, çocukların diğer çocuklarla birlikte olmalarını sağlayarak yeteneklerini keşfetme, benlik kavramını geliştirme, güçlü ve zayıf yanlarını görerek kabul görme ve dışlanma sosyal deneyimleriyle karşılaşmalarına zemin hazırlamaktadır (Bayraktar, 2016).

2.5.Okul Öncesi Dönemde Sosyal Davranışlar

2.5.1.Saldırganlık

Başkalarına fiziksel ya da psikolojik zarar verecek davranışlar sergileme olarak tanımlanan saldırganlık, insanda doğuştan var olan engellenebilen, ertelenebilen, kontrol edilebilen yaşamsal bir dürtüdür.

Çocuklar tarafından sergilenen saldırganlık ise çocuğun hissettiği olumsuz duygularla başa çıkamayıp, bunu kendisine veya çevresine zarar vererek davranışa dönüştürme hali olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2004, s.94).

Yapılan araştırmalar her insanda farklı düzeyde sergilenen saldırgan davranışların bazı insanlarda daha yoğun bir biçimde sergilendiğini göstermektedir. Buna bireyin mizacından, beyin fonksiyonlarına, ebeveyn tutumlarından kültürel etkilere pek çok etken faktör sebep olmaktadır.

Bu faktörler göz önünde bulundurularak çocukta saldırganlığın temel nedeni üzerine yapılan çalışmalar sonucunda farklı çıkarımlar mevcuttur. Genetik özelliklerin bireyin saldırganlık seviyesi üzerindeki etkisi üzerine yapılan araştırmalar saldırganlığın farklı türleri içerisinde genetiğin farklı güç derecelerinde rol oynadığını gözler önüne sermektedir. Fiziksel saldırganlık olarak adlandırılan; çocuğun kavgaya karıştığı, vurduğu, ısırıldığı vb. durumları

içeren saldırganlık türü üzerinde güçlü bir genetik bileşeni etkisi görülmektedir. Sosyal saldırganlık olarak adlandırılan çocuğun dedikodular yayması, toplumdan dışlaması, durumları içeren saldırganlık türü üzerinde genetik etki %20 lik bir yüzdeyi seyretmektedir (Gerrig & Zimbardo, 2013, s.536; Brendgen vd., 2005).

Bireysel özelliklerin saldırganlık üzerindeki etkisi incelendiğinde ise kişilik özellikleri ve beyin faktörü başlıkları ortaya çıkmaktadır. Bireyin beyin fonksiyonları arasında, duygusal beyin olarak isimlendirilen limbik sinir sistemi, duyguların kontrol edilmesini sağlar. Beyin sinir yollarının normal işlemesi, duygu kontrolü için önemli olduğundan ötürü bu sistemdeki anormal aktivasyon, saldırganlık duygularını tetikleyen duyguları bastırılmamasına sebep olmaktadır (Erduran & Yağbasan, 2008).

Kişinin sahip olduğu duygu skalası üzerinde aşırı duygusal ya da umursamaz kişilik profilleri farklı saldırganlık türlerinin sergilenmesinde tetikleyici bir rol üstlenmektedir. Duygularla yönetilen ve durumlara bir tepki niteliğinde olan dürtüsel saldırganlığa eğilimin aşırı duygusal bireylerde daha fazla olduğu görülmektedir. Amaca ulaşmaya yönelik bir araç erduraolarak sergilenen araçsal saldırganlığa eğilimin ise gerekçelendirilebilir olması sebebiyle ahlaki bir sorumluluğu olmadığı ifade edilmiştir (Gerrig & Zimbardo,2013, s.537).

Çevresel faktörlerin saldırganlık üzerindeki etkisi incelendiğinde ise en temel çevresel faktörün aile olduğu göze çarpmaktadır. Maruz kalınan ebeveynlik türü saldırganlık davranışı üzerinde doğrudan aktif rol alır. Ebeveynler tarafından sergilenen aşırı sert ve hoşgörüsüz tutum, dengesiz ve tutarsız eğitim, ilgi ve sevgiden yoksun tutma çocukta saldırgan davranışı arttırıcı etkiye sahiptir (Dirim, 2003, s.98).

Saldırganlık kuramsal açıdan incelendiğinde pek çok kuramda farklı bakış açısıyla ele alındığı görülmektedir. Saldırganlığın nedenlerini açıklayan en eski görüşte, saldırganlık içsel bir dürtü ve biyolojik mirasın bir parçası olarak libido olarak isimlendirilen enerjinin engellenmesine tepki olarak ortaya çıkar. Bu görüşe göre saldırganlık kontrol edilebilir ancak yok edilemez. Hormonlar ve mizacın saldırganlık üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Mizaç olarak zor tanımlanan bebeklerin okul öncesi dönemde saldırganlığa daha yatkın oldukları; erkeklik hormonu olarak bilinene testesteronun normalin üzerinde bir seyirde salgılanmasının saldırganlık davranışının gösterilme olasılığını arttırdığı saptanmıştır (Durkin, 1995; Sanchez-Martin vd., 2000; Sargın, 2008).

Sosyal ve davranışsal temelli saldırganlık görüşünde saldırganlığın nedeni doğuştan var olan saldırganlıkla ilişkili genler değildir. Sosyal öğrenme kuramına atıf yapan bu

araştırmacıların bakış açılarına göre pekiştirme, cezalandırma ve modelleri taklit etme davranışları yoluyla saldırganlık renilmektedir. Kişinin saldırganlığa yönelik algısı, sosyal ve çevresel değişenler etkili olmakla birlikte geçmişteki deneyimler saldırganlığın zamanını, hangi durumlarda ve sıklıkta ortaya çıkacağını belirlemektedir. Bu bakış açısına göre saldırganlık yaşa, cinsiyete, kültüre, bölgeye ve sosyoekonomik düzeye göre farklılık göstermektedir (Aktaş, 2001; Bayhan & Artan, 2004; Kağıtçıbaşı, 1999; Sargin, 2008).

Yapılan farklı çalışmalarda kız çocukların saldırganlığının genetik, erkek çocuklarının saldırganlığının temelini çevresel faktörlerden etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır (Trawick & Smith, 2013, s.312).

Saldırganlığın tetikleyicileri incelendiğinde engellenme ve kışkırtılma durumlarını saldırganlığı tetiklediği görülmektedir. Saldırgan davranışlar yaşanan içsel çatışmaların veya engellemelerin bir sonucu olarak ortaya çıkabileceği gibi çocukların akranlarını ya da yetişkinleri model almaları sonucunda da gözlemlenebilmektedir (şahin, 2006).

Saldırgan ocuklar kavgacı, geçimsiz, gergin, kurallara karşı gelen, çatışma hali içerisinde, eşyalara ve kişilere zarar veren, akran ilişkilerinde oyun bozan davranışlar sergileyen, yaşıtlarıyla ve çevresiyle iletişim ve uyum sorunu yaşayan çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Bu ocuklar, düşük seviyede sosyal katılım gerçekleştiren, akranları tarafından reddedilen, yalnız ve tatminsiz olarak tanımlanan çocuklardır (Atay, 2011; Dirim, 2003, s.98; Trawick & Smith, 2013).

Okul ncesi dönemde saldırganlığın gelişim süreci incelendiğinde bebeklik döneminde saldırganlığın görülmediği, 1 yaşından itibaren kardeş ve akranlarla artan etkileşimle birlikte geliştirilen bilişsel kavrayış ve devinişsel becerilerin, bir gereksinim ve isteği doyurmak, bir amaca ulaşmak üzere sergilenen araçsal saldırganlığın bir amaca ulaşmak için başvurulan bir yol olarak sosyal gelişimin bir basamağı olarak düşünüldüğü, 2-4 yaş aralığında saldırganlığın arttığı, 3yaşından itibaren gelişen dil becerileriyle birlikte sözel saldırganlığın sergilendiği ve 6-7 yaşlarında gelişen empati becerisinin ve azalan benmerkezciliğin etkisiyle saldırganlığın gittikçe azaldığı görülmektedir (Atay, 2011, s.23; Bayhan & Artan, 2004, s.226; Berk, 2013, s.604).

Sonuç olarak uzun süreli saldırganlık davranışları sergilenmesi, gecikmiş ahlak gelişimi, yetersiz benlik denetimi ve düşmanca toplumsal bir yaşam biçimine neden olmaktadır (Berk, 2013, s.604).

2.5.2.Çekingenlik

Duygusal bir davranış problemi olarak ele alınan çekingenlik, toplumsal ortamlara girmekten ve girilen ortamlarda başka insanlarla iletişim kurmaktan kaçınma; kurulan iletişimlerde de duygu ve düşüncelerin ifade edilmesinde zorluk yaşama ile olumsuz değerlendirmelere karşı aşırı duyarlı olma durumu olarak tanımlanabilmektedir (Avşar, 2012; Stacks & Goff, 2006).

Çocuklarda çekingenlik, sosyal korku ve endişeler nedeniyle duygu ve düşüncelerini kolaylıkla başkaları ile paylaşamama, akranlarla ilişkilerinde tutarsız davranış sergileyerek akran iletişiminden uzak durma olarak açıklanmaktadır (Sandhu & Sharma, 2015).

Çekingen kişiler düşük özgüvene sahip, kendilerini ifade etmekten kaçınan, hayır demekte güçlük çeken, sorumluluk almaktan kaçınan, problem durumlarda çatışmaktan çok yatıştırıcı rol üstlenen kişiler olarak tanımlanmaktadır (Bal, 2006).

Çekingenlik üzerinde etkili olan faktörler incelendiğinde genetik ve çevresel etkenler başlıkları altına toplandığı görülmektedir. Çevresel faktörler olarak anne-baba-çocuk ilişkisinin zayıf oluşu, sosyal becerilerdeki yetersizlik, sık sık görülen acımasız eleştiriler ve baskı, düşük özsaygı ile ebeveyn tutumlarındaki tutarsızlık yahut aşırı koruyuculuk görülmektedir (Carducci, 2000; Zolten & Long, 1997).

Okul öncesi dönemde çekingen çocukların benlik algıları (Chang, Russell & Liu-Qin, 2007), sosyal problem çözme (Özmen, 2013), empati, muhakeme (Ersan, 2014) ve dikkat (Muris & Dietvorst, 2006) becerilerinin düşük düzeyde olduğu, akran ilişkilerinde pasif konumda oldukları (Trawick & Smith, 2013) görülmektedir.

Çekingenlik mutsuzluk, kaygı, korku, endişe gibi pek duyguyu içinde barındırmaktadır. Çekingen çocukların bu korkulu, kaygılı, endişeli tavırları sosyal ortamlarda yalnız kalmalarına sebep olmaktadır (Özbey, 2015).

2.5.3.Liderlik

Liderlik bir grup insanı, belirli amaçlar etrafında toplayabilme ve bu amaçları gerçekleştirmek için onları etkileyerek harekete geçirme olarak tanımlanmaktadır (Zel, 2001, s.91).

Liderlik davranışları kapsamında nesnelere sahipliğini elde etme, bağımsız davranma, olumlu veya olumsuz yönergelerde bulunarak direktif olma ve sosyal girişkenlik sergileme yer almakla birlikte Lider kişiler uyumlu, iddialı, istekli, yaratıcı, baskın, özgüvenli, işbirlikçi ve idareci olarak tanımlanmaktadır (Lorr & More, 1980; Weigel, 1985).

Liderliğin şekillenmesi üzerine genetik ve çevresel faktörlerin etkisi olduğu ifade edilmektedir. Genetik faktörlerin etkisi incelendiğinde liderlik özellikleri olarak tanımlanan zeka, isteklilik, yaratıcılık, dayanıklılık gibi özelliklerin kalıtım yoluyla gelecek şekillendirici bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir (Zel, 2001). Çevresel faktörler ele alındığında da bireyin belirli bir sosyal yapı ve fiziki çevre içinde yaşadığı, bu çevrenin sergilediği tutum ve davranış kalıplarının liderlik özelliğinin ortaya koyulma sürecine yön verdiği belirtilmektedir.

Çevresel faktörler olarak ele alınan ebeveynler ve sergiledikleri tutumlar liderlik davranışının sergilenmesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Demokratik tutumun liderlik davranışlarını arttırdığı, otoriter tutumun ise azalttığı tespit edilmiştir (Becet, 1989; Dülger, 2016; Voltan -Acar, Arıcıoğlu, Gültekin & Gençtanırım, 2008).

Çeşitli değişkenler açısından liderlik davranışları incelendiğinde erkek çocukların kız çocuklara göre (Fagot, Hagan, Leinbach & Kronsberg, 1985; Wall & Holden, 1994; Weigel, 1985); büyük yaş gruplarının küçük yaş gruplarına göre (Weigel, 1985); yüksek gelir düzeyindekilerin düşük gelir düzeydekilere göre (Gökalan, 2000; Karakoyun, 2011) daha fazla liderlik davranışı sergilediği görülmektedir.

Literatürde, liderliğin alt sosyoekonomik düzeydeki bireylerde daha fazla görüldüğü (Güven, 2009), cinsiyetin liderlik üzerinde etkili bir değişken olmadığı (Becet, 1989; Özmen, 2013), ebeveyn tutumlarının liderlik davranışları üzerinde etkisi olmadığı (Ekinci, Altun & Can, 2013) yönünde farklı görüşler de mevcuttur.

Lider çocuklar akranları tarafından sevilen ve tercih edilen, akran ilişkilerini kurmada öncü ve yürütmede yetkin, devam eden oyun gruplarına girmede ve yeni oyun grupları oluşturmada sıkıntı yaşamayan, yaratıcı girişimlerde bulunan, kendinden emin,

yeteneklerine güvenen çocuklardır (Trawick & Smith, 2013). Sosyal ortamlarda etkin konuşma kabiliyetine sahip olan bu çocuklar, daha az saldırgan davranışlar sergiler, arkadaşlarına olumlu dönütler vermekle birlikte fikirlerini reddederken sebebini açıklayarak alternatif fikir önerisinde bulunurlar (Crick, Ostrov & Werner, 2006).

2.5.4. İş Birliği

İş birliği, iki veya daha fazla çocuğun bir etkinlik üzerinde gönüllülük esasına göre çalışmaları şeklinde tanımlanmaktadır. İşbirliğinde çalışma eyleminin gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmesi, daha olumlu algılanmasından dolayı daha fazla etkileşim içermesini sağlar (Jewett, 1992).

Tüm insan topluluklarında önemli bir yeri olan iş birliği, ahlak öğretimi yoluyla edinildiği gibi sosyal deneyimler yoluyla da öğrenilmektedir, Piaget, iş birliğinin, çocukların ahlaki gelişiminin sonraki aşamaları sırasında ortaya çıktığını savunurken; Vygotsky, iş birliğinin çok daha erken yaşlarda ortaya çıktığı görüşündedir (Richard vd., 2007).

Yapılan pek çok çalışmadan elde edilen sonuçlar neticesinde, tüm yaş gruplarında iş birliği davranışlarının sergilendiği ancak sosyal gelişiminin sonraki evrelerinde iş birliği davranışında daha yetkinlik kazanıldığı öne sürülmektedir (Bağcı, 2015). İş birliği yeteneği, bir başkasının arzu, niyet ve hedeflerini temsil etme yeteneğine bağlı olduğu için, yaşla birlikte gelen sosyal gelişmişlik düzeyindeki artış, iş birliği performansı üzerinde de artış sağlayacaktır (Brownell, 2006).

İş birliği yeteneği üzerinde etkili olan bir diğer bireysel faktör cinsiyettir. Kültürün ve yetiştirilme tarzının sosyalleşme üzerindeki etkisinde cinsiyet değişkenine ilişkin görülen farklılık iş birliği davranışı üzerinde kızları daha yetkin kılmaktadır (Kirschner & Tomasello, 2010; Pepitone, 1980).

İş birliği davranışının gelişim aşamaları incelendiğinde çok küçük yaşlardan itibaren başladığı görülmektedir. Bebekler, basit oyun ve rutinlerde, yetişkin tarafından yapılandırıldığı takdirde yetişkinlerle 12-18 aylıkken iş birliği yapabilir. Ancak etkileşimi yapılandırmada aktif rol almaları gerektiğinde, yetişkinlerle iş birliği yeteneği 24 aydan sonra gelişmektedir.

Çocuklar 6 aydan evvel bir sürede birbirilerine sosyal ilgi gösterdikleri halde, 18 aydan önce akran etkileşimi nadir bir düzeyde seyretmekte olup 24. Aydan itibaren belirgin bir biçimde artış gösterir. Etkileşimdeki bu artış çocukların güvenilir bir şekilde iş birliği yapmasını etkiler (Brownell, 2006; Richard vd., 2007).

Yaşantısının ilk yıllarında kendini evrenin merkezinde zanneden çocuk ben merkezidir. Tüm dünyanın kendi etrafından döndüğünü zanneder (Yalçın, 2010). Gerçek bir sosyal ortak olma becerisi olan akranlarla iş birliği yapma, gelişen sosyal anlayışla uyumlu olarak yaşamın ikinci yılının sonunda taklit oyunları ve basit rutinlerle başlayarak çocukların birbirlerinin arzu, hedef ve eylemlerini göz önüne alarak birbirlerini etkilediği, üçüncü yıl boyunca gelişerek daha kooperatif hale gelir (Brownell, 2006).

2.5.5. Uyum

Uyum, bireyin kendi ve çevresindekilerle ilişkilerinde denge sağlayabilmesi ve sağladığı dengeyi sürdürürebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Yavuzer, 2016).

Birey dünyaya gözlerini açtığı anda sosyal bir çevre içerisinde yer almaktadır. Aile, kültür ve pek çok alt çevreyi kapsayan bu düzenin inanç, değer ve davranışlarının kazanılma süreci uyum olarak nitelendirilmektedir.

Bireyin yaşamının ilk yıllarında edindiği uyum becerilerin, gelecek yıllardaki uyum becerilerine zemin hazırlar (Işık, 2007). Uyum becerilerinde meydana gelebilecek gecikmeler kaçınmacı, çekingen, bir kişiliğin gelişmesine zemin hazırlar (Çağdaş & Seçer, 2002).

Uyum davranışı hem bireysel, hem de çevresel etkenlerin etkileşimi sonucu meydana gelmektedir.

Bireysel etkenler olarak yaş ve cinsiyet faktörleri ele alındığında artan yaşın sosyal tecrübelerde, ahlaki ve bilişsel gelişmelerde meydana getirdiği ilerlemenin uyum davranışının sergilenme sıklığını arttırdığı (Sarı, 2007) yönündedir. Cinsiyet değişkeni ele alındığında ise genel olarak kız çocukların daha uyumlu davranışlar sergiledikleri belirtilse de (Pakaslahti & Jarvinen, 1998; Işık, 2007) cinsiyetin bir farklılık yaratmadığı (Sarı, 2007), erkeklerin daha uyumlu davranışlar sergilediği (Dülger, 2016) yönünde çalışmalar da mevcuttur.

Uyum davranışı üzerinde en önemli çevresel faktör aile ve sergilediği tutumlardır. Aile içi çatışmalar, çocuğa karşı takınılan aşırı sert, hoşgörülü ya da koruyucu tutumlar uyum davranışı üzerinde olumsuz bir etkiye sahipken, destekleyici ve sevgi dolu bir tutum uyum davranışını destekleyici etkiye sahiptir. (Çağdaş & Seçer, 2002; Dülger, 2016;)

2.5.6.Destek

Toplumun bir parçası olan insan aile, akran, okul ve toplumsal ilişkilerinde kendisini üzecek, sinirlendirecek, strese sokacak pek çok yaşantıya maruz kalmaktadır. Bu sıkıntıların niteliği zaman zaman bireyin başa çıkamayacağı düzeye gelmekte ve psikolojik iyi oluşunu zedelemektedir.

Bu durumlarda bireyler en yakınları olan aile bireyleri ve akranlarının desteklerine ihtiyaç duymaktadır. Sağlanacak nitelikli destekler bireyin psikolojisi ve topluma uyum sürecini iyileştirici niteliğe sahiptir (Çakır & Palabıyıkoglu, 1997)

2.6. Sosyal Davranışlarla İlgili Araştırmalar

Öğretir (2017), çocukların sosyal becerileri ile yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek için gerçekleştirdiği çalışmasına 143 kız,157 erkek olmak üzere 300, 5-6 yaş grubu çocuğu dahil etmiştir. Araştırma sonucunda cinsiyet değişkeninin sosyal beceriler üzerinde farklılık yaratan bir değişken olduğu, kız çocukların daha gelişmiş sosyal becerilere sahip olduğu, annenin çalışma durumunun çocukların öz kontrol, dinleme ve kabul becerileri üzerinde etkili bir değişken olduğu tespit edilmiştir.

Akseki (2017), okul öncesi dönem çocuklarının bağlanma stilleri, sosyal ve ahlaki kural algısıyla sosyal davranışları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçladığı araştırmasına 80 çocuğu dahil etmiştir. Araştırma sonucunda cinsiyet değişkeninin fiziksel saldırganlık üzerinde etkili olduğu, fiziksel saldırganlık puanının bağlanma, ahlaki otorite ve ahlaki kural puanları ile anlamlı ve negatif bir ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

Atan (2016), hazırladığı Aile İletişim Becerileri Psikoeğitim Programı'nın ebeveynlerin iletişim becerilerine, çift uyumuna, evlilik doyumuna ve 5-6 yaş çocuklarının sosyal duygusal uyumuna etkisini incelemeyi amaçladığı araştırmasına 24 ebeveyn ve onların 5-6 yaş grubu 24 çocuğunu dahil etmiştir. Eğitim öncesinde deney ve kontrol grubu çocukların

sosyal duygusal uyumunda anlamlı bir farklılık mevcut değilken ebeveynlere uygulanan eğitim sonrasında deney grubu çocuklarının sosyal duygusal uyum düzeylerinin sosyal yetkinlik alt boyutunda deney grubu lehine pozitif yönde ve anksiyete-içe dönüklük alt boyutunda deney grubu lehine negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı değiştiği ancak kızgınlık-saldırganlık alt boyutunda anlamlı bir farklılık görülmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Akbaş (2016), çocukların sosyal uyum becerileri ile mizaç özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçladığı çalışmayı 613 çocuk ve anneleriyle gerçekleştirmiştir. Araştırmanın sonucuna göre cinsiyet, ailenin gelir düzeyi ve annelerin eğitim durumu sosyal uyum üzerinde anlamlı bir etkiye sahipken, ailenin gelir düzeyi sıcakkanlılık/utangaçlık mizaç alt boyutu üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

Amca & Öztuğ (2016), okulöncesi 4 yaş çocukların sosyal davranışlarının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi amacıyla 52 öğretmen ve 691 çocukla yaptıkları çalışmada, erkek çocukların kız çocuklara göre fiziksel saldırganlık davranışı, ilişkisel saldırganlık davranışı ve depresif duyguları gösterme düzeyleri daha yüksek iken olumlu sosyal davranış düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır. Okul öncesi çocukların kardeş sayısı bakımından bir kardeş olanların hiçbirini veya iki ve daha fazla kardeşi olmayan çocuklara kıyasla daha olumlu sosyal davranış ve daha az depresif duygu ortaya koymuştur. İlkokuldan mezun olan annelerin çocuklarının, annelerinden mezun olan çocuklarla karşılaştırıldığında daha olumlu sosyal davranış gösterdikleri saptanmıştır lise ve üniversite / yüksek lisans okulları.

Yaralı & Özkan (2016), okul öncesi eğitime devam eden çocukların sosyal problem çözme becerileri ile sosyal yetkinlik, kızgınlık-saldırganlık ve içe dönüklük davranışları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçladıkları çalışmalarına 105 çocuğu dahil etmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre kızların sosyal problem çözme ile sosyal yetkinlik puanlarının erkeklerden yüksek olduğu; cinsiyet faktörünün kızgınlık-saldırganlık ve içe dönüklük davranışları üzerinde etkili olmadığı görülmektedir.

Bağcı (2015), okul öncesi eğitime devam eden 60-72 aylık çocukların prososyal davranışları ile anne babalarının prososyal davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptığı çalışmada cinsiyet değişkeninin kız çocuklar lehine anlamlı bir farklılık yarattığı sonucuna ulaşmıştır.

Özdemir & Tepeli (2015), okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların saldırganlık davranışlarını tespit etmek amacıyla 13'ü erkek 20 çocukla yürütülen çalışmanın sonucunda çalışmalarının sonucunda fiziksel saldırganlığın, ilişkisel saldırganlığa göre daha fazla gözlemlendiği, erkek çocuklarının fiziksel, kız çocuklarının ilişkisel saldırganlık davranışlarını daha fazla gösterdikleri tespit edilmiştir.

Hur (2014), aile yapısı, ailenin sosyoekonomik düzeyi ve çocuğun sosyal duygusal gelişimi arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 341 çocuk, anneleri ve öğretmenleriyle yürüttüğü çalışmada kızların erkeklere göre daha işbirlikçi, sorumluluk sahibi ve otokontrole sahip oldukları; yaş arttıkça özdüzenleme ve otokontrol becerilerinin geliştiği, gelir düzeyi yükseldikçe iş birliği ve iletişim becerilerinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ramazan & Ünsal (2012), okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların davranış problemleri ve sosyal duygusal uyumları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 432 çocukla gerçekleştirilen bu çalışmada davranış problemleri ile sosyal duygusal uyum arasında negatif yönlü güçlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocukların davranış problemleri arttıkça sosyal duygusal uyumlarının azaldığı ifade edilmiştir.

Karaca, Gündüz & Aral (2011), okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışlarını incelemek, bazı değişkenlerin ilişkili olup olmadığını belirlemek amacıyla afyon ilindeki 299 çocuğu dahil ettikleri çalışmalarında, erkek çocukların kız çocuklarına göre daha saldırgan davranışlar sergiledikleri, kız çocukların erkek çocuklara göre daha olumlu sosyal davranışlar sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Latouf (2008), beş yaş çocuklarının sosyal davranışlarına ebeveyn etkilerini incelediği çalışmasında erkeklerin kızlara göre daha agresif davranışlar sergilediği, kızların erkeklere göre daha uyumlu ve kabul edilebilir davranışlar sergilediği sonucunu elde etmiştir.

Işık (2007), anasınıfına devam eden beş-altı yaş çocuklarına “Sosyal Uyum ve Beceri Ölçeği'nin” uyarlanması amacıyla yaptığı araştırmaya 250 çocuğu, ebeveynlerini ve öğretmenlerini dahil etmiştir. Araştırma sonucunda ölçekten elde edilen puanlar üzerinde sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet değişkeninin anlamlılık yarattığı görülmekle birlikte erkeklerde sosyal uyum becerilerinin anlamlı derece yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özgüllük (2006), okul öncesi tam ve yarım gün eğitim programının sosyal duygusal gelişim üzerindeki etkisini esas alarak cinsiyet ve sosyoekonomik düzey değişkenlerinin de etkisini incelemeyi amaçladığı araştırmasına 200 çocuğu dahil etmiştir. Araştırmanın sonuçlarına

göre tam gün eğitim programının sosyal duygusal gelişim üzerinde daha etkili olduğu, çocukların sosyal duygusal gelişimlerine cinsiyet faktörünün etki etmediği, sosyoekonomik düzey faktörünün de olumlu etki ettiği tespit edilmiştir.

Erkan & Kargı (2006), çocukların davranışlarının psikolojik belirtiler yönünden incelemeyi amaçladıkları çalışmayı 4-5 yaş grubu 338 çocukla yürütmüşlerdir. Araştırma sonucuna göre kız çocuklarının çekingenlik puanlarının erkek çocuklara kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Öğretir (1999), alt ve üst sosyo ekonomik düzeydeki 6 yaş çocuklarının sosyal oyun davranışlarıyla ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçladığı çalışmasına 64 çocuğu dahil etmiştir. Araştırma sonuçlarına göre cinsiyet, annenin çalışma durumu, sosyoekonomik düzey çocukların sosyal oyun davranışları ile ebeveyn tutumları üzerinde şekillendirici etkiye sahiptir

2.7. Sosyal Gelişimi Etkileyen Bir Unsur Olarak Aile

Okul öncesi dönem, bireyin genellikle ailesine bağlı olduğu, bu bağlamda bireysel kimlik kavram ve değerlerini oluşturduğu; bu oluşumlarıyla davranışlarını belirleyerek içinde bulunduğu sosyal çevreye uyum sağladığı bir dönemdir. Bu dönem içerisinde diğer yetişkinlerin önemi olsa da anne-babalar ve diğer aile bireyleri en önemli etki kaynağı olarak kabul edilmektedir.

Bundan dolayı aileyi farklı bakış açılarıyla ele almak, ailenin etki alanlarını belirlemek çocuğun gelişim sürecini anlamlandırmak açısından faydalı olacaktır.

2.8. Kuramsal Bakış Açısı ile Aile

2.8.1.Yapısal İşlevsel Kuram

Bu kuramda toplum karşılıklı iletişim içerisinde yer alan alt sistemler ve parçalardan meydana gelmektedir. Odak noktasında parça-bütün ve birey-grup arasındaki fonksiyonel ilişki yer almaktadır. Alt sistemler kendine has bir işleve sahiptir ve parçalar karşılıklı bağımlı bir etkileşim içerisinde. Bu etkileşimler ve sahip olunan işlevler neticesinde oluşan bir denge mevcuttur. Parça işlevselliğinde meydana gelen aksama varlığın bütünlük, işleyiş ve varlığını sürdürme sürecine olumsuz bir etkide bulunur ve sistem üzerinde bir

dengesizlik meydana getirir (Baran & Atlı, 2017, s.42; Boyacı, 2011, s.29; Koyuncu, 2016, s.46).

Yapısal işlevsel kuramda aile toplumsal bütünü uyum, denge ve değişme niteliklerine sahip alt sistemlerinin birisi olarak ele alınmaktadır ve toplumun fonksiyonlarını yerine getirerek sürekliliğini sağlayan üstlenici bir role sahiptir. Bu kuramda aile, kendi üyeleri ve diğer toplumsal kurumlar üzerindeki işlevselliği ile toplumsal istikrara katkısı sorgulanan bir sistem halindedir (Güçlü, 2016; Koyuncu, 2016, s.46).

Bu kurama göre aile; karı-kocadan oluşan eş alt sistemi anne-babadan oluşan ebeveyn alt sistemi ve çocukların oluşturduğu kardeşler alt sistemi olmak üzere 3 temel alt sisteme sahiptir. Her bir alt sistemde bireyler farklı işlevler ve sorumluluklar üstlenmektedir. Bu 3 temel alt sistem, roller ve statüler ağına uygun hareket ederek ailenin ve tüm sosyal sistemin işleyişine katkı sağlar (Baran & Atlı,2017; Boyacı, 2011, s.31).

Bu kurama göre ailenin çocuk yetiştirme, ekonomik destek sağlama ve duygusal güven sağlamak olmak üzere 3 temel fonksiyonu vardır. Aile çocuğu dünyaya getirmekle birlikte çocuğun beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olup ayrıca toplumun kültürü doğrultusunda eğitmelidir. Nihayetinde her toplum aileler üzerine kuruludur. Bu eğitimin güven verici, destekleyici ve hoşgörülü bir şekilde gerçekleştirilmesi çocuğun güven duygusunun geliştirilmesi üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. (Baran & Atlı, 2017, s.42).

2.8.2.Sembolik Etkileşim Kuramı

Bu kuram temelde bireye vurgu yapıp, bireylerin sosyal eylemlere yükledikleri anlamları ele almaktadır. Kuram, bireylerin olay, olgu ve süreçlere ilişkin algılarını fiziksel ve sosyal çevreleriyle girdikleri etkileşim neticesinde kazandıkları varsayımı üzerinde temellendirilmektedir. Odak noktası insan ve dünya arasındaki anlamlı ve karşılıklı ilişkilerdir (Güçlü, 2016; Koyuncu, 2016).

İnsan zihni, bireylerin kavramsallaştırma, tanımlama, sembolleştirme, değerlendirme ve yansıtma aracılığıyla gelen nesnel uyaranları öznel yanıtlandırma kapasitesini temsil etmektedir. Etkileşim ise sembollerin yorumlanması ve anlamların üretilerek filtrelenmesi sonucu bireyin şahsına ve çevresine ilişkin anlamları oluşturması olarak tanımlanmaktadır (Boyacı, 2011, s.27).

Bu kuram aileyi, içinde değişik kişilerin oluşturduğu sembolik yapılarla etkileştiği bir sosyal birliktelik olarak ele alır. Bireyler bu sosyal birliktelikte kendilerini ve diğerlerini roller aracılığıyla konumlandırırlar. Bu rollere ilişkin beklentiler, normlar ve davranışlar sosyal çevrede bir etkileşim içerisinde renilir. İletişim rüntüleri, roller, sosyalleşme ve karar verme süreçlerini barındıran aile içi dinamikleri açıklamak için aile üyelerinin davranışlarını analiz eder (Baran & Atlı, 2017, s.46; Koyuncu, 2016, s.47).

Aile, ocuğun sosyalleşme sürecinde çeşitli toplumsal sembol, inanç ve kültürlerin renilen bir bağlam olarak rol alır. Ayrıca benlik duygusuyla doğmayan bireyin başkalarıyla olan iletişim ve etkileşim neticesinde kendi bakış açısını da geliştirmesi sonucu gelişir (Baran & Atlı,2017).

Ailede karmaşık anlam kümeleri sembollerle iletilir ve roller bu sembollere göre gelişir. Geliştirilen roller de iletişimi sağlar. Aile yeleri arasındaki ilişkilerde roller ve algılanma biçimleri ne kadar net olursa iletişim o derece yüksek kalitede olur (Güçlü, 2016; Koyuncu, 2016).

2.8.3.Çatışma Kuramı

Aileyi grup dinamiği çerçevesinde işleyen bir g birikimi olarak alan bu kuram, ailesel sorunların da bu g birikiminin kullanımından kaynaklandığını savunmaktadır. Aile bir g, hakimiyet, otorite ve çatışma alanıdır ve çatışmalar sonucu oluşan dengeler ve değişimlerle varlığını sürdürür (Koyuncu, 2016, s.56).

2.8.4.Feminist Aile Kuramı

Bu kuram merkezinde cinsiyetler arası ilişkiler ve eşitsizlikler yanında, kadının sadece aile içinde değil insanlık tarihi boyunca rolünü anlama ve tespit etme gereği yer almaktadır. Kadın ya da erkek olmayla ilişkilendirilen özellikler ve renilmiş davranışlar olarak tanımlanan cinsiyet, üzerine yüklenen geleneksel roller sebebiyle eşitsizliğin temeli olarak kabul görür. Feminist bakış açısı geleneksel toplumlarda kadın ve erkek ilişkilerinin eşitsizlik temeli üzerine oluşturulduğu ve bu eşitsizliğin güç kaynaklarında farklılıklar yarattığı üzerinde durur. Bu kuramda aile; toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal sınıf, yaş, cinsel yönelim ve medeni konumları temelinde üyelerinin toplumsal olarak belirlenmiş

beklentileri öğrendiği bir kurumdur (Baran & Atlı, 2017; Boyacı, 2011; Koyuncu, 2016, s.60).

Feminist kuram; ailenin tek tip olarak idealize edilmesine karşı çıkmış; tek ebeveynli, çocuksuz, eş cinsiyetli gibi farklı aile tiplerinin olduğu savını benimsemiştir (Güçlü, 2016).

2.8.5.Gelişimsel Aile Kuramı

Bu kuram pek çok kuramı bütünleştirmesi nedeniyle birey ve aileye yönelik bütünsel bir bakış açısı sunar. Bu yaklaşımda aile dinamik bir kurumdur ve gelişim aşamaları boyunca gerçekleştirmeleri gereken yeni görevler ve üstlenmeleri gereken yeni roller vardır. Gelişim aşamaları evlilikle başlayıp eşlerden birinin ölümüyle son bulan 7 basamaktan oluşmaktadır. Aile yapısındaki her değişiklik basamaklar arası geçişi sağlamakta, her basamaktaki değişiklik de bireylerin farklı görevleri üstlenmesini gerektirmektedir (Baran & Atlı, 2017, s.57; Boyacı, 2011, s.30; Güçlü, 2016; Koyuncu, 2016, s.50).

2.8.6.Aile Ekolojisi Kuramı

Paolucci tarafından Bronfenbrenner'in ekolojik kuramından esinlenerek hazırlanan bu kuram ekosistemik unsurlar ile aile üyeleri arasındaki etkileşimi temel almıştır. Ailenin çevresini nasıl etkilediği ve kendisini çevreleyen çevreden nasıl etkilendiği bu kuramın temelini oluşturmaktadır. Aile için fiziksel, sosyal ve psikolojik çevre baz alınarak en yakın çevrenin tanımlandığı bu kuramda ev, aile, iş arkadaşları ve okul arkadaşları yakın çevre olarak, diğerlerinin evleri, oturlan muhit, parklar insanların oluşturduğu çevre gelenek-görenekler, normlar ve bakış açıları ise sosyokültürel çevre olarak yer edinmiştir. (Baran & Atlı, 2017, s.53)

2.8.7.Aile Sistemleri Kuramı

Bu kurama göre aile, alt sistemlerden oluşan, birbirine bağlı, canlı ve değişken bir sistemdir. Öğelerinin bağımlı olduğu bir bütün olarak organize edilen sistem içerisindeki etkileşim döngüseldir ve doğasında değerlendirme ve değişim vardır. Her alt sistemin kendine ait kuralları sınırları ve karakteri vardır. Aile sistemini oluşturan her bir üyenin doğru bir şekilde

anlaşılması ile ailenin bütün olarak tanınması mümkün olabilir (Boyacı, 2011; Koyuncu, 2016).

Bu yaklaşımda ailenin sistematik özellikleri olduğu belirtilmiştir. Bu özellikler aile üyelerinin birbirlerine bağlılıklarının içsel olarak değişik konumlarda olduğunu, denge arayışı içerisinde olduğunu ve aile içindeki görevlerini yerine getirmeye çalıştıklarını ifade etmektedir (Güçlü, 2016; Koyuncu, 2016).

Aile davranış kalıplarından oluşmuş sosyal bir sistemdir. Bu davranış kalıpları aile içerisinde geliştirilir ve devam ettirilir. Ailenin bütün aileler için genel olan görevleri vardır. Aileler içsel ve dışsal sınırları düzenlemeli, duygusal atmosferi yönetmeli, değişimleri yöneterek temel ihtiyaçları karşılayıp ev halkının devamlılığı sağlanmalı (Baran & Atlı, 2017, s.51).

2.9.Aile İçi İlişkiler ve İletişim

Aile içi ilişkiler, ailede otorite örüntüsü ve karar verme yetkisinin nasıl bir dağılım içerisinde olduğu; ailede sorumluluk ve görev dağılımı ile rol paylaşımının nasıl gerçekleştirildiği; kadının statü ve konumunun nasıl algılandığı; eşler arası ilişkilerin niteliğinin nasıl olduğu, sosyoekonomik özelliklerin ne düzeyde olduğu, anne-baba ve aile büyüklerinin, kız ve erkek çocuklarıyla olan ilişkisinin ne şekilde olduğunu içeren çok kapsamlı bir kavramdır (Taylan, 2009).

Aile içi ilişkiler; çocuğun ilerleyen yaşamında, hayatına dahil olacak diğer bireylerle ilişkilerini yönlendirme ve şekillendirme etkisine sahiptir. Bu ilişkilerin etkili bir iletişim içerisinde gerçekleştirilmesi; aile bireylerinin birbirlerinin duygularını anlamalarını sağlar, iş birliği, paylaşma ve yardımlaşma davranışlarını destekler ve çocuğun gelişimi için uygun bir zemin hazırlarken yetersiz ve etkisiz bir iletişim çocuğun aile ve çevresiyle çatışma halinde olmasına zemin hazırlar (Çetinkaya, 2014).

Aile içi ilişkiler eşler arası ilişkiler, anne-çocuk ilişkisi, baba-çocuk ilişkisi, anne-baba-çocuk ilişkisi gibi farklı boyutlardan oluşmaktadır.

2.9.1.Eşler Arası İlişkiler

Eşler arası ilişkiler, eşlerin bir aile olarak yaşamaya yükledikleri anlam ve değer üzerinde temellendirilmektedir. Sevgi, saygı ve güven unsurunun sözel ve hareketlerle destekleyici

etkisi temelini sağlamlaştırılmasına olanak tanır. Eşlerin beklenti, istek ve temennilerinin benzerliği evlilik uyumu üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Beklenti ve isteklerin yanı sıra cinsiyet rol ve özelliklerinin sergilenme düzeyi de uyum üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Farklı kişilik özelliklerine ve yetiştirme tarzına sahip bireylerin farklı görüş ve düşüncelere sahip olması normal olmakla birlikte çocuk bakımı, eğitimi ve yetiştirilmesi konusunda benzer tutumlarda olmaları önemlidir. Ancak yargılayıcı davranışların sergilenmesiyle geçimsizlik ve tartışmalar baş göstermekte, yaşanan duygusal dalgalanmalar çocuğun yaşam algısını olumsuz etkileyerek çevresiyle uyum ve iletişim becerilerinde sorun yaşamasına sebep olmaktadır. (Aksoy, 2017, s.72-73).

Eşler arası uyum ebeveynlerin davranışlarının tutarlı, kabul edici, sıcak ve sevecen olmasına zemin hazırlarken eşler arası çatışmalardan meydana gelen uyumsuzluk ebeveynlerin reddedici, baskıcı ve aşırı koruyucu tutum geliştirmelerine zemin hazırlar.

Eşler arası ilişkiler eğitim seviyesi, cinsiyet, evlilik biçimleri, ekonomik olanaklar, sahip olunan çocuk sayısı, evlilik süresi gibi dinamiklerden etkilenmektedir. Evlilik uyumu yüksek bireyler, eşleriyle ve çocuklarıyla daha sağlıklı iletişim kurmakta, kendisi ve çevresiyle daha mutlu ilişkiler içinde olmakta ve davranışsal ve ruhsal açıdan daha az sorun yaşamaktadır.

2.9.2. Anne-Çocuk İlişkisi

Çocuğun ilk ilişki kuracağı kişi olan annenin çocukla ilişkisi gebelik dönemiyle başlamakta ve doğum süreciyle birlikte artarak devam etmektedir.

Anne-çocuk arası ilişkiler fiziksel temas, şefkat, bakım, koruma ve sevgi unsurlarını içermektedir. Bu unsurların karşılanma düzeyi anne-çocuk ilişkisinin niteliğini belirlemektedir. Doğumdan sonraki anne çocuk ilişkilerinin temeli olan emzirme fiziksel temas, şefkat, bakım unsurlarını içermektedir. Emzirme ve çocuğun diğer ihtiyaçlarına zamanında ve duyarlılıkla karşılık verilerek sağlıklı bir ilişki kurulması halinde çocuğun dünya algısı ve güven-güvensizlik duygularının olumlu yönde şekillenmesine olanak tanımaktadır (Aksoy, 2017, s.78).

Erikson'un psikososyal gelişim kuramında güven güvensizlik duygularının bağımlılık ihtiyaçlarının karşılanma durumuna göre kişiliğe tesir ettiği bilinmektedir. Anne çocuk ilişkisinin niteliği, çocuğun kendilik algısının biçimlenmesine, kaygı ve korku duyguları

üzerinde artış azalışlara sebep olmaktadır. Bağlanma olarak adlandırılan bu durum farklı türlerde yaşantıda yer almakta ve bebeğin çocukluk yaşantısından yetişkinlik yaşantısına kadar tüm yaşam sürecini etkilemektedir (Aksoy, 2017, s.79). Bağlanma; problem çözme, yaşlılar, yabancı yetişkinler ve ebeveynleriyle ilişkileri etkileyen önemli bir yaşamsal olaydır (Şendil, 2010).

Güvenli bağlanan çocuklar kişilerarası ilişkilerinde olumlu, iyimser bir yaklaşım içerisinde olan; iş birliği, paylaşma ve uyum davranışlarını yüksek oranda sergileyebilen lider ve sosyal açıdan aktif bireyler olarak tanımlanmaktadır. Kaygılı bağlanan çocuklar kişilerarası ilişkilerinde kaçınmacı, yakınmacı ve hata odaklı bir yaklaşım içerisinde olmakta; çekingen ve öfke davranışlarını yüksek oranda sergileyebilmektedirler (Aksoy, 2017; Aytar & Kaytez, 2015; Şendil, 2010).

Anne çocuk iletişimi ileriki yaşlardaki sosyal ve akademik yaşamı etkilemekte, olumlu ilişkiler uyumlu kişilik gelişimini desteklerken olumsuz ilişkiler çeşitli davranış problemlerinin ortaya çıkışını tetiklemektedir (Aksoy, 2017; Aytar & Kaytez, 2015, s.95).

Anne çocuk iletişiminin nitelikli olduğu ailelerde, annelerin güce yönelen davranışlarının azaldığı, çocukların uyum becerilerinin arttığı saptanmıştır (Kochanska, 1997). Bu ailelerde çocuklarla daha çok etkileşime girildiği, oyunlar oynandığı, daha olumlu çocuk yetiştirme tutumlarının sergilendiği görülmektedir (Evirgen, 2002). Anne çocuk ilişkisinin olumsuz olduğu ailelerde ise çocukların çekingen ve güvensiz tavırlar içerisinde olduğu, (Birgin, 2012, s.37) kendilerini olumsuz ifade ettikleri ve duygularını ifade etmekten kaçındıkları (Connolly & O'Moore, 2003) görülmektedir.

2.9.3.Baba-Çocuk İlişkisi

Bir bireyin sağlıklı gelişmesi için annesi ile olan ilişkileri kadar babayla olan ilişkileri de önemlidir. Babanın çocuğuna yönelik dokunuşları, konuşmaları, onunla geçirdiği zaman, onunla ilgili alınan kararlarda aktif rol alması çocuk ve gelişimi üzerine direkt etkileri olan faktörlerdir. (Çağdaş, 2003).

Baba çocuk arasındaki ılımlı ve destekleyici ilişki çocukların cinsel kimliğini kazanmasında kişiliğinin oluşumunda ve zihinsel gelişiminde etkilidir (Kayhan, 2011). Çocuğun benlik algısı, özgüven gelişimi ve sosyal duygusal davranışlarının gelişiminde baba davranışları etkin rol oynamaktadır (Çetinkaya, 2016; Dirim, 2003).

2.9.4. Anne-Baba Çocuk İlişkisi

Aile, bireyin yaşamında çok önemli bir yer tutan beslenme, bakım, sevgi ihtiyacı, duygusal gelişim, psikolojik gelişim, eğitim, kültürel değerleri kazanma, sağlıklı zeka gelişimini sürdürme gibi temel ihtiyaçların karşıladığı birincil yer ve çevredir (Birgin, 2012, s.18).

Aile üyeleri arasındaki ilişkiler ve aile ortamı, psikososyal yönden gelişen bireyin en çok etkileşime uğradığı yerdir. Bu ilişkiler bireyin kendine güvenmesini, kendine ve diğer bireylere sevgi duymasını, kimlik kazanmasını, kişilik gelişiminin yanı sıra sosyal beceriler geliştirmesini ve topluma adaptasyon sürecini olanaklı hale getirmekte, diğerleriyle kurulacak iletişimin niteliğini de belirlemektedir. (Birgin, 2012, s.19; Demircioğlu,2016).

Ebeveynler arasındaki ilişkinin niteliğinin çocuklarıyla olan ilişkilerini etkilediği, çocuklara yönelecek davranışların olumlu/olumsuz ya da sert/cezalandırıcı olma durumunu belirlemede rol oynadığı bilinmektedir (Aytar & Kaytez, 2015).

Anne-baba-çocuk ilişkisi, çeşitli nedenlerden dolayı bu üçlü ilişkide meydana gelen deformasyon, çocuğun ilerideki gelişimi üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. (Aksoy, 2017, s.72) Anne babaları ile sağlıklı ilişkiler kuran çocukların daha fazla duygusal problemleri olduğu (Anooshian, 2005); sağlıklı ilişkiler kuran çocukların ise daha az saldırganlık davranışı gösterdikleri (Masalçı, 2001); empati ve iş birliği becerilerinin geliştiği (Tezel, 2004), özgüvenli ve girişken kişilikte oldukları (Aksoy, 2017) ve arkadaşlık ilişkilerinde daha sosyal oldukları (Çağdaş, 2003) tespit edilmiştir.

2.10. Çocuk Yetiştirme Tutumları

Anne babalar öz denetimli ve sağlıklı çocukların yetişmesinde kilit rol oynamaktadır. Çocuğa gösterilen ilgi ve sevgi, davranışları üzerinde uygulanan kontrol ve disiplin ile tüm bu faktörler üzerindeki denge ve tutarlılık çocuk hayatı üzerinde şekillendirici bir etkiye sahiptir.

Anne baba çocuk ilişkisindeki çift yönlü iletişim ve etkileşim süreci içerisinde ailenin çocukların tutum ve davranışlarının oluşum sürecinde şekillendirici etkisi vardır. Her anne babanın doğruları birbirinden farklı olduğu için çocuklara karşı tutum ve davranışları da farklı farklıdır (Birgin, 2012; Özgüven, 2001).

Kişiliğin oluştuğu okul öncesi dönemde ailenin çocuğa karşı tutum ve davranışları çok büyük önem taşımaktadır. Duyguları kabul edilebilir bir şekilde ifade etme, istenmeyen duygularla etkin bir biçimde baş etme ve uygun davranışları sergileyebilmede, aile çocuk için önemli bir rol modelidir (DeBaryshe & Fryxell, 2004). Ana babanın tutumu gelişmekte olan çocuğa model olmakta ve çocuk gördüğü bu modeli taklit ederek ve bu davranışları özümseyerek kişiliğini yavaş yavaş oluşturmaya başlamaktadır (Birgin, 2012, s.70; Tümkaya, 2012, s.337; Slavin, 2017). Ebeveyn tutumları çocuğun ailedeki ve toplumdaki yerini belirleyerek; etken-edilgen, bağımlı-özerk, içedönük-dışadönük olmaları gibi karakteristik kişilik özelliklerini etkilemektedir (Özgüven, 2001).

Ebeveynlerin çocuğa gösterdikleri destek, rehberlik, ilgi ve şefkatin, tutarlı disiplinin derecesi arttıkça çocuğun kişiliği olumlu etkilenmekte; fiziksel ve duygusal cezalandırmanın, mükemmellik ve aşırı koruyuculuğun olumsuz kişilik yapısı geliştirdiği düşünülmektedir. Çocukta yaşanan uyum sorunlarının nedeni hatalı ebeveyn tutumlarına dayanmaktadır (Kayhan, 2011, s.118).

Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları çocuğun cinsiyeti, çocuğun yaşı, (doğum sırası, kardeş sayısı (Özyürek & Şahin, 2008), mizacı (Erdoğan, Yoleri & Tetik, 2017) gibi çocukla ilişkili faktörlerden etkilenmekle birlikte annenin çalışması, anne babaların mesleği, yaşı, öğrenim düzeyi (Özel & Zelyurt, 2016; Özyürek & Şahin, 2008) yaşanan çevre ve sosyoekonomik düzey (Yurteri, 2011), yetiştirilme tarzı gibi etkenlerin biri ya da birkaçına bağlı olarak biçimlenmektedir (Kayhan, 2011, s.117).

Literatür incelendiğinde farklı özelliklere sahip çocuk yetiştirme tutumları olduğu görülmektedir. Anne babaların çocuklarına sergiledikleri kontrol/denetleme ve ilgi/kabul davranışların nitelik ve nicelikleri ele alınarak dört tip ebeveyn tutumu tanımlanmaktadır. Bu tutumlar içerdikleri kontrol/denetleme ve ilgi/kabul davranışlarına göre aşırı hoşgörülü/gevşek, aşırı koruyucu, demokratik ve otoriter tutumlar olarak isimlendirilmişlerdir.

2.10.1.Aşırı Hoşgörülü Gevşek Tutum

Bu tutumu benimseyen ailelerin merkezinde yer alan çocuk, ailede söz sahibi olan yegane kişidir ve ailenin diğer bireyleri onun isteklerine sorgusuz sualsiz uymaktadırlar. Evin kural

koyucusu olan çocuk her seçimi kendisi yapmakta, aile hayatını koyduğu kurallar ve seçimleri doğrultusunda şekillendirmektedir (Aksoy, 2017, s.91; Yenilmez, 2012, s.34).

Bu tutuma sahip anne babalar bu tutumdan vazgeçmek istemezler, çünkü çocuğa dilediğini vermek karşı koyup yönetmekten daha kolaydır. Aslında seçilen bu yol çocuğu en kolay yöntemle büyütmedir (Babaroğlu, 2016, s.35; Yazıcıoğlu, 2015, s.79).

Bu tutumu benimseyen ailelerde, çocuklar kuralların olmadığı bir ortamda yetişmekte ve istedikleri her şeyi yapmalarına göz yumulmaktadır. Bundan dolayı çocukların hangi mekanda hangi zamanda neler yapabileceğini, nasıl davranabileceğini kestirmek oldukça güçtür (Aksoy, 2017, s.91).

Aşırı hoşgörülü ebeveynler, çocuklarının davranışlarına yönelik yetersiz bir denetim ve kontrole sahip olmakla birlikte çocuklarına karşı sıcak, yumuşak ve kabul edici bir tutum sergilemektedirler. Sergilenen yetersiz denetim ve kontrol, çocuğun dürtü kontrolü, iç denetimi ve kendi dışındaki bireylere duyarlılığı üzerinde olumsuz bir etkiye sahipken, duygusal açıdan gösterilen yakınlık, çocuğun özerk ve bağımsız bir kişilik geliştirmesi açısından olumlu bir etkiye sahiptir (Şendil, 2010, s.149).

Bu tutuma sahip anne babalar, iyi bir eğitim baskıcı değil, özgür olmalıdır mottosunu benimsemişlerdir. Amaçları çocuklarına özgür ve eşit bir ortam sağlamaktır. Bundan dolayı çocuğa hareket ve davranış serbestliği tanıyarak yaparak yaşayarak öğrenmelerine olanak tanır ve ev içinde gösterilen bu serbestliğe ev dışında da devam edilmektedir (Babaroğlu, 2016, s.35).

Bu tutumu benimseyen aile ortamında büyüyen çocuklar doyumsuz, duyarsız, sabırsız, düşük otokontrole sahip, zorluklara baş etme becerileri gelişmemiş, kurallarla karşılaşınca hayal kırıklığına uğrayan, bencil, sosyal ilişkiler kurmada ve toplumsal hayata uyum sağlamada sıkıntı yaşayan bireyler haline gelirler (Aksoy, 2017, s.92; Babaroğlu, 2016, s.35; Yenilmez, 2012; Öztürk, 2007, s.49).

Genel olarak bu özellikler yaygın olsa da aşırı hoşgörülü tutumun sergilendiği bazı çocukların çabuk olgunlaştığı, bağımsız oldukları, kendi ayakları üzerinde durabildikleri bilinmektedir (Yenilmez, 2012, s.34).

2.10.2.Aşırı Koruyucu Tutum

Bu tutumu benimseyen ailelerin merkezinde yer alan çocuk, el bebek gül bebek büyütülür, sürekli himaye altındadır ve etrafında pervane olup yapabileceği her türlü işi yapan, derin duygularla bağlı ve kendilerinin uzantısı gibi gören anne babalar vardır (Yazıcıoğlu, 2015, s.78).

Bu tutumu benimseyen anne babalar çocuk için her türlü fedakarlığı yapmanın gerekliliği olduğunu düşünmekle birlikte çocuğun da bu konuda şükran duyması gerektiğini savunur (Aksoy, 2017, s.93).

Aşırı koruyucu ebeveynler, çocuklarının davranışlarına yönelik gereğinden fazla bir denetim ve kontrole sahip olmakla birlikte çocuklarına karşı aşırı sevgi dolu ve özenli bir tutum sergilemektedirler. Sergilenen aşırı denetim ve kontrol, çocuğun öz güveni, öz denetimi ve kendi kendine yetmesi açısından olumsuz bir etkiye sahipken, duygusal açıdan gösterilen abartılı derecede sevgi ve özen de çocuğun bencil ve bağımlı bir kişilik geliştirmesine sebep olmasından ötürü olumsuz bir etkiye sahiptir (Yazıcıoğlu, 2015, s.78; Babaroğlu, 2016, s.38).

Çocuğun yaşamı boyunca sürebilen bu bağımlılık, psiko-sosyal olgunluğu olumsuz açıdan etkiler. Başkalarının haklarına saygı duymayan inatçı ve bencil kişilik yapısının gelişimi gruba girme ve kendini gruba kabul ettirme süreci içerisinde zorluk yaşar. Yoksun kalınan grup iletişimi yetersiz sosyal beceriye zemin hazırlamakta, çevreye uyumu düşürmektedir. (Aksoy, 2017, s.93; Yavuzer, 2013, s.33).

Bu tutumu benimseyen aile ortamında büyüyen çocukların yeterince girişimci olmadıkları, bağımsız davranmadıkları, kişilerarası ilişkilerde güçlük yaşadıkları, kas becerilerinden yoksun olarak yetiştikleri ve esnek düşünme becerilerinde yetersiz kaldıkları düşünülmektedir (Yenilmez, 2012; Yazıcıoğlu, 2015, s.79).

2.10.3.Demokratik Tutum

Bu tutumu benimseyen anne babaların en önemli özelliği çocuklarının kendine has, biricik ve ayrı bir birey olduğu gerçeğini kabul etmeleridir. Çocuğun doğası gereği kabul görmeyi, desteklenmeyi ve onaylanmayı istemesi bu tutumu çocuk gelişimi açısından idealleştirmektedir.

Demokratik ebeveynler, çocuklarının davranışlarına yönelik dengeli, oranlı ve tutarlı bir denetim ve kontrole sahip olmakla birlikte çocuklarına karşı duyarlı, sevgi dolu ve ilgili bir tutum sergilemektedirler. Sergilenen oranlı ve tutarlı kontrol, çocuğun içinde bulunduğu toplumla uyum içinde yaşaması, iç denetimi ve kendi dışındaki bireylere duyarlılığı üzerinde olumlu bir etkiye sahipken, duygusal açıdan gösterilen karşılıksız sevgi ve yakınlık, çocuğun beceri ve yeteneklerini ortaya çıkarması ve kendini gerçekleştiren bağımsız bir kişilik geliştirmesi açısından olumlu bir etkiye sahiptir (Şendil, 2010, s.146).

Bu tutumu benimseyen ailelerde, evde kabul edilen ve edilmeyen davranışların sınırları bellidir. Bu ılımlı kısıtlayıcılık çocuğun kaygısız bir şekilde çevresini keşfetmesine olanak tanımakla birlikte içselleştirilmiş bir denetime ve kişilerarası ilişkilerde yetkinliğe erişimi sağlar (Yavuzer, 2013, s.33).

Bu tutuma sahip anne babalar, çocuğun duygu ve düşüncelerini dinlemekte, çocuğu kendi kararlarını alma konusunda teşvik etmekte, davranışlarıyla ilgili geribildirimde bulunarak olumlu davranışlarını pekiştirmektedirler. Amaçları çocuklarına özgür ve eşit bir ortam sağlamaktır. Bundan dolayı çocuğa hareket ve davranış serbestliği tanıyarak yaparak yaşayarak öğrenmelerine olanak tanır ve ev içinde gösterilen bu serbestliğe ev dışında da devam edilmektedir (Babaroğlu, 2016, s.35).

Bu tutumu benimseyen aile ortamında büyüyen çocuklar temel güven duyguları gelişmiş, sosyalleşmiş, iş birliğine girebilen ve sorumluluk alabilen, girişimci, toplumsal uyumu olan, yaratıcı, bağımsız ve kendini geliştirmeye istekli olan bireyler olarak toplumda yer alırlar (Spencer; 2006; Şendil, 2010, s.147).

Baskıcı olmayan ve esnek olan bu tutumun çocuk yetiştirmede en uygun yaklaşım olduğu ve çocuklarda olumlu sosyal duygusal ve bilişsel gelişmeyi desteklediği kabul edilmektedir (Babaroğlu, 2016; Yavuzer, 2013, s.32).

2.10.4.Otoriter Tutum

Bu tutumu benimseyen aileler mutlak bir mülkiyet duygusuyla çocukların sahibi olduklarına inanırlar ve daima çocuğu ne yapacağı, nasıl davranacağı konusunda yönlendirirler. Adeta çocuğu kendi kalıplarına sığdırmak için zorlamaktadırlar. (Birgin, 2012; Şendil, 2010)

Bu ailelerde anne baba ve çocuk arasındaki ilişki, kurallara ve emirlere, yüksek uyum ve itaat beklentisine dayalıdır. Bu tutumu sergileyen anne babalar cezalandırıcı, kısıtlayıcı ve itaat bekleyicidirler. Sevgi ve değere yönelik davranışlar da istekler koşulsuz şartsız yerine geldiğinde sergilenmekte, kurallara uyması için bir araç olarak kullanılmaktadır (Aksoy, 2017; Spancer, 2006; Şendil, 2010, s.147; Yenilmez, 2012, s.34).

Bu tutuma sahip ailelerde yer alan çocuklar; katı standartlara tabi olup, ilgi, istek ve ihtiyaçları göz ardı edilerek anne babası ne derse yapmak zorundadırlar. Hata ve yanlış yapma, itiraz etme, kendini yönetme şansına sahip değildirler ve kendi başına kararlar alamamaktadırlar (Babaroğlu, 2016, s.34; Yazıcıoğlu, 2015, s.78).

Bu tutuma sahip ailelerde yer alan çocuklar; aşırı itaatkar davranışlar göstermekte, otokontrol ve özgüven bakımından gelişmemekte, yaratıcılık yönünden sınırlı kalmakta, pasif, çekingen ve aşırı hassas özellikler göstermekte ve gelişmeyen karar verme becerisi neticesinde başkalarının etkisinde kolay kalarak aldıkları kararlara uyma eğilimindedirler (Aksoy, 2017, s.91).

Bu tutumu benimseyen aile ortamında büyüyen çocuklar kaygılı, güvensiz, dıştan denetimli, stresli, yönlendirilmeyi bekleyen bireyler olarak toplumda yer alırlar (Babaroğlu, 2016; Öztürk, 2007). Çevreleri tarafından uslu, kibar değerlendirilmelerine karşın iç dünyalarında çekingen, küskün, içe kapanık olmaktadır (Birgin, 2012, s.72).

Farklı olarak, otoriter tutuma sahip ailelerde yetişen çocukların; çabuk sinirlendikleri, huzursuz oldukları, hurçın davranışlar sergiledikleri, düşük özgüven ve özsaygıya sahip oldukları tüm bunların neticelerinde arkadaşlık ilişkilerinde başarısız oldukları yönünde bulgular da mevcuttur (Spancer, 2006).

2.11. Aile İçi İlişkiler ve Ebeveyn Tutumlarıyla İlgili Araştırmalar

Erdoğan, Yoleri & Tetik (2017), ebeveyn tutumları ile çocukların mizaç özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 261 okul öncesi dönem çocuğuyla yaptıkları çalışmada, çocukların sebatkarlık ve ritmiklik mizaç özelliğine sahip olmalarının demokratik tutumla pozitif, otoriter tutumla negatif yönlü bir ilişki içerisinde olduğu; sebatkarlık ve ritmiklik mizaç özelliklerinin demokratik tutumu, tepkisellik mizaç özelliğinin de otoriter tutumu pozitif yönde yordadığı sonucuna ulaşmıştır.

Atabey (2017), okul öncesi eğitime devam eden çocukların annelerinin tutumlarını çeşitli değişkenlere göre incelemek amacıyla 348 anneye yaptığı çalışmada annelerin erkek çocuklarına daha demokratik davrandıkları, çalışan annelerin daha az koruyucu tutum sergilediği, okul öncesi eğitime devam süresi ve eğitim düzeyi arttıkça koruyucu tutumun azaldığı, doğum sırasının, anne yaşının, çocuk sayısının anne tutumlarını etkilemediği sonucuna ulaşmıştır.

Eke (2017), ebeveyn tutumları ile çocukların özdüzenleme becerileri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 130 çocuk ve anneleri ile yürüttüğü çalışmada annelerin izin verici tutumları ile çocukların öz düzenleme becerileri arasında istatistiksel olarak negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, annelerin izin verici tutumları arttıkça çocukların özdüzenleme becerilerinin azaldığı, annelerin demokratik, otoriter ve koruyucu tutumlarının çocukların özdüzenleme becerileri üzerinde bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Karakuş (2017), ebeveyn tutumları ile çocukların sosyal problem çözme becerileri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla okul öncesi eğitime devam eden 500 çocukla yürüttüğü çalışmada çocukların problem çözme becerileri üzerinde ebeveyn tutumlarının bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Sirkeci (2017), okul öncesi dönem çocuklarında anksiyete ile ebeveyn tutumları ve anksiyete arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 4-6 yaş aralığındaki 358 çocuğun ebeveyniyle yaptığı çalışmada çocuklarda anksiyetenin yaş ve cinsiyete göre farklılık göstermediği, ancak gelir düzeyine göre farklılık gösterdiği, ebeveynlerce demokratik tutumun diğer ebeveyn tutumlarından daha fazla sergilendiği ancak çocuklardaki anksiyete ile ebeveyn tutumları arasında bir ilişki olmadığını tespit etmiştir.

Bartholomeu, Montie, Fiamenghi & Machado (2016), çocuk yetiştirme tutumları ile sosyal beceriler arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçladıkları araştırmalarını 202 çocukla yürütmüşlerdir. Araştırma sonuçları incelendiğinde farklı sosyal becerilerin, farklı çocuk yetiştirme tutumlarıyla ilişkili olduğu, olumlu çocuk yetiştirme tutumlarının uyum ve fedakarlık üzerinde etkili olduğu, negatif çocuk yetiştirme tutumlarının ise atılganlık davranışları üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Aktürk (2015), okul öncesi eğitime devam eden 5 grubu çocukların anne baba tutumlarını çeşitli değişkenlerle ilişkisini incelediği çalışmasını 420 anne ve 187 baba ile yürütmüştür. Araştırma sonuçlarına göre anne ve babaların çocuğun cinsiyetine göre tutumlarında bir farklılık olmadığı, babaların meslek ve eğitim düzeyleri, annelerin çocuk sayısı, yaşları ve

eğitim düzeylerine göre tutumlarının farklılık gösterdiği, babaların annelere göre daha demokratik annelerin babalara göre daha izin verici tutumlar sergilediği tespit edilmiştir.

Bedge & zyrek (2015), ebeveyn ve ğretmen tutumlarıyla okul öncesi dönem çocuklarının problem zme becerileri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 5-6 yaş grubundaki 60'ı kız 60'ı erkek olmak üzere toplam 120 ocuk ve bu çocukların anne-babaları ve öğretmenleriyle yaptığı çalışmada babaların artan demokratik tutumlarının eylemlerin sonucunu tahmin etme becerilerini arttırdığı, babaların artan aşırı koruyucu tutumlarının çocukların probleme yönelik soru sorma becerilerini azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Annelerin artan aşırı koruyucu tutumlarının da çocukların problem öğelerini tanımlama becerilerini arttırdığı tespit edilmiştir.

Gözübüyük (2015), okul öncesi eğitime devam eden çocukların ebeveyn tutumlarının çocuklarda öz-kontrol ve davranış sorunları arasındaki doğrudan ve dolaylı etkilerini incelemek amacıyla 450 ocuk, ebeveynleri ve öğretmenleriyle yaptığı çalışmada ,çocukların ebeveyn tutumları ile davranış sorunları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, öz kontrolün anneler tarafından öğretmenlere nazaran daha düşük puanlandığı, öz kontrolün ebeveyn tutumları ile davranış sorunları arasında aracılık etkisi olduğu sonuçlarına ulaşmıştır

Parsak (2015), ebeveyn tutumları ile okul öncesi çocukların sosyal becerileri ve empati becerileri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 210 çocukla yaptığı çalışmada olumlu ebeveyn tutumunun sergilendiği ailelerde çocukların yüksek sosyal beceriler sergilediği, sergilenen yüksek sosyal beceriler neticesinde daha az davranış problemi gösterildiği sonucuna ulaşmıştır.

Tilbe (2015), ocukların davranış düzenleme becerisi ile ebeveyn tutumları ve problem davranış arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 53-78 aylık 143 çocukla gerçekleştirdiği çalışmasında çocuklara yönelen olumsuz ebeveyn tutumlarının davranış düzenleme becerilerini olumsuz etkilediği ve yordayıcısı olduğu, düşük düzeyde davranış düzenlemeye sahip çocukların akran sorunları yaşayabilecekleri sonucuna ulaşmıştır.

Sak vd. (2015), 4-6 yaş aralığındaki çocukların anne babalarının ebeveynlik tutumlarını incelemek amacıyla 258 anne- baba çifti ile yaptıkları çalışmada ebeveyn tutumlarının anne babaların yaşlarından, öğrenim durumlarından, evlendikleri yaştan ve sahip oldukları ocuk sayısından etkilendiği; annelerin babalara göre daha demokratik tutuma sahip oldukları,

eğitim düzeyi düşmesinin ve ocuk sayısının artmasının otoriter tutumunun sergilenmesinin arttığı sonucuna ulaşmıştır.

Aktaş zkafacı (2012), annelerin ebeveyn tutumları ile çocukların sosyal becerileri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 6 yaş grubu 33 çocukla yaptığı çalışmada çocuğun cinsiyetinin sosyal beceriler üzerinde farklılık yaratmadığı, annelerin demokratik tutumu arttıķa çocukların sosyal becerilerinin arttığı, otoriter, aşırı koruyucu ve izin verici tutumların çocuğun sosyal becerilerinde olumsuz etkileri olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Rinaldi & Howe (2012), ebeveyn tutumları ile çocuğun içselleştirilmiş, dışsallatırılmış ve uyum davranışları arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada çocukların dışsallaştırılan davranışlarının %44 ünün anne babaların izin verici ve otoriter tutumlarıyla açıklanabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ek olarak demokratik ebeveyn tutumunun çocuğun uyumlu davranışlar sergilemesi üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Cheah, Leung, Tahseen & Schultz (2009), annelerin demokratik tutumlarının çocukların üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçladıkları çalışmalarını 85 göçmen anne ve onların okul öncesi eğitime devam eden çocuklarıyla yürütmüşlerdir. Araştırma sonuçları incelendiğinde annelerin demokratik tutumu sergilemeyi tercih ettikleri, demokratik tutumun çocukların problem davranışlarının azalmasına; davranış, dikkat ve öz düzenleme becerilerinin artmasına katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Yağmurlu & Sanson (2009), farklı kültürlerdeki ailelerin ebeveyn tutumları ile prososyal davranışları ve mizalarını incelemeyi amaçladıkları çalışmalarında 153' Avustralyalı, 58'i Türk olmak üzere toplam 221 4-6 yaş grubu çocukla çalışmışlardır. Araştırmanın sonuçları incelediğinde Türk çocuklarının daha boyun eğici bir yapıya sahip oldukları ve yardım almaya daha meyilli oldukları görülmektedir.

Nicholson, Fox & Johnson (2005), ebeveyn tutumları ile çocukların dışa dönük davranışları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçladıkları çalışmalarını, 2-5 yaş arası çocuğa sahip 60 anne- babayla yürütmüşlerdir. Araştırma sonuçları incelendiğinde çocuklarını zorlayıcı, sert tutumlar sergileyen ve fiziksel cezalandırma yöntemlerini tercih eden anne babaların çocuklarının daha sık davranış sorunları yaşadıkları bulunmuştur. Ancak anne babaların sergiledikleri ebeveyn tutumları ile prososyal davranışlar arasında bir ilişki bulunamamıştır.

Querido, Warner & Eyberg (2002), Afro-Amerikan ailelerdeki okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla

3-6 yaş aralığındaki 108 çocukla yürüttükleri çalışmanın sonucunda çocukların davranış problemlerinin annenin öğrenim düzeyi, ailenin gelir düzeyi ile demokratik, otoriter ve izin verici tutumla ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. Hiyerarşik regresyon analizi neticesinde demokratik ebeveyn tutumunun daha az davranış problemini yordadığı sonucuna ulaşmışlardır.

2.12. Okul Öncesi Dönemde Çocuk ve Resim

Resim psiko-pedagojik açıdan çocuğu tanıtmaya yarayan bir ölçüt olduğu gibi, çocuğun zeka, kişilik ve yakın çevre özelliklerini yansıtan bir ifade aracıdır. Resim çocuk için hem oyun hem düş hem de gerçektir. Çocuk, resimlerinde çevresiyle olan etkileşimlerini ve günlük deneyimlerini yani kendisinin bir parçasını yansıtmakta; olaylar hakkında duygu, düşünce ve görüşlerini dile getirmektedir (Davido, 2016).

Resim kolay bir anlatım aracı olması nedeniyle sınırlı sözcük bilgisine sahip bir çocuk için kendisi ile dış dünya arasındaki iletişimi sağlayan bir araçtır. Resim çocukların algılarını keşfetmek için ideal bir tekniktir ve çocuklar tarafından sevildiği için uygulanması kolaydır (Birgin, 2012, s.59).

2.13.Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Resimsel Gelişim Aşamaları

Geçmişten günümüze çocuk resimleri üzerinde yapılan araştırmalarda çocuk resimlerinin gelişim basamaklarını belirlemeye yönelik farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımlar içerisinde çocuğun bütünsel gelişimi temel alındığında, en sistematik sınıflamaya sahip olması sebebiyle en çok kabul gören sınıflama Lowenfeld'e aittir. Lowenfeld sınıflaması, karalama dönemiyle başlayıp, mantık dönemiyle son bulan 5 ayrı basamaktan oluşmaktadır. Basamakların oluşumunda çocuğun içinde bulunduğu yaş aralığı şekillendirici etkiye sahiptir (Abacı, 2015, s.32; Diğler, 2012, s. 49).

Lowenfeld sınıflamasındaki basamaklar incelendiğinde okul öncesi dönemdeki çocukların ilk iki gelişim basamağı içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu basamaklardan ilki, çocuğun ilk çizimlerinin yer aldığı, 2-4 yaş aralığını kapsayan karalama dönemi olarak adlandırılmakta iken ikincisi ilk sembollerinin yer aldığı, 4-7 yaş aralığını kapsayan şema öncesi dönem olarak adlandırılmaktadır.

2.13.1.Karalama Dönemi

Bu dönem, çocuğun kalemin kağıt üzerinde bıraktığı izleri keşfi ile başlar. Kağıt üzerine bırakılan bu izler, normal bir gelişim süreci içerisinde yer alan her çocukta belirsiz, rastlantısal, kontrolsüz karalamalar şeklindedir. Çocuğun gelişim süreci içerisinde sanatsal etkinliklere karşı sergilediği dürtüsel ve içgüdüsel isteklilik, nokta vuruşlarla başlayan bu izlerin basit çizgilerden karalamalara dönüşüncüye kadar tekrarlanmasına olanak tanır (Halmatov, 2015, s.11; Diğler, 2012, s.49; Artut, 2010, s.46, Savaş, 2015, s.64). Çizgilerin simgelere evrildiği bu dönem piaget tarafından kavram öncesi evre olarak olarak tanımlanmaktadır (Abacı, 2015, s.33).

Bu dönemde yapılan çizimler oyun ve alıştırmaya olarak görülse de çocuğun kendi davranışları ile çevreyi değiştirebilme olanağını farketmesi açısından önemlidir (Halmatov, 2015, s.12). Düzenli çizgi aşamasına geçen çocuk, zeka ve el arasında oluşan kontrollü bir çizgi evrenine girmiş ve çizdiği çizgilerle hareketleri arasında bir bağlantı keşfetmiştir (Kehnemuyi, 2014, s.23).

Bu dönemde yapılan çizimler, bir resimden ziyade çocuğun el hareketlerinin yansıması olması sebebiyle devinimsel gelişimin bir dışa vurumudur. Yetersiz el göz koordinasyonunun bir sonucu olarak çizgiler, her yöne, denetimsiz, amaçsızca, rastlantısal bir biçimde çizilmektedir. (Halmatov, 2015, s.12; Davido, 2014, s.17).

Başlangıçta omuzdan gelen zikzag ve dairesel hareketler zamanla yerini dirsek ve elden gelen hareketlere bırakır. Bu hareketlerin karşılığında başlarda gelişigüzel olarak ortaya çıkan karalamalar daha sonra isimlendirebilen karalamalar şekline döner. Bu dönemde yapılan karalamalar ilerleyen yıllarda ortaya çıkacak olan çizimlerin temeli olarak görülmektedir (Abacı, 2015; Artut, 2010, s.48; Diğler, 2012, s.47; Yavuzer, 2011, s. 33).

Çocukların karalama evresine ilk geçişi zeka ve ince motor becerilerinin gelişimi, resim çizmeye olan ilgi ve ayrılan vakte bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Başlangıç zamanında tüm bu gelişmelere bağlı olarak birkaç aylık sapma olabileceği bilinse de yaygın olan inanış bu evreye ilk girişimin 18 civarında başladığı ve 4 yaşa kadar sürdüğü yönündedir (Artut, 2010, s.46; Savaş, 2015, s.65).

2.13.2.Şema Öncesi Dönem

Karalamalar anlamı belirli olan şekillere dönüşmeye başladığında çocuklar şema öncesi döneme girerler. Bu yaş grubu kendi dünyasının kağıt üzerine aktarımında, nesnenin temsilindeki zihinsel yapı ve düşünsel örüntü olarak isimlendirilen sembollerden faydalanır (Abacı, 2015, s.39).

Yaşanan fiziksel gelişim ve değişimler; çocuğun sanatsal gelişimi üzerinde de hızlı bir etki göstermektedir. 4 yaşından itibaren çocuğun ince motor becerilerindeki gelişmeler kalem, makas, fırça gibi artistik malzemelerin kullanılmasına kolaylık tanır. Bu yaş grubunda beyin gelişiminin büyük bir bölümünün tamamlanması nedeniyle algılama-kavrama ve öğrenmede, konuşmada hızlı, belirgin bir işlerlik kazanılır. Fiziksel değişimin Tüm bu değişimlerin etkisi çocukların çizimlerinde izlenebilmektedir (Artut, 2010 s.59; Diğler, 2012, s.52).

Düz çizgiye dayalı karalamalar bu döneme girilmesiyle birlikte çizgiler giderek anlam kazanmaya başlayarak yerini yavaş yavaş insan figürlerine bırakır. Dönemin başlarında detay içermeyen insan çizimleri giderek detaylanarak karakter halini alır. İlk insan figürleri daire şeklinde bir kafa ve bunlardan çıkan çubuk şeklinde kollar ve bacakları içeren kafadan bacak resimlerdir. Bu dönemi takriben şematik insan resmi evresi başlar. Bu evrede gövde detayı eklense de vücudun bölümleri arasındaki birleşme yerleri (boyun vs.) mevcut değildir.

5-7 yaşlarında ise insan resmi bütünleşerek kollar, bacaklar, eller, parmaklar çizgi şeklinden çift boyutlu aşamaya geçer, boyun ayırt edilir. Yüz ayrıntıları daha detaylı çizilir Ayrıca karakterler hareket edebilir (Halmatov, 2016, s.17). Çocuk tarafından insan figürleri çiziminde baş için daire, gövde dikdörtgen ya da oval, etek üçgen olacak şekilde genellikle geometrik şekiller tercih edilir (Abacı, 2015, s.47; Artut, 2010, s.60).

5 yaşından önce çocuk grafik sembollerle uğraşarak keşiflerinin de yardımıyla daha realist olur. 5 yaşından itibaren neyin resmini yapacağını bilerek resme başlayıp amaçlı resimler yapan çocuk , 6 yaşında resimdeki orantılarda gerçekçilik yakalar (Yavuzer, 2011, s.44) .

4 yaşından 7 yaşına kadar bilişsel gelişimle doğru orantılı olarak resimlerdeki nesnelere arası ilişkiler de mantıklı bir hal alır. Bu, ayrıntıların tek tek görülüp diğer nesnelere ilişkilendirilmesi şeklinde gerçekleşir. Gelişmeyen mekan algısı ve perspektif bilinci, çocuğun kağıt düzeyini doldurma dürtüsünü tetikler. Bunun yanı sıra her şeyin uçmadığı algısına paralel olarak çizilen figürlerin bir zemine oturtulduğu, bu çizimin kağıdın alt kısmı

olduğu görülmektedir. Gördüğünden çok düşündüğünü çizmesi nedeniyle iki boyutlu çizimlerin 3 boyut hal almasında çocuğun çözümü, düşünce kağıda aktarımında hem kuşbakışı hem de karşıdan bakış açıları kullanılarak birden çok bakış açısı olabilmektedir. Ayrıca düşünülenin çizilmesi bir objenin içindeki ve arkasındaki bakıldığında görülmemesine rağmen görülüyormuş gibi çizilmesine sebep olarak röntgen resimlerin oluşmasına olanak tanır (Abacı, 2015; Diğler, 2012, s.56; Savaş, 2015, s.73). Renk kullanımında özgürlük olan çocuk (Kehnemuyi, 2014) aşinalığın gelişmesiyle birlikte gerçek nesnelere gerçek renklerine bağlı kalarak kullanabilmektedir. Resimde orantılar gerçeğe yakın olmaya başlasa da resim bir bütün olarak ele alındığında orantıların gerçektışı olduğu göze çarpar. Parça-bütün algısını şekillendiren Bilişsel gelişim süreci bu konuda etkili olduğu gibi nesneyle olan duygusal ilişki ve küçük kas kullanımında yeterince etkin olmama da etkindir (Artut, 2010; Abacı, 2015, s.43).

Çocuğun sanatsal gelişimi inceleyen pek çok araştırmacı, çocuğun üreticiliği, çizimlerdeki öğelerin bazı yönleriyle modern ressamları andırmasına yönelik tespitleriyle bu dönemi çocuk resminde altın çağ olarak isimlendirir (Machioldi, 2013).

2.14.Okul Öncesi Dönem Çocuk Resimlerinde Aile Olgusu

Çocuk sanatına ilgi 18. yüzyılın sonlarından itibaren oldukça artış göstermiştir. Çocukları anlamak için aile resimleri ise 1930 lu yıllardan itibaren kullanılmakta, çocukların kişiliklerini, anlamaya yardımcı ve aile içi ilişkilere bakış açısını anlamaya yardımcı olduğu düşünülmektedir (Yavuzer, 2011).

Sosyalleşme sürecinde çevresindekilerle sürekli etkileşim halinde olan çocuk yaşanan problemleri, beslenen olumlu duyguları, hislerini, düşüncelerini resimlerine yansıtır (Savaş, 2015, s.153).

Aile resimleri çocukların kendilerine yönelik düşüncelerinin, içsel deneyim ve algılamalarının yanı sıra, kişilerarası ilişkilerde etkileşimleri anlayıp onaylama sürecini etkileyen kendilerine yönelik algılarını aktarır (Machioldi, 2013). Çocuk resmi çocuğun zihnindeki imajın bir kopyası ve duygu ve düşüncelerinin bir penceresidir (Halmatov, 2016, s.10).

Çocukların aile resimleri incelendiğinde birden fazla figür içerdiği, aile bireylerinin birbirlerinden farklı boyutlarda, farklı şekillerde resmedildiği, bu figürlerin arasında görsel

sınırların yer alabildiği görülmüştür (Di Leo'dan aktaran Savaş, 2015, s.154). Tüm bu değişkenler çocuğun aile algısına yönelik fikir vermekle birlikte kesin bir sonuç çıkartma konusunda uygun değildir.

Çizilen resimlerde çocuk anne, baba, kardeş veya resmine dahil ettiği diğer kişileri kendi perspektifinden görüp çizerek kendi algısını yansıtır. Bu yansılardan aileye aitlik, aile içi ilişkiler ve bağlanmayı ortaya çıkarıcı güçtedir (Malchioldi, 2013).

Çocukların çizdiği aile resimleri çocuktan ve ailesinden kaynaklı pek çok değişkene göre farklılık göstermektedir. Çocuğun yaşı, cinsiyeti, mizacı, fiziksel, motorik ve psikolojik gelişimi, benlik algısı hem ailesini algılayışı, hem de algıladıklarını kağıda aktarışında etkili olan değişkenlerdir. Aileden kaynaklı olan ebeveyn tutumu, kardeşler arası ilişkilerde dengenin sağlanması, aile içi iletişim ve etkileşim niteliği de çocuğun resimlerine farklı özelliklere sahip aile türleri olarak yansımaktadır.

Çocukların çizdiği bu resimlerin yorumlanmasında çocuğun gelişim özelliklerini göz ardı etmemek önemlidir. Bununla birlikte projektif resim değerlendirmelerinde temel olarak boyut, aile bireyleri arasındaki mesafe, çiziminin konunu ve çizgiler, kağıt kullanımı, resme dahil edilmeyen kişiler gibi değerlendirme kriterleri mevcuttur (Artut, 2010; Halmatov, 2016; Yavuzer, 2011).

Bu çalışma kapsamında kullanılan aile çiz testi ise aile bireylerinin çiziliş sırası, çiziliş şekilleri, aile dışında bireylerin çizilmesi, yakın ve uzak çizilen kişiler, renk seçimi, çizim esnasındaki mırıldanmalar değerlendirme sürecinde kriterler olarak yer almaktadır (Halmatov, 2016).

2.15. Okul Öncesi Dönemde Çocuk Resimlerine Yönelik Araştırmalar

Akpınar (2015), 60-72 aylık okul öncesi dönem çocuklarının aile algılarının incelenmesi amacıyla 40 çocuk ve aileleriyle yaptığı çalışmada cinsiyet, kardeş sayısı, anne baba eğitim seviyesi, okul öncesi eğitim düzeyi ve aile türü değişkenlerini ele alarak çocukların aile algısını incelemiştir. Sonuç olarak erkeklere göre kız çocuklar, kardeş sahibi olanlara göre kardeşi olmayan, anne baba eğitim seviyesi düşük olanlara göre yüksek olan, parçalanmış aileye göre tam aile olan ve okul öncesi eğitimde ilk yılı olanlara göre ikinci yılı olan çocukların aile algılarının daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynak & Temel (2015), 4-6 yaş çocuklarının aile algısını belirlemeye yönelik 4-6 yaş grubu 14 çocukla yaptıkları çalışmada görüşme ve çizim tekniklerini bir arada kullanmışlardır. Çizim tekniğine yönelik içerik analizi sonucunda tüm çocukların kendi çizimlerinde yer aldıkları, daha sonra anne baba ve kardeşlerine yer vererek çekirdek aile tipinde çizimler gerçekleştirdikleri, çocukların büyük çoğunluğunun kendini anne ya da babasından birinin yanına konumlandıkları, 4 çocuğun aile çizimlerinde eksik veya fazla bireylerin olduğu, algıladıkları aile tipinin yaşanılan kültürün genel aile yapısını yansıttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Akgün & Ergün (2015), Okul öncesi dönem çocuklarının resimlerinde aile algısını belirlemek amacıyla, 5-6 yaşındaki 109 çocukla yürüttükleri çalışmada çocuk resimlerini betimsel analiz yoluyla değerlendirmişlerdir. Değerlendirme sonucunda çocukların çoğunlukla çekirdek aile profilinde resimler çizdikleri, aile bireylerinin bir arada, olumlu etkinlikler içerisinde, arada engel figürler olmadan resmedildikleri görülmektedir. Öfke ifadeleri ve olumsuz yüz ifadeleri azınlıkta olduğu çizimlerde genel olarak aileler eğlenceli, mutlu ve çekici olarak resmedilmişlerdir. Ancak çizilen resimlerin sanatsal açıdan geride oldukları, planlanmış ve tamamlanmış resimlerin çiziminde zorlanıldığı tespit edilmiştir.

Şansal (2014), 4-6 yaş çocuklarının aile ilişkilerini çizim yoluyla keşfetmek ve çocukların çizimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelemeyi amaçladığı çalışmayı 316 çocukla gerçekleştirmiştir. Araştırma sonuçları incelendiğinde çocukların resimlerinde cinsiyet, yaş, okul türü ve anne baba eğitim düzeyine göre farklılıklar mevcutken, anne baba mesleği, ailedeki kişi sayısı ve anne baba ilişkilerine göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Arteche & Murray (2011), annelerin doğum sonrası depresyon ve kaygılarının çocuklar üzerindeki etkilerini tespit etmek amacıyla 4-5 yaş aralığında 235 çocuğun aile çizim resimlerini incelemişlerdir. Depresyon içerisindeki annelerin çocuklarının kaygılı annelerin çocuklarına göre kendilerini aile bireyleri içerisinde daha az öne çıkaran, daha olumsuz yüz ifadelerine sahip, işlevsiz bir aileyi temsil eden tuhaf resimler çizmişlerdir.

Goldner & Scharf (2011), çocukların kişiliği, uyumu ve bağlanma güvenliği arasındaki ilişkiyi 222 İsraili çocuğun aile çizimlerini inceleyerek tespit etmeye çalışmışlardır. Çizimler figürlerin tamamlanması, yüz ifadeleri, boyut ve hareket derecesi gibi bireysel ve küresel özelliklere dayalı 4 kategoride kodlanmıştır. Sonuçlar incelendiğinde güvenli bağlanan çocukların çizimlerinin yüz ifadesi, boyut ve figür ve hareket açısından kişiliğin daha belirgin göstergelerini, psikososyal işlevlerin daha üstün özelliklerini yansıttıkları

görülmüştür. Çelişkili bağlanan çocukların çizimlerinin ise uyum zorluklarını yansıttığı görülmüştür.

Gernhardt, Rubeling & Keller (2011), üç farklı kültürel bağlamdaki okul öncesi çocukların aile çizimlerinin incelenmesini amaçladıkları çalışmalarında örneklemlerine Almanya'dan 53, Kamerun'dan 63, Ankara'dan 59 çocuk olmak üzere toplam 175 çocuğu dahil etmişlerdir. Çocukların yaş özellikleri ve temel çizim becerilerini sergileme yönünde benzer özelliklere sahip olduğu saptanmıştır. Çizim tekniğinden yararlanarak elde edilen veriler neticesinde yüz ayrıntılarının yaşla birlikte arttığı, kızların erkeklerden daha fazla ayrıntıya yer verdiği tespit edilmiştir. Tüm kültür gruplarında çocuklar kendilerini ebeveynlerinden küçük çizdikleri görülmektedir. Çizilen kişiler incelendiğinde ise Kamerunlu çocukların resimlerinde daha fazla kardeş, akraba ve akraba dışı kişiler olduğu ve daha az baba figürünün olduğu bulunmuştur. Alman ve Türk çocukların çizimlerinde ise çocuklar kendilerini, anne baba veya hem anne hem babalarının yanına yerleştirmişlerdir. Figür büyüklükleri incelendiğinde ise kültürel faktörün etkisi göze çarpmakta olup Alman çocukların daha büyük uzun figürlere Kamerunlu çocukların daha küçük figürlere yer verdikleri bulunmuştur. Kültürün ve getirdiği özelliklerin çocukların aile algısı üzerinde etkili olduğu sonuncuna ulaşılmıştır.

Sağlam (2011), anne-babası boşanma sürecinde olan çocukların aile algılarının resimler aracılığı ile incelenmesi amacıyla 7-14 yaş grubundaki ailesi boşanma sürecinde olan 45; ailesi birlikte yaşayan 45 çocuk olmak üzere toplam 90 çocuk dahil edilmiştir. Veriler betimleyici tanımlamalar ve ki-kare Testi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda ailesi boşanma sürecinde olup olmamasının; kendine en yakın çizdiği kişi, boşananlar kendine en yakın anneyi çizerken aile birlikteliği olanlar en yakın kardeşimi çizmişlerdir. Çizilmeyen kişi ve çizilen resimdeki belirgin renk açısından anlamlı olduğu saptanmıştır. Boşanan aile çocuklarında üçte birinde siyah renk hakimken, birleşik aile çocuklarının resimlerinden dörtte üçü renklidir. Ailesi bir arada olan çocukların resimlerinde tüm aile bireyleri eksiksiz çizilmişken, boşanma aşamasında olan ailelerin çocuklarında yüzde otuzluk bir eksik çizim söz konusudur.

Güven (2009), okul öncesi çocukların insan ve aile çizimlerini değerlendirmek amacıyla 1521 çocuğun aile ve insan resmi çizimlerini incelemiştir. Araştırma sonuçları incelendiğinde çocukların çizim kabiliyetlerinin cinsiyetlerine ve bilişsel gelişimlerine göre

değiştirdiği ve geliştiği, çocukların çizimlerinde kendi istek, duygu ve düşüncelerini yansıttığı ve çizime olan ilginin yaş arttıkça azaldığı görülmektedir.

Metin (2009), altı yaş grubu yabancı ve Türk uyruklu çocukların aile ve kültürel yapılarının resimlerine yansıma durumlarını tespit etmek amacıyla hareketli aile çizim tekniğini kullanmıştır. Değerlendirme bu resimlerle birlikte gözlem notları ve öğretmenlerden alınan ailelere yönelik bilgiler doğrultusunda yapılmıştır. Araştırma sonucunda hareketli aile çizimlerinin çocukların aile ve kültürel yapılarını yansıttığı, aile yaşantısı ve aile bireylerinin rolleri üzerine bilgi verdiği tespit edilmiştir.

Okyay (2008), aile resimlerinin sosyokültürel değişkenler ve davranış problemlerini tanımlamak amacıyla 84 kız 102 erkek olmak üzere toplam 186 6 yaş grubu çocuktan oluşan bir örneklem kurmuştur. Çizimlerin analizi sonucunda çocukların cinsiyetleri ile figür büyüklüğü ve yakın-uzak çizilme arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. En büyük figürler erkek çocuklarda baba iken kız çocuklarda annedir. Gözsüz anne figürü ve bitişik baba figürünün olduğu çizimlerin sahibi çocuklarda yüksek düzeyde davranış problemi olduğu, kısa bacaklı anne figürünün olduğu çizimlerin sahibi çocuklarda da yüksek işbirliği düzeyi sonucuna ulaşılmıştır. Silik çizgiler ile koyu baskın çizgilerin kullanımı, resimlerin sayfa soluna sıkıştırılması ve kağıt kullanım yönü ile gelir düzeyi arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu görülmüştür.

Roe, Bridges, Dunn & O'Connor (2006), farklı aile türleri içerisindeki yaş aralığı 6.7 ile 7.9 ay arasında değişen 97 si erkek 69 u kız 166 çocuğun aile çizimlerini inceledikleri araştırmada 119 çocuğun verilerini boylamsal olarak incelemiştir. Boylamsal araştırmalar neticesinde üvey aile ya da tek ebeveynle yaşayan çocukların, üvey olmayan(öz) ebeveynlere sahip çocuklara; yarı üvey ya da üvey kardeşlerin hiç üvey olmayanlara kıyasla, göçebe yaşayan ailelerin ikamet üzerine yaşayan ailelere kıyasla dışlanma davranışına maruz kalma olasılığının daha yüksek bulunmuştur. Biyolojik babanın çizilmemesi, annenin tek başına çizilmesi, eksik çizilen kardeşlerin oluşu zayıf uyum düzeyiyle ilişkilendirilmiştir.

S. Doğru, Turcan, Aslan & Doğru (2006), çocuk resminde aile kavramını incelemeyi hedeflediği çalışmada Türkiye'den 66, Almanya'dan 58 öğrenci olmak üzere toplam 124 öğrenciyi çalışma grubuna dahil etmiştir. Aile kavramını değerlendirme amaçlı kullanılan aile çizimleri sonucunda artan yaşın aileyi tanıma düzeyini geliştirdiği, cinsiyetin aile algısı üzerinde bir farklılık yaratmadığı, azalan kardeş sayısının aile algılama düzeyinde artış sağladığı sonuçlarına ulaşmışlardır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, genel amaca ulaşabilme doğrultusunda en uygun model olduğu düşünülen karma yöntem modelinde tasarlanmıştır. Karma yöntem çalışmaları hem nitel hem nicel metotların tek bir çalışmada bir arada kullanıldığı çalışmalardır (Fraenkel, Wallen & Hyun, 2012; Yıldırım & Şimşek, 2013). Nitel ve nicel veri setlerinin harmanlanması, karmaşık durumlar üzerinde her bir veri setinin kendi başlarına üreteceği sentez ve çeşitlemeler üzerinde daha kapsamlı bir resim sunulması için birleştirilmekte ve ele alınan durumların daha nitelikli bir şekilde aydınlatılmasına olanak tanımaktadır (Creswell,2013; Creswell, Plano Clark, Gutmann & Hanson, 2003; Fraenkel, Wallen & Hyun, 2012, s,583).

Karma yöntem modelleri içerisinde yer alan keşfedici sıralı karma yöntem ilk olarak nitel aşamayla başlamakta ve nicel aşama ile devam etmektedir. İkinci veri tabanı, başlangıç veri tabanı bulguları üzerine kurulmaktadır. Nitel fazın keşif tasarım sonuçlarında niceliksel metoda yön vermekte ve nitel bulguları doğrulamak veya genişletmek için nicel sonuçlar kullanılmaktadır. Keşif tasarımı bir olgunun altında yatan önemli değişkenleri keşfetmek için nitel bir çalışma yürütmek ve daha sonra değişkenler arası ilişkileri keşfetmek için niceliksel bir çalışma yürütmektir. Bu tip tasarım yeni bir çalışma alanında derecelendirme ölçekleri geliştirmek için kullanılmaktadır (Creswell, 2013; Fraenkel, Wallen & Hyun, 2012, s,583).

Bu araştırma kapsamında öncelikle 4-6 yaş grubu çocuklarının sosyal davranışlarını belirleme amaçlı nitel veriler toplanmış, ardından toplanan nitel verilerle 4-6 yaş *sosyal*

davranış ölçeği geliştirilmiş, geliştirilen ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışmasını yapmak, çocukların sosyal davranışlarının çeşitli değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek ve ebeveyn tutumları, aile algıları ve aile örüntüleri ile çocuğun sosyal davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla nicel ve nitel veriler toplanmıştır.

Çalışmanın nicel araştırma ile tasarlanan ikinci bölümünde ise ilişkisel tarama modeli kullanılarak betimsel bir çalışma gerçekleştirilmiştir. İlişkisel tarama modeli, en az iki değişken arasındaki değişim varlığı ve derecesini tespit etmeyi hedefleyen araştırma modelidir (Karasar, 2002, s.81-82). Nicel bölümde öncelikle, 4-6 yaş sosyal davranış ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Ardından 4-6 yaş grubu çocuklarının sosyal davranışları, çocukların (cinsiyet, yaş, algılanan karakter özelliği, doğum sırası, kardeş sayısı, okul öncesi eğitime devam süresi) ve ailesinin (anne-baba yaşı, anne-baba eğitim düzeyi, annenin çalışma durumu, ailenin aylık gelir düzeyi) demografik özellikleri açısından incelenmiş, çocukların sosyal davranışları ile ebeveyn tutumları, aile algısı ve aile içi örüntüler arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmada üç farklı çalışma grubu mevcuttur. Araştırmanın nitel verilerin elde edilerek ölçeğin geliştirilme sürecine yönelik çalışmaların gerçekleştirildiği *Çalışma Grubu-I*, alt ve üst sosyoekonomik düzeylerde, 4-6 yaş aralığında yer alan 60 çocuktan oluşmaktadır. Nicel verilerin elde edildiği *Çalışma Grubu-II*, “4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği” nin geçerlik ve güvenirlik analizlerinin yapıldığı 4-6 yaş aralığındaki 541 çocuktan oluşmaktadır. *Çalışma Grubu-III* ise çocukların sosyal davranışları ile ebeveyn tutumları, aile algısı ve aile içi örüntüler arasındaki ilişkinin incelenmesini amaçlandığı 4-6 yaş aralığındaki 136 çocuk ve 136 anne-baba grubundan oluşmaktadır.

3.2.1 Çalışma Grubu-I

Çalışma Grubu-I, Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden alınan izinlerin ardından 2016-2017 eğitim-öğretim yılında amaçlı örnekleme yoluyla belirlenen, en temel ölçüt özelliği olan alt ve üst sosyoekonomik düzey olma ölçütünü sağlayarak araştırmaya katılımda gönüllülük gösteren, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)’e bağlı iki lisenin bünyesinde bulunan anasınıflarında eğitim öğretime devam eden 60 çocuktan oluşmaktadır. Çalışma okullarının,

alt ve üst sosyoekonomik gruba dahil olma durumları, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'ten elde edilen güncel bilgilerin değerlendirilmesi doğrultusunda belirlenmiştir.

Çalışma Grubu-I'de yer alan çocuklarla, ölçeğin geliştirilmesine yönelik, okul öncesi kurumdaki serbest zaman dahilinde, kamera kullanılarak, 20 haftalık bir gözlem süreci gerçekleştirilmiştir. Haftalık kamera kayıtlarının analizi neticesinde ölçeğin maddeleri oluşturulmuştur. Bu sürece yönelik ayrıntılı bilgi, ölçeğin geliştirilme sürecini anlatan başlık altında yer almaktadır.

Çalışma Grubu-I'e dahil edilen çocuklara ilişkin demografik özellikler Tablo 3.1.'de yer almaktadır.

Tablo3. 1

Çalışma Grubu-I'in Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Değişkenler	Özellikler	N	%
Çocuğun Yaşı	4	19	%31,7
	5	21	%35
	6	20	%33,3
Çocuğun Cinsiyeti	Kız	33	%55
	Erkek	27	%45
Sosyoekonomik Düzey	Alt	36	%63,3
	Üst	24	%40

N=60

Tablo 3.1 incelendiğinde çalışmaya katılan çocukların %31,7'si, 4 yaş, %35'i 5 yaş, %33,3'ü ise 6 yaş grubunda yer almaktadır. Bu çocukların %55'i kız, %45'i erkektir. Çocukların içinde buldukları sosyoekonomik düzey incelendiğinde %63,3'ü alt sosyoekonomik düzeyde yer alırken, %40'ı üst sosyoekonomik düzeyde yer almaktadır.

3.2.2. Çalışma Grubu-II

Çalışma Grubu-II, Ankara il sınırları içerisinde yer alan Altındağ, Yenimahalle, Mamak, Keçiören, Çankaya, Sincan ve Etimesgut'ta MEB'e bağlı okul öncesi eğitim kurumları arasından, seçkisiz küme örnekleme yöntemiyle belirlenen okullarda öğrenim gören, ebeveynleri ve öğretmeni tarafından çalışmaya katılmaya gönüllük gösterilen 541 çocuktan oluşmaktadır. Bu çalışma grubuyla, ilk çalışma grubundan elde edilen verilerle geliştirilen ölçeğin geçerliği ve güvenilirliği için gerekli çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Çalışma Grubu-II' ye dahil edilen anne-baba ve çocuklara ilişkin demografik özellikler Tablo 3.2.'de yer almaktadır.

Tablo3.2.

Çalışma Grubu-II'nin Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

	Özellikler	N	%
Çocuğun Yaşı	4 yaş	61	11,3
	5 yaş	195	36,0
	6 yaş	285	52,7
Çocuğun Cinsiyeti	Kız	312	57,7
	Erkek	229	42,3
Sosyoekonomik Düzey	Alt	157	29,0
	Orta	189	34,9
	Üst	195	36,0

N=541

Tablo 3.2'de Çalışma Grubu-II'deki 541 çocuğun %57,7 si kız, %42,3 'ü erkektir. Bu çocuklardan %11,3'ü 4 yaş, %36'sı 5 yaş ve %52,7'si 6 yaş grubundadır. Sosyoekonomik düzeyin dağılımı ise %29'u alt, %34,9'u orta ve %36 sı üst sosyoekonomik düzey şeklindedir.

Ölçek geliştirme çalışmalarında, örneklem/çalışma grubu belirlenmesi hususunda pek çok farklı görüş yer almaktadır. Madde sayısını esas alan görüşler (Erkuş, 2014; Tavşancıl, 2006) olduğu gibi örneklem sayısını direkt belirten görüşler (Guilford, 1954) de mevcuttur. Bu görüşlere göre örneklem sayısı en az 200 olmalı ya da madde sayısının en az 5 ila 20 katı

arasında olmalıdır. Tüm bu görüşler değerlendirildiğinde çalışma grubuna 541 çocuk dahil edilmiştir.

3.2.3. Çalışma Grubu-III

Çalışma Grubu-III, ilk iki çalışma grubunda geliştirilen, geçerliği ve güvenirliği sağlanan ölçek kullanılarak; çocukların sosyal davranışları ile ebeveyn tutumları, aile algısı ve aile içi örüntüler arasındaki ilişkinin incelenmesini amaçlandığı 4-6 yaş aralığındaki 136 çocuk ve 136 anne-baba çiftinden oluşmaktadır. Bu çalışma grubunda yer alan çocuklara aile algılarının tespiti için bir aile çiz testi uygulanmıştır. Ebeveynlere ise demografik özelliklerin eldesi için demografik bilgi formu, ebeveyn tutumlarının tespiti için ebeveyn tutum ölçeği ve aile içi örüntüleri tespit etmek amacıyla aile değerlendirme ölçeği uygulanmıştır. Çocukların sosyal davranışlarının tespiti geliştirilen ölçeğin, öğretmenler tarafından doldurulması yoluyla yapılmıştır.

Çalışma Grubu-III'e dahil edilen anne-baba ve çocuklara ilişkin demografik özellikler Tablo 3.3.'te yer almaktadır.

Tablo3.3.

Çalışma Grubu-III'ün Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Değişkenler	Özellikler	N	%
Çocuğun Yaşı	4	41	%30,1
	5	51	%37,5
	6	44	%.32,3
Çocuğun Cinsiyeti	Kız	75	%55,1
	Erkek	61	%44,8
Çocuğun Kardeş Sayısı (Kendi dahil)	1 kardeş	21	%15,4
	2 kardeş	40	%29,4
	3 kardeş	36	%26,4
	4 kardeş ve üzeri	39	%28,6
Çocuğun Doğum Sırası	İlk	45	%33
	Orta	32	%23,5
	Son	59	%43,3

Tablo3.3. (devam)

Çalışma Grubu-III'ün Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Annenin Yaşı	20-26	35	%25,7
	27-33	46	%33,8
	34-40	31	%22,7
	41-46	24	%17,6
Babanın Yaşı	26-34	43	%31,6
	35-43	58	%42,6
	44 ve üzeri	25	%18,3
Annenin Öğrenim Düzeyi	İlkokul	24	%17,6
	Ortaokul	41	%30,1
	Lise	39	%28,6
	Üniversite ve üzeri	32	%23,5
Babanın Öğrenim Düzeyi	İlkokul	25	%18,3
	Ortaokul	36	%26,4
	Lise	46	%33,8
	Üniversite ve üzeri	29	%21,3
Annenin Çalışma Durumu	Çalışıyor	52	%38,2
	Çalışmıyor	84	%61,7
Gelir Düzeyi	1000 tl ve altı	14	%10,2
	1001-2500 tl	39	%28,6
	2501-4000 tl	43	%31,6
	4001-5500 tl	19	%13,9
	5501 tl ve üzeri	21	%15,4
Okul Öncesi Eğitim Alma Süresi	1 yıl	78	%57,3
	2 yıl	42	%30,8
	3 ve üzeri	16	%11,7
Çocuğun Tanımlanan Kişilik Özelliği	Uyumlu/dengeli	20	%14,7
	İçe kapanık/utangaç	31	%22,7
	Girişken/sosyal	35	%25,7
	İnatçı/öfkeli	27	%19,8
	Hassas/duygusal	23	%16,9

N=136

Tablo 3.3 incelendiğinde çalışmaya katılan çocukların %30,1'i, 4 yaş, %37,5'i 5 yaş, %32,3 'ü ise 6 yaş grubunda yer almaktadır. Bu çocukların %55,1'i kız, %44,8'i erkektir.

Çocukların %15,4'ünün tek çocuk olduğu, %29,4'ünün 2 kardeş olduğu, %26,4'ünün 3 kardeş olduğu ve %28,6'sının 4 ve daha fazla kardeş olduğu görülmektedir. Çocukların %33'ü ilk çocuk olarak, %23,5'si ortanca çocuk olarak ve %43,3'ü son çocuk olarak dünyaya gelmiştir. Çocukların annelerin yaşlarına bakıldığında %25,7'sinin 20-26 yaş aralığında olduğu, %33,8'inin 27-33 yaş aralığında olduğu, %22,7 sinin 34-40 yaş aralığında olduğu, %17,4'ünün 41-46 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Babaların yaşları incelendiğinde, %31,6'sının 26-34 yaş aralığında olduğu, %42,6 'sının 35-43 yaş aralığında olduğu, %18,3 'ünün 44 ve üzeri yaş aralığında olduğu saptanmıştır. Çocukların annelerinin öğrenim düzeyleri incelendiğinde %17,6'sının ilkokul mezunu, %30,1'inin ortaokul mezunu, %28,6'sının lise mezunu, %23,5'inin üniversite ve üzeri mezunu olduğu görülmektedir. Babaların öğrenim düzeyleri incelendiğinde ise %18,3'ünün ilkokul mezunu, %26,4'ünün ortaokul mezunu, %33,8 'inin lise mezunu, %21,3'ünün üniversite ve üzeri mezunu olduğu görülmektedir. Annelerin %38,2'si çalışmakta iken, %61,7'si herhangi bir işte çalışmamaktadır. Ailelerin gelir düzeyi incelendiğinde %10,2'sinin 1000 TL ve altı gelire sahip olduğu, %28,6'sının 1001-2500 TL arasında gelire sahip olduğu, %31,6'sinin 2501-4000 TL arasında gelire sahip olduğu, %13,9'unun 4001-5500 TL arasında gelire sahip olduğu ve %15,4'ünün 5501 TL ve üzeri gelire sahip olduğu saptanmıştır. Çocukların %57,3'ü okul öncesi eğitimde ilk yılı, %30,8' i ikinci yılı ve %11,7 'si üç ve daha fazla yılı içindedir. Çocukların aileleri tarafından tanımlanan kişilik özellikleri incelendiğinde %14,7'si uyumlu/dengeli, %22,7'si içe kapanık/utangaç, %25,7'si girişken/sosyal, %19,8 'i inatçı/öfkeli ve %16,9'u hassas/duygusal olarak tanımlanmışlardır.

Karma yöntem araştırmalarında amaçlı ve olasılıklı örnekleme yöntemlerinin birleştirilmesi, en yaygın ve güçlü yol olarak tercih edilmektedir (Cresswell, Plano Clark, Gutmann & Hudson, 2003, s.284-285). Araştırmanın nitel verilerinin elde edildiği örnekleme amaçlı örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme araştırmanın özel amaçlarına göre en evrende yer alan en uygun kesiti derinlemesine gözlemlemek üzerine araştırma sürecine dahil etmektedir (Fraenkel, Wallen & Hyun,2012). Bu araştırmada amaçlı örnekleme çeşitlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme araştırmacı tarafından hazırlanan ya da önceden belirli olan ölçütlerin karşılandığı grupların çalışma sürecine dahil edilmesine olanak tanımaktadır (Yıldırım & Şimşek,2013). Bu çalışmada ölçüt olarak alt ve üst sosyoekonomik düzeyin temsili, gönüllülük, çocukların normal gelişim göstermesi (herhangi bir engel durumunun söz konusu olmaması, kaynaştırma öğrencisi olmaması, bireysel eğitim programına ihtiyaç duymaması) ve aile yapısının tam

olması (ebeveynlerin boşanmış, ayrılmış ve ölmüş olmaması) alınmıştır. Araştırmanın nicel verilerinin elde edildiği örneklem ise seçkisiz küme örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada verilerin toplanması amacı ile “Demografik Bilgi Formu”, “Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)”, “Bir Aile Çiz Testi”, “Aile Değerlendirme Ölçeği” ve “4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği” kullanılmıştır.

3.3.1. Demografik Bilgi Formu

Demografik Bilgi Formu, araştırmaya katılan çocukların yaş, cinsiyet, doğum sırası, kardeş sayısı, algılanan kişilik özelliği, okul öncesi eğitime devam süresi ile araştırmaya katılan anne babaların yaşları, öğrenim düzeyleri, annenin çalışma durumu, ailenin gelir düzeyi gibi demografik bilgilerinin eldesine yönelik maddelerden oluşmaktadır. Demografik bilgi formu, ebeveynler tarafından doldurulacak diğer formlarla birlikte çalışma hakkında bilgilendirme toplantısında anne babalara tanıtılarak dağıtılmıştır. Formların toplanma süreci öğretmenler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

3.3.2. Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)

Ebeveyn Tutum Ölçeği, 2-6 yaş arasında çocuğa sahip olan ebeveynlerin, çocuklarını yetiştirirken gösterdikleri ebeveynlik tutum ve davranışlarının belirlenmesi amacıyla Karabulut-Demir ve Şendil (2008) tarafından beşli likert tarzında geliştirilmiştir. Ölçek; demokratik, otoriter, aşırı koruyucu ve izin verici tutum olmak üzere dört alt boyutu içermektedir. Ölçek, demokratik tutuma yönelik 17, otoriter tutuma yönelik 11, aşırı koruyucu tutuma yönelik 9, izin verici tutuma yönelik 9 madde olmak üzere toplam 46 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan maddeler, içeriksel olarak davranış biçimleri şeklindedir. Cevaplayıcılar her bir davranış biçimine “Her zaman” ve “Hiçbir zaman” arasında sıklık oranlarına göre değişen beş seçenek arasında cevap vermektedir. Maddelerin puanlanmasında “Her zaman” cevabı 5 puana karşılık gelmekte iken “Hiçbir zaman” cevabı 1 puana karşılık gelmektedir ve dört alt boyut için dört farklı puan elde edilmektedir. Ölçekte elde edilen yüksek puanlar, alt boyutun ait olduğu ebeveynlik tutumunun benimsenme

düzeşinin güçlü olduğunu, düşük puanlar ise o ebeveynlik tutumunun benimsenme düzeşinin zayıf olduğunu göstermektedir.

Karabulut-Demir ve Şendil (2008) tarafından her bir boyut için yapılan güvenirlilik analizleri neticesinde hesaplanan Cronbach alfa katsayıları demokratik boyutu için .83, otoriter boyutu için .76, aşırı koruyucu boyutu için .75 ve izin verici boyutu için ise .74 şeklindedir.

Bu araştırma için ise hesaplanan Cronbach alfa katsayıları anne için sırasıyla demokratik boyutu için .85, otoriter boyutu için .73, aşırı koruyucu boyutu için .78 ve izin verici boyutu için ise .74 şeklinde; baba için sırasıyla demokratik boyutu için .90, otoriter boyutu için .75, aşırı koruyucu boyutu için .77 ve izin verici boyutu için ise .70 şeklindedir.

Geçerlik ve güvenirlilik analizleri sonuçları, Ebeveyn Tutum Ölçeğı'nin (ETÖ), 2-6 yaş arasında çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarına yönelik benimsedikleri tutumlarını değerlendirmede yeterli düzeyde geçerlik ve güvenirlilik değerlerine sahip bir ölçek olduğunu göstermiştir.

3.3.3.Aile Resmi Çiz Testi

Bu test, Maurice Porot tarafından "Bir insan çiz" testi temel alınarak geliştirilen, psikanalitik verilere dayalı projektif bir resim testidir. "Bir insan çiz" testinden çocuğun sahip olduğu kişilik özellikleri ve duygusal gelişim düzeyi hakkında veri eldesi amaçlanırken, "Aile resmi çiz" testinden, çocuğun başta ebeveynleri olmak üzere aile içindeki diğer bireylerle olan ilişkisi ve çocuğun aile bireyleriyle alakalı algıları hakkında veri eldesi amaçlanmaktadır. Test 4 yaş ve üzeri tüm çocuklara uygulanabilmektedir. Uygulama, A4 boyutunda bir kağıt verilen çocuğa, testi uygulayan uzmanın elde etmek istediği içeriğe yönelik verilen talimatla gerçekleşmektedir. Çocuk resmi yaparken kurşun kalemi, renkli kalemleri, silgiyi ve zamanı istediği gibi kullanabilmektedir (Halmatov, 2015).

Çocuk aileyi çizerken, araştırmacı; aile bireylerinin kağıda dökülüş sırasını, çizilmesinde zorlanılan bir aile bireyinin olup olmadığını, aile bireylerinin çiziminde kullanılan sıklığını, çizim esnasındaki sözleri ve mırıldanmaları dikkatle gözlemleyerek not almalıdır. Resim sonrasındaki yorumlama esnasında bu özellikler göz önünde bulundurulacağından alınan notlar önem teşkil etmektedir. Testin yorumunda aile bireylerinin çizim sırası ve sayfadaki konumları (tüm aile üyelerinin mevcudiyeti, kim kimin yanında, kim diğer aile bireylerinin yanında), aile bireylerinin çiziliş şekli ve boyutları, bireyler arasındaki mesafeler ve fiziksel

temaslar, aile bireylerini oluşturan çizgiler, renkler ve varsa aile dışındaki diğer detaylar (aile dışındaki diğer bireyler, hayvanlar, nesnelere) üzerinde durulması gereken özelliklerdir (Bahçıvan Saydam, 2004, s. 114; Halmatov, 2015: s. 56-57).

3.3.4. Aile Değerlendirme Ölçeği

Aile işlevlerini tespit etmek amacıyla Epstein, Bishop & Baldwin (1983) tarafından geliştirilmiştir. 60 madde ve 7 alt boyuttan oluşan 4'lü likert tipinde bir ölçektir. Türkçe'ye uyarlanması ve geçerlik-güvenirlilik çalışmaları Bulut (1989) tarafından yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında "Problem çözme" (6 madde), "İletişim" (9 madde) ve "Roller" (11 madde) isimli üç alt boyutu kullanılmıştır.

3.3.5. 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği

4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği, araştırmacı tarafından, 4-6 yaş çocuklarının sosyal davranışlarını tespit etmek amacıyla geliştirilmiştir. 6 alt boyuttan ve 50 maddeden oluşmaktadır. Alt boyutlar ve maddeler şu şekildedir:

İşbirliği: 16 madde (8, 23, 29,30,31,32,33,34,35,36,37,38,39,40,41 ve 42. maddeler)

Saldırganlık: 8 madde (43, 44, 45, 46, 47,48,49 ve 50. maddeler)

Liderlik: 10 madde (1,2,3,4,5,7,9,11,12 ve 22. maddeler)

Çekingenlik: 8 madde (10,13,15,17,18,19,20 ve 21. maddeler)

Uyum: 5 madde (6,14,16,24 ve 25. maddeler)

Destek: 3 madde (26,27 ve 28. maddeler)

Likert tarzında tasarlanan ölçeğin maddelerinin tepki kategori etiketleri, davranışlardaki sıklığın artış ve azalışına uygun olarak 5 seçenek üzerinde şekillendirilmiştir. Tepki kategori etiketleri "Her zaman böyledir(5p)", "Çoğunlukla böyledir(4p)", "Bazen böyledir(3p)", "Nadiren böyledir(2p)" ve "Hiçbir zaman böyle değildir(1p)" şeklinde tasarlanmıştır. Her bir alt boyutun puanı kendi içerisinde hesaplanarak, her bir boyuttan ayrı ayrı puan eldesi sağlanmaktadır. Bir alt boyuttan elde edilen düşük puan içinde barındırdığı ilgili davranışın

benimsenmediği anlamına gelirken, elde edilen yüksek puan ilgili davranışın benimsendiği anlamına gelmektedir.

Ölçeğin alt boyutlarının Cronbach alpha güvenirlik katsayıları, işbirliği alt boyutu için ,96; saldırganlık alt boyutu için ,93; liderlik alt boyutu için ,88; çekingenlik alt boyutu için ,88; uyum alt boyutu için ,81 ve destek alt boyutu için ,75 şeklindedir.

3.3.4.1. 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeğinin Geliştirilmesi

“4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği” geliştirilirken oyun temelli değerlendirmeden yararlanılmıştır. Standart ölçme araçlarından farklı olarak tüm çocukların doğası gereği oynamaya eğilimli olması, oyunun esnek, motive edici ve evrensel bir dil oluşu bir ölçme aracı olarak oyunu cazip kılmaktadır. Tüm bu özellikleriyle oyun yoluyla değerlendirme, çocuğun gelişimsel özellikleri göz önüne alındığında oldukça uygun bir değerlendirme yöntemidir. Oyun çocuklar için hem yetişkin ilişki ve iletişimine yönelik bir prova hem de diğerlerinin duygularını anlamlandırmada güçlü bir farkındalık sağlaması sebebiyle sosyal gelişim yapısını ortaya koymayı sağlayan en anlamlı araçtır. Ayrıca oyunun hareket, iletişim, sosyal etkileşim ve düşünce sistemleri alanlarına yönelik bütüncül bir bakış açısı sağlaması oyun esnasında gerçekleştirilen gözlemlere dayalı değerlendirmeyi güçlü kılmaktadır. (Demircioğlu, 2016; KellyVance & Ryalls, 2005; Linder, 2016; Salcuni, Mazzeschi & Capella, 2017).

Ölçeğin madde havuzunun oluşturulması amacıyla, alt ve üst sosyoekonomik gruplarda yer alan okul öncesi kurumlarda bulunan, yaşları 4 ila 6 yaş arasında değişen 60 çocuk,20 hafta boyunca okul öncesi kurumundaki serbest zaman süresince katılımsız gözlem yoluyla gözlenmiştir. Gözlem sürecinin ilk 2 haftasında sınıf düzenine ve serbest zaman akışına müdahale edilmeden sınıf ortamı, öğrenme merkezleri ve materyaller incelenmiş; çocukların merkezleri, materyalleri ve sınıf ortamını nasıl ve ne sıklıkla kullandıkları gözlemlenmiştir. Bu gözlemler neticesinde bundan sonraki süreçte yapılacak kamera kayıtları için kameranın konumlandırılacağı yerler belirlenmiştir.

Araştırmacı, 18 haftalık kayıt sürecinde çalışılan eğitimcilerden, her zaman oldukları gibi davranmaları, sınıfın doğal ortamını bozmamaları ve çocukları davranışları konusunda yönlendirmemelerini rica etmiştir. Kamera, sınıf ortamına çocuklar gelmeden önce yerleştirilmiş, bir kutu içerisine kadrajı açıkta kalacak şekilde bir robot şeklinde sokulmuş

ve tanıtılmıştır. Çocuklara bu robotun haftanın bir günü serbest zaman süresince sınıflarında misafir olacağı, sınıfın istediği yerine geçebileceği söylenmiştir.

Bireyin doğrudan gözlenecek davranışlarını ölçmeyi amaçlayan bu ölçek için, her hafta sınıflardan elde edilen kamera kayıtları araştırmacı ve bir uzman tarafından izlenerek davranış modelleri ve bu modellerin altında yer alacak davranış göstergeleri listelenmiştir. Elde edilen göstergeler davranış modellerinin kavramsal yapısını yansıtacak şekilde cümleleştirilerek sosyal davranışları temsil eden maddeler oluşturulmuştur.

Maddelerin tepki kategori etiketleri, davranışlardaki sıklığın artış ve azalışına uygun olarak 5 seçenek üzerinde şekillendirilmiştir. Tepki kategori etiketleri “Her zaman böyledir(5p)”, “Çoğunlukla böyledir(4p)”, “Bazen böyledir(3p)”, “Nadiren böyledir(2p)” ve “Hiçbir zaman böyle değildir(1p)” şeklinde tasarlanmıştır. Yapı ve görünüş geçerliği için uzmanlardan ve öğretmenlerden alınan dönütler şeklinde düzenlenerek 55 maddeli halini almış, geçerlik güvenirlik aşamasından sonra ise 50 maddeli, 6 alt boyutlu son halini almıştır.

3.4. Verilerin Analizi

SSPS 23 programında uygun istatistiksel işlemler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Veri analizi aşamaları sırayla şu şekilde gerçekleştirilmiştir.

4-6 yaş sosyal davranış ölçeğinin yapı geçerliğini tespit etmek amacıyla açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bu amaçla öncelikli olarak, ölçeğin açımlayıcı faktör analizine uygun olup olmadığını anlamak amacıyla KMO ve Bartlett testi yapılmıştır. Özdeğer ve varyans yüzdeleri ile yamaç grafiği oluşturulmuştur. Açımlayıcı faktör analizinde faktörlerin kendileriyle yüksek ilişki veren maddeleri bulmak ve faktörleri daha kolay yorumlayabilmek için dik döndürme tekniklerinden varimax tekniği kullanılmıştır. Madde toplam korelasyonu ve alt faktörlerin korelasyonu ilişkilerinden yararlanılmıştır.

4-6 yaş sosyal davranış ölçeğinin güvenirliği iç tutarlılık, yarımlar yöntemi, test-tekrar-test, yöntemi ile incelenmiştir.

Örneklemin demografik özelliklerinin analizinde frekans ve yüzde değerleri belirlenmiştir. Verilerin değerlendirmesinde, basıklık ve çarpıklık değerleri neticesinde normal dağılımın tespit edilmesinden ötürü; çocuklara ilişkin değişkenlerden cinsiyet değişkeni için t testi; yaş, okul öncesi eğitime devam süresi, doğum sırası, kardeş sayısı ve çocuğun algılanan kişilik özelliği değişkenleri için tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır.

Ebeveynlere yönelik değişkenlerden biri olan annenin çalışma durumu değişkeni için t testi; anne-babanın yaşı, anne-babanın öğrenim düzeyi, ailenin gelir düzeyi değişkenleri için tek yönlü varyans analizi kullanılmış, varyans analizine göre gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu durumlarda farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek Scheffe testi yapılmıştır.

Ebeveyn tutumları ve aile içi örüntüler ile çocukların sosyal davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla pearson korelasyon istatistiği yapılmıştır. Çocukların sosyal davranışlarını yordayan değişkenleri tespit etmek amacıyla aşamalı regresyon analizi yapılmıştır.

Çocukların ailelerine yönelik algıları bir aile iz testi kullanılarak tespit edilmiş, çocukların sosyal davranışlarına göre farklılıkların incelenmesi için kıkare analizine başvurulmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1.Alt Probleme İlişkin Bulgular

1.Alt Problem: “4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği” geçerli bir ölçme aracı mıdır?

Bir ölçme aracının geçerliliğini incelemeye kapsam, ölçüt ve yapı bağlantılı geçerlik olmak üzere birbiriyle ilişkisi olan üç adet geçerlik türü mevcuttur (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2016).

Geliştirilen ölçme aracının geçerliği kapsam, görünüş ve yapı geçerliği kullanılarak test edilmiştir.

4.1.1.Kapsam Geçerliği

Kapsam geçerliğini test etmede kullanılan en yaygın yöntemlerden biri uzman görüşüne başvurmaktır. Bu doğrultuda ölçek, 1 dilbilgisi uzmanı, 1 psikolog ve 8 alan uzmanı olmak üzere toplam on uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzman değerlendirme formunun üst yazısında araştırmanın amaç ve kapsamı açıklanmış, araştırma süreci hakkında kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Ardından görüşe sunulan ölçeğin; formda ilgili değişkeni ölçüp ölçmediği, ilgili madde türüne uygun olup olmadığı, yazım dilinin dilbilgisi açısından uygunluğu gibi değişkenler üzerinden değerlendirilmesi ve görüş belirtilmesi istenmiştir. Bu değerlendirmeler, maddenin ölçmek istediği yapının yeterliliği üzerine “kalsın”, “çıkarılsın” ve “değiştirilsin” başlıklarını içeren üçlü derecelendirme şeklinde yapılmıştır. Değiştirilsin başlığı altında uzmanların dilbilgisel, yapısal ve kavramsal olarak ilgili maddenin düzeltilmesine yönelik görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. Bu görüşler ve

derecelendirmeler, uzmanlar arası uyum indeksinin hesaplandığı Fleiss Kappa tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir.

Fleiss'in kappa sayısı, Cohen'in iki puanlayıcılı sisteminin 3 ve daha fazla kişiye uyarlanması yoluyla oluşturulan bir yöntemdir. Bu istatistiksel yöntem, ikiden fazla sabit puanlayıcı arasındaki karşılaştırmalı uyuşmanın güvenilirliğini ölçer (Cohen & Swerdlik, 2002).

Tablo 4.1'de tüm maddelerin Fleiss Kappa katsayıları verilmiştir.

Tablo 4. 1.

4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği'nin Fleiss Kappa Katsayıları

Madde No	Fleiss Kappa Değeri	Madde No	Fleiss Kappa Değeri	Madde No	Fleiss Kappa Değeri
M1	0,64	M20	0,64	M39	0,8
M2	0,64	M21	0,8	M40	0,8
M3	0,64	M22	0,8	M41	0,64
M4	0,8	M23	0,8	M42	1
M5	0,64	M24	0,8	M43	1
M6	0,62	M25	0,8	M44	1
M7	0,8	M26	0,62	M45	0,64
M8	0,8	M27	0,64	M46	0,8
M9	0,8	M28	0,64	M47	1
M10	0,8	M29	0,64	M48	1
M11	0,64	M30	1	M49	1
M12	1	M31	1	M50	1
M13	1	M32	1	M51	1
M14	1	M33	1	M52	0,8
M15	1	M34	0,8	M53	0,8
M16	1	M35	0,8	M54	0,64
M17	1	M36	0,62	M55	1
M18	1	M37	0,8		
M19	0,8	M38	0,64		

Kappa değerlerinin 0.61-0.80 aralığında olması önemli derecede uyuşmayı temsil ederken, 0.81-1.00 neredeyse mükemmel bir uyumun olduğunu temsil etmektedir (Landis & Koch, 1977). Tablo 4.1'deki değerler incelendiğinde on uzman arasındaki uyumun oldukça iyi niteliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür.

4.1.2. Görünüş Geçerliği

Görünüş geçerliği, bir ölçme aracının görünüş özellikleri olan ismi, üzerinde yer alan açıklamaları ve içerdiği maddelerle ölçmeyi amaçladığı özelliğin görünürde ölçülmesi olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd.,2016). Geliştirilen ölçeğin kapsam geçerliğini sağlayan uzman görüşleri ardından yeniden düzenlenen ölçeğin, görünüş geçerliğini tespit etmek için gönüllülük gösteren 5 öğretmen ile randevulaşarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde öğretmenlerden öncelikle ölçeğin ismini ve açıklama kısmını okumaları ardından ölçek maddelerini tek tek dikkatle okuyarak anlamakta sıkıntı yaşadıkları maddelere işaret koymaları istenmiştir. Tüm bu süreçler tamamlandığında öğretmenlerle konuşularak düşünceleri alınmış ve maddeler üzerinde gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Görüşmeler sonucunda bir öğrenci için yaklaşık uygulama süresinin ne kadar sürebileceği yönünde de ortalama elde edilen bilgi, ileri zamanlarda yapılacak uygulamalar hususunda ölçeğin tanıtım süreci için yol gösterici bir rol üstlenmiştir.

4.1.3.Yapı Geçerliği

Yapı geçerliği, ölçülmesi amaçlanan yapının öngörülen yapı olup olmadığını, ne derece doğru bir yapı olduğunu test eden, testten elde edilen puanların ölçülmek istenen yapıyı gerçekte ne derecede ölçebildiğini tespit etmeye yarayan geçerlik türüdür (Büyüköztürk vd.,2016; Erkuş, 2016).

Bu ölçek geliştirme çalışmasında ölçeğin yapı geçerliğini test etmek için öncelikle faktör yapısının ortaya çıkarılması hedeflenmiş ve bu doğrultuda gerekli analizler yapılmıştır. Yapılan analizlere ilerleyen sayfalarda yer verilmiştir.

Faktör analizi yapabilmeyen ön şartı değişkenler arasında belirli bir oranda ilişki ve korelasyon bulunmasıdır (Durmuş, Yurtkoru & Çinko, 2016, s.79). Barlett küresellik testi değişkenler arasında yeterli oranda ilişki bulunup bulunmadığını gösterirken, Kaiser Mayer Olkin (KMO) örnekleme yeterliliği de değişkenler arası korelasyonun faktör analizine uygunluğunu test eder. 0 ile 1 arasında değişen KMO değerlerinin, kabul edilebilir en alt sınırı 0.50 iken değerler 1'e yaklaştıkça değişkenlerin birbirlerini tahmin derecesi artmaktadır.

Tablo 4.2.

4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeğinin Faktör Analizine Uygunluğuna İlişkin Veriler

Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) Örnekleme Yeterliliği Ölçümü		938
Barlett Küresellik Testi	Ki-kare	22227,106
	Sd	1225
	Sig.	,000*
P<0.05		

Tablo 4.2 incelendiğinde toplanan verilerin Kaiser-Mayer-Olkin= .938 ve Barlett ($p<.01$) test analizleri sonucu ile açımlyıcı faktör analizine uygunluğunun mükemmel seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Kaiser Mayer Olkin (KMO) bütün soru grubunun genel olarak faktör analizine uygunluğunu ölçerken; measures of samplin adequacy (MSA) değeri tek tek her bir sorunun faktör analizine uygunluğunu ölçmektedir (Durmuş, Yurtkoru & Çinko, 2016). Bu değerin 0.50 den az olması ilgili sorunun analizden çıkarılmasını gerektirmektedir. Toplanan verilerin MSA değerleri .79 ile .97 arasındadır. Tüm analizler ışığında toplanan veri setinin faktör analizine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Faktör sayısının belirlenmesi amacıyla, özdeğer ve varyans yüzdeleriyle yamaç birikintisi grafiğinden yararlanılmıştır. Bunlara ilişkin tablo ve yamaç birikinti grafiği aşağıda verilmiştir.

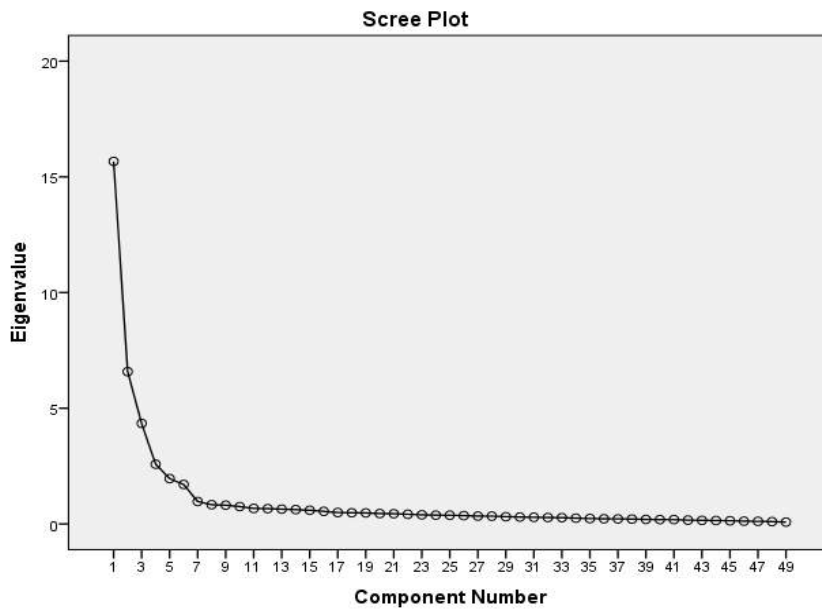
Tablo 4 3.

4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeğinin Alt Ölçeklerinin Açıkladıkları Varyans Yüzdeleri ve Özdeğerleri

Alt Ölçekler	Özdeğer	Açıklanan Varyans
1. İş Birliği	10,59	21,18
2. Saldırganlık	6,38	12,76
3. Liderlik	5,61	11,23
4. Çekingenlik	5,02	10,05
5. Uyum	3,44	6,97
6. Destek	2,31	4,62
Toplam	33,38	66,83

Tablo 4.3 incelendiğinde, döndürme sonrası özdeğeri 10,59 olan *işbirliği* alt ölçeği toplam varyansın %21,18'sini; döndürme sonrası özdeğeri 6,38 olan *saldırganlık* alt ölçeği toplam varyansın %12,76'sını; döndürme sonrası özdeğeri 5,61 olan *liderlik* alt ölçeği toplam varyansın %11,23'ünü; döndürme sonrası özdeğeri 5,02 olan *çekingenlik* alt ölçeği toplam varyansın %10,05'ini; döndürme sonrası özdeğeri 3,44 olan *uyum* alt ölçeği toplam varyansın %6,97'sini; döndürme sonrası özdeğeri 2,31 olan *destek* alt ölçeği toplam varyansın %4,62'sini açıklamaktadır. Ölçekte bulunan maddelerin 6 alt boyuttan oluştuğu ve toplam varyansın %66,838' in bu alt boyutlar tarafından açıklandığı görülmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde faktör yüklerinin toplam varyansı açıklama oranının alt sınırı %40 kabul edilmiş (Kline, 1994) ve sosyal bilimler için %40 ile %60 arasında değişen varyans oranları ideal olarak kabul edilmiştir (Durmuş, Yurtkoru & Çinko, 2016). Tüm bu bilgiler ışığında araştırma için elde edilen varyans oranının iyi bir değere sahip olduğu söylenebilir.

Şekil 4.1. Faktör yapısına ilişkin yamaç birikintisi grafiği

Şekil 4.1'deki yamaç birikintisi grafiği incelendiğinde altıncı noktadan yedinci noktaya keskin bir düşüş olmakta ve yedinci noktadan sonra çizginin eğimi düşerek yatay şekilde seyretmektedir. Yedinci noktaya kadar olan aralık sayısı dikkate alındığında ölçeğin 6 boyuttan oluştuğunun kabulünü desteklemektedir.

Tablo 4.4'te açıklayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen alt ölçekler, faktör yük değerleri ve ortak faktör varyansları verilmiştir.

Tablo 4 4.

4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği'ne Ait Maddelerin Ortak Faktör Varyansları ve Faktör Analizi Sonrası Döndürülmüş Temel Bileşenler Analizi Sonuçları

Faktör Yapısına Göre Madde No	Döndürme Sonrası Faktör Yük Değerleri						
	F1	F2	F3	F4	F5	F6	OFV
36	,806						,76
33	,775						,72
31	,772	,342					,76
42	,771						,65
38	,767						,72
40	,765						,71
41	,756						,74
35	,751						,73
39	,751				,301		,70
32	,749						,69
37	,749						,70
30	,732						,71
34	,716						,65
29	,693						,58
8	,613		,379				,66
23	,512						,67
49		,870					,81
47		,865					,80
46		,854					,75
48		,854					,78

Tablo 4.4. (devam)

4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği'ne Ait Maddelerin Ortak Faktör Varyansları ve Faktör Analizi Sonrası Döndürülmüş Temel Bileşenler Analizi Sonuçları

50	,822		,73
44	,797		,70
43	,756		,66
45	,537		,50
1		,819	,77
2		,819	,78
5		,787	,68
9		,712	,66
4		,656	,69
7		,648	,61
3		,625	,59
11		,597	,64
22	,365	,528	,53
12		,509	,66
20		,823	,71
17		,765	,66
15		,751	,60
18		,739	,67
19		,730	,72
13		,669	,52
21		,647	,56
10		,555	,54
16		,745	,63
24		,675	,66
14	,334	,647	,59
25	,334	,630	,61
6		,603	,50
28			,785
27			,783
26	,415		,637
			,60

Araştırmada faktör yük değerlerinin alt kesme noktası Büyüköztürk'ün (2005) de belirttiği gibi, 45 olarak alınmış, bir maddenin faktörlerdeki en yüksek yük değeri ile bu değerden sonra en yüksek olan yük değeri arasındaki farkın en az, 10 olması ve Kalaycı'nın (2005) da ifade ettiği gibi ortak varyansın, 50'den düşük olmaması şartları aranmıştır. Bu ölçütlerden hareket edilerek faktör analizinin ilk sonuçlarına bakılmış ve gerekli şartları taşımayan 5 madde ölçekten çıkarılarak faktör analizi tekrar edilmiştir. Analiz sonucunda 6 faktörden ve 50 maddeden oluşan 4-6 yaş sosyal davranış ölçeği son halini almıştır.

Faktör döndürme sonrasında, ölçeğin birinci faktörünün 16 maddeden (8, 23, 29,30,31,32,33,34,35,36,37,38,39 ,40,41,42); ikinci faktörünün 8 maddeden (43, 44, 45, 46, 47,48,49,50); üçüncü faktörünün 10 maddeden (1,2,3,4,5,7,9,11,12,22); dördüncü faktörünün 8 maddeden (10,13,15,17,18,19,20,21); beşinci faktörünün 5 maddeden (6,14,16,24,25) ve altıncı faktörünün 3 maddeden (26,27,28) oluştuğu görülmektedir.

Birinci faktörde yer alan maddelerin faktördeki yük değerleri 0,51–0,80; ikinci faktörde yer alan maddelerin faktördeki yük değerleri 0,53–0,87; üçüncü faktörde yer alan maddelerin faktördeki yük değerleri 0,50–0,81; dördüncü faktörde yer alan maddelerin faktördeki yük değerleri 0,55-0,82; beşinci faktörde yer alan maddelerin faktördeki yük değerleri 0,60-0,74 ve altıncı faktörde yer alan maddelerin faktördeki yük değerleri 0,63-0,78 arasında değişmektedir. Faktörlere maddelerin içerikleri dikkate alınarak isim vermeye çalışılmıştır. Buna göre birinci faktör *iş birliği*; ikinci faktör *saldırganlık*; üçüncü faktör *liderlik*; dördüncü faktör *çekingenlik*; beşinci faktör *uyum* ve altıncı faktör ise *destek* olarak isimlendirilmiştir.

Faktör döndürme sonrasında, ölçeğin alt boyutlarının isimleri, madde sayıları ve madde sırası şöyledir:

İşbirliği: 16 madde (8, 23, 29,30,31,32,33,34,35,36,37,38,39 ,40,41 ve 42. maddeler)

Saldırganlık: 8 madde (43, 44, 45, 46, 47,48,49 ve 50. maddeler)

Liderlik: 10 madde (1,2,3,4,5,7,9,11,12 ve 22. maddeler)

Çekingenlik: 8 madde (10,13,15,17,18,19,20 ve 21. maddeler)

Uyum: 5 madde (6,14,16,24 ve 25.maddeler)

Destek: 3 madde (26,27 ve 28.maddeler)

Tablo 4.5'te tüm maddelerin madde-toplam korelasyon katsayıları verilmiştir.

Tablo 4 5.

4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği'nin Madde-Toplam Korelasyonlarını Belirlemek Amacıyla Yapılan Pearson Çarpım Moment Korelasyon Analizi Sonuçları

Madde No	Madde Toplam Korelasyonu	Madde No	Madde Toplam Korelasyonu	Madde No	Madde Toplam Korelasyonu
M1	.757	M20	.768	M39	.757
M2	.753	M21	.531	M40	.810
M3	.497	M22	.527	M41	.825
M4	.683	M23	.675	M42	.726
M5	.759	M24	.680	M43	.752
M6	.449	M25	.606	M44	.755
M7	.658	M26	.538	M45	.553
M8	.737	M27	.522	M46	.808
M9	.652	M28	.685	M47	.848
M10	.459	M29	.699	M48	.830
M11	.501	M30	.801	M49	.851
M12	.410	M31	.794	M50	.747
M13	.576	M32	.800		
M14	.612	M33	.826		
M15	.678	M34	.768		
M16	.678	M35	.803		
M17	.709	M36	.791		
M18	.726	M37	.692		
M19	.745	M38	.790		

Ölçekte yer alan tüm maddeler için madde toplam korelasyonları .41 ile .85 arasında değişmektedir. Elde edilen tüm bu sonuçlar, ölçekteki maddelerin geçerliliğin yüksek olduğunu, yöntemsel yetenekler bakımından ayırt edici olduğunu ve aynı davranışı ölçmeye yönelik davranışlar olduğu söylenebilmektedir (Büyüköztürk vd.,2016, s.193). Tablo 4.6'da ölçeğin alt faktörlerinin korelasyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 4. 6.

4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Alt Faktörlerinin Korelasyon Analizi Sonuçları

Alt Faktörler	1	2	3	4	5	6
İş birliği	-	-682**	467**	-376**	660**	436**
Saldırganlık		-	153**	386**	-217**	
Liderlik			-	-247**	154**	275**
Çekingenlik				-		114**
Uyum					-	416**
Destek						-

N=541 ,**p<.01

Ölçeğin alt ölçeklerinin arasındaki ilişkinin saptanması için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Ölçeğin alt ölçek puanları arasındaki korelasyonlar .114 ile .682 arasında değişmektedir.

Ölçeğin yapı geçerliğini test etmek için kullanılan tüm yöntemler ve bu yöntemlere ilişkin analiz sonuçları uyarlanmaya çalışılan bu ölçeğin yapı geçerliği için yeterli kanıtları ortaya koymaktadır.

4.2.Alt Probleme İlişkin Bulgular

4.2.1.Alt Problem: “4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği” güvenilir bir ölçme aracı mıdır?

Güvenirlik, testin ölçmek istediği özelliği ne derece doğru ölçtüğü ile ilgilidir. Test puanlarının güvenilirliğinin bir alt kestiricisi olarak kullanılan Cronbach alpha (α) katsayısı, özellikle cevapların derecelendirme ölçeğinde elde edildiği durumlarda sıklıkla kullanılır. Bir testin aynı gruba belli aralıklarla uygulanmasıyla elde edilen puanlar arasında Pearson momentler çarpım korelasyon katsayısı ile hesaplanan korelasyon puanların test-tekrar test güvenilirliğini verir. İki uygulama arasındaki zaman ölçülen davranışa ve hedef kitleye göre değişmekle birlikte ortalama dört haftalık bir sürenin genellikle uygun olduğu söylenebilir

Ölçeğin güvenirliği iç tutarlılık, yarımlar yöntemi, test-tekrar-test, yöntemi ve madde ayırt edicilik indeksi ile incelenmiştir. Tablo 4.7’ de tüm alt ölçeklerin Cronbach Alpha, Guttman ve Spearman katsayısı değerleri verilmiştir.

Tablo 4.7.

4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Alt Boyutlarının Cronbach Alpha, Guttman ve Spearman Brown Katsayıları

Alt Boyut	Alpha	Gutmann	Spearman
İşbirliği	.96	.93	.93
Saldırganlık	.93	.89	.89
Liderlik	.88	.72	.74
Çekingenlik	.88	.84	.85
Uyum	.81	.77	.78
Destek	.75	.81	.73

Ölçeğin güvenirlik incelemesinde ilk olarak iç tutarlılık ve yarımlar yöntemi kullanılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısını gösteren Cronbach Alpha değerleri alt boyutlarda .75 ile .96 aralığında bulunmuştur. Guttman yarımlar katsayısı değerleri ise alt boyutlarda .72 ile .93 aralığında bulunmuştur. Ek olarak Spearman Brown katsayısı alt boyutlarda .73 ile .93 aralığında bulunmuştur. Tablo 4.8’de tüm alt boyutların test-tekrar-test korelasyon katsayıları verilmiştir.

Tablo 4. 8.

4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Test-Tekrar-Test Katsayısını Belirlemek İçin Yapılan Pearson Korelasyon Analizi Sonucu

Alt Boyutlar	1	2	3	4	5	6
İşbirliği	,531**					
Saldırganlık		,444*				
Liderlik			,512*			
Çekingenlik				,667*		
Uyum					,591*	
Destek						,779*
N=100	**p<0.01	*p<0.05				

Bir ölçeğin kararlılık düzeyini gösteren güvenilirlik yöntemlerinden birisi de test-tekrar-test yöntemidir. Test tekrar test yöntemi, belirli bir zaman aralığı geçtikten sonra aynı testi aynı gruba iki kez uygulamayı içerir. Elde edilen iki takım puanları arasındaki ilişkiyi gösterecek bir güvenilirlik katsayısı hesaplanır (Fraenkel, Wallen & Hyun, 2012, s.155). Ölçeğin 4 hafta aralıkla 100 çocuk için tekrar doldurulmasıyla elde edilen korelasyon katsayıları .444 ile .779 arasında ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Tablo 4.9’da tüm maddelerin ayırt edicilik güçlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4. 9.
4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Madde Ayırt Edicilik Güçlerini Belirlemeye Yönelik Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Eşleştirilen Madde	Grup	X	P	Eşleştirilen Madde	Grup	X	p	Eşleştirilen Madde	Grup	X	P
M1	Alt%27	2,28	000	M19	Alt%27	1,15	000	M37	Alt%27	2,70	,000
	Üst%27	4,62			Üst%27	3,68			Üst%27	4,75	
M2	Alt%27	2,22	000	M20	Alt%27	1,06	000	M38	Alt%27	2,76	,000
	Üst%27	4,54			Üst%27	3,75			Üst%27	4,87	
M3	Alt%27	3,62	000	M21	Alt%27	1,66	000	M39	Alt%27	2,49	,000
	Üst%27	4,39			Üst%27	3,62			Üst%27	4,63	
M4	Alt%27	2,92	000	M22	Alt%27	2,43	000	M40	Alt%27	2,54	,000
	Üst%27	4,71			Üst%27	4,19			Üst%27	4,82	
M5	Alt%27	1,75	000	M23	Alt%27	2,58	000	M41	Alt%27	2,50	,000
	Üst%27	4,52			Üst%27	4,40			Üst%27	4,83	
M6	Alt%27	3,44	000	M24	Alt%27	1,80	000	M42	Alt%27	2,75	,000
	Üst%27	1,69			Üst%27	4,40			Üst%27	4,75	
M7	Alt%27	2,42	000	M25	Alt%27	2,31	000	M43	Alt%27	1,10	,000
	Üst%27	4,48			Üst%27	4,14			Üst%27	3,43	
M8	Alt%27	2,63	000	M26	Alt%27	2,68	000	M44	Alt%27	1,09	,000
	Üst%27	4,70			Üst%27	4,56			Üst%27	3,51	
M9	Alt%27	1,85	000	M27	Alt%27	2,29	000	M45	Alt%27	2,43	,000
	Üst%27	4,29			Üst%27	4,69			Üst%27	3,57	
M10	Alt%27	1,85	000	M28	Alt%27	2,55	000	M46	Alt%27	1,03	,000
	Üst%27	3,46			Üst%27	4,68			Üst%27	3,54	

Tablo 4.9. (devam)

4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Madde Ayırt Edicilik Güçlerini Belirlemeye Yönelik Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

M11	Alt%27	1,92	000	M29	Alt%27	2,90	000	M47	Alt%27	1,01	,000
	Üst%27	3,80			Üst%27	4,65			Üst%27	3,47	
M12	Alt%27	2,04	000	M30	Alt%27	2,87	000	M48	Alt%27	1,02	000
	Üst%27	3,72			Üst%27	4,84			Üst%27	3,37	
M13	Alt%27	1,27	000	M31	Alt%27	2,77	000	M49	Alt%27	1,03	000
	Üst%27	3,59			Üst%27	4,82			Üst%27	3,53	
M14	Alt%27	2,42	000	M32	Alt%27	2,45	000	M50	Alt%27	1,11	000
	Üst%27	4,47			Üst%27	4,67			Üst%27	3,42	
M15	Alt%27	2,55	000	M33	Alt%27	2,37	,000				
	Üst%27	4,54			Üst%27	4,62					
M16	Alt%27	1,50	000	M34	Alt%27	2,49	,000				
	Üst%27	3,87			Üst%27	4,63					
M17	Alt%27	2,55	000	M35	Alt%27	2,54	,000				
	Üst%27	4,54			Üst%27	4,82					
M18	Alt%27	2,55	000	M36	Alt%27	2,75	,000				
	Üst%27	4,54			Üst%27	4,86					

Testin güvenilirliğinin bir göstergesi olarak alt ve üst % 27 arasındaki farkın anlamlılığına ilişkin t testi yapılmıştır. Alt ve üst % 27 arasındaki farkın anlamlılığı yönteminde geliştirilen test başarılı-başarısız iki gruba uygulanır. Başarılı grubun aldığı puanların ortalaması diğerinden anlamlı derecede büyükse test geçerlidir. Tablo 4.9 incelendiğinde üst ve alt gruplar arasında tüm test maddeleri için $p < .01$ düzeyinde manidar bir fark vardır. Böylelikle ölçek maddelerinden elde edilen yüksek puan ve düşük puan arasında ölçeğin amaçladığı özelliği ölçme konusunda ayırt edici olduğunu göstermektedir.

4.3.Alt Probleme İlişkin Bulgular

4.3.1.Alt Problem: “Çocukların sosyal davranışları çocuklara ilişkin değişkenlere (yaş, cinsiyet, okul öncesi eğitim kurumuna devam süresi, doğum sırası, kardeş sayısı, çocuğun kişilik özellikleri) göre farklılaşmakta mıdır?”

Bu bölümde araştırmaya katılan, *Çalışma Grubu-III* içerisinde yer alan 4-6 yaş grubu 136 çocuğun “4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği” puan ortalamaları çocukların yaş, cinsiyet, okul öncesi eğitim kurumuna devam süresi, kardeş sayısı, doğum sırası ve kişisel özellikleri değişkenleri açısından incelenmiştir.

Çocukların 4-6 yaş sosyal davranış ölçeği puan ortalamalarının yaş değişkenine ilişkin t-testi sonuçları Tablo 4.10’da sunulmuştur.

Tablo 4. 10.

Çocukların 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamasının Yaş Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Değişkenler	N	X	P	Farklılığın Kaynağı	
	Çocuğun Yaşı					
İşbirliği	4	41	3,60	,000*	3>1	
	5	51	3,91			3>2
	6	44	4,35			
Saldırganlık	4	41	2,48	,008*	1>3	
	5	51	2,01			
	6	44	1,73			
Liderlik	4	41	3,35	,000*	3>1	
	5	51	3,65			
	6	44	4,53			
Çekingenlik	4	41	3,11	,045*	1>3	
	5	51	2,81			
	6	44	2,42			
Uyum	4	41	3,85	,922		
	5	51	3,88			
	6	44	3,94			
Destek	4	41	3,87	,429		
	5	51	3,93			
	6	44	3,70			

*p<0.05

Tablo 4.10 incelendiğinde çocukların sosyal davranışları ile yaş değişkeni arasındaki ilişki incelendiğinde iş birliği, saldırganlık, liderlik ve çekingenlik alt boyutlarında yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık olduğu (sırasıyla $p=,000$; $p=,008$; $p=000$; $p=,045$); ancak uyum ve destek alt boyutlarında yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı (sırasıyla $p=,922$; $p=,429$) görülmektedir.

Farklılıkların kaynağı incelendiğinde ise 6 yaş grubu çocukların işbirliği alt boyutu ortalamalarının ($X=4,35$) 4 ve 5 yaş grubu çocukların ortalamalarından (sırasıyla $X=3,60$; $X=3,91$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Ortalamalara göre 6 yaş grubu çocuklar işbirliği davranış modelini, 4 ve 5 yaş grubu çocuklara kıyasla daha fazla sergilemektedir.

4 yaş grubu çocukların saldırganlık alt boyutu puan ortalamalarının ($X=2,48$) 5 ve 6 yaş grubu çocukların ortalamalarından (sırasıyla $X=2,01$; $X=1,73$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Ortalamalara göre 4 yaş grubu çocuklar saldırganlık davranış modelini, 5 ve 6 yaş grubu çocuklarına kıyasla fazla sergilemektedir.

6 yaş grubu çocukların liderlik alt boyutu puan ortalamalarının ($X=4,53$) 4 ve 5 yaş grubu çocukların ortalamalarından (sırasıyla $X=3,35$; $X=3,65$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Ortalamalara göre 6 yaş grubu çocuklar liderlik davranış modelini, 4 ve 5 yaş grubu çocuklarına kıyasla daha fazla sergilemektedir.

4 yaş grubu çocukların çekingenlik alt boyutu puan ortalamalarının ($X=3,11$) 5 ve 6 yaş grubu çocukların ortalamalarından (sırasıyla $X=2,81$; $X=2,42$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Ortalamalara göre 4 yaş grubu çocuklar çekingenlik davranış modelini, 5 ve 6 yaş grubu çocuklarına kıyasla fazla sergilemektedir.

Alan yazındaki sosyal davranışlar üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde yaş değişkeninin pek çok çalışmada ele alındığı görülmektedir (Ateş, 2005; Arı & Yaban, 2016; Baran, 2005; Diener & Kim, 2004; Dinç, 2002; Dizman, 2003; Durak, 2006; Eminoğlu, 2007; Hur, 2014; İkiz & Samur, 2016; Kapıkıran, İvrendi & Adak, 2006; Karoğlu, 2016; Köksal, 2016; Masalcı, 2001; Meifang & Dan, 2010; Sarı, 2007; Stenseng, Belsky, Skalicka & Wichstrom, 2014; Şehirli, 2007; Şen, 2009).

Bu çalışmaların bazılarında yapılan çalışmanın bulgularını destekleyici olarak yaş, sosyal davranış üzerinde etkili bir değişken iken (Arı & Yaban, 2012; Baran, 2005; Diener & Kim, 2004; Dinç, 2002; Dizman, 2003; Hur, 2014; Kapıkıran, İvrendi & Adak, 2006; Masalcı, 2001; Meifang & Dan, 2010; Köksal, 2016; Sarı, 2007; Stenseng vd., 2014; Belsky, Skalicka

& Wichstrom, 2014; Şehirli, 2007) çok az bir kısmında ise sosyal davranış üzerinde etkili bir değişken değildir (Durak, 2006; İkiz & Samur, 2015; Karoğlu, 2016; Şen, 2009).

Bu araştırmalarda yaşın artmasıyla işbirliği (Dinç, 2002; Hur, 2014; Stensenberg vd., 2014) ve uyum (Sarı, 2007) davranışları artarken, saldırganlık (Ateş, 2005; Dizman, 2003; Meifang & Dan, 2005) ve çekingenlik davranışları (Diener & Kim, 2004; Şehirli, 2007) azalmaktadır. Genel olarak artan yaşla birlikte sosyal davranışların gösteriminde yetkinleşildiği görülmektedir (Arı & Yaban, 2012; Baran, 2005; Kapıkıran vd., 2006).

Bu bulgulardan farklı olarak Köksal (2016), artan yaşın saldırganlık davranışını da arttırdığı sonucuna ulaşarak; Şen (2009) ve Eminoğlu (2007) ise yaşın saldırganlık üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşarak diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır. Alan yazındaki sosyal davranışlar üzerine yapılan araştırmaların sonuçları incelendiğinde, araştırma sonuçlarını destekler bulguların çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Çocukların 4-6 yaş sosyal davranış ölçeği puan ortalamalarının cinsiyet değişkenine ilişkin t- testi sonuçları Tablo 4.11' de sunulmuştur.

Tablo 4. 11.

Çocukların 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamasının Cinsiyet Değişkenine Göre t Testi Sonuçları

Değişkenler	Çocuğun Cinsiyeti	N	X	P
İşbirliği	Kız	75	3,98	,029*
	Erkek	61	3,65	
Saldırganlık	Kız	75	1,79	,002*
	Erkek	61	2,40	
Liderlik	Kız	75	3,45	,000*
	Erkek	61	4,33	
Çekingenlik	Kız	75	3,07	,003*
	Erkek	61	2,42	
Uyum	Kız	75	4,04	,047*
	Erkek	61	3,70	
Destek	Kız	75	3,94	,809
	Erkek	61	3,98	

*p<0.05

Tablo 4.11’de çocukların sosyal davranışları ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişki incelendiğinde destek alt boyutu dışında ($p=,809>0.05$) tüm alt boyutlarda cinsiyet değişkenine göre farklılık olduğu görülmektedir (sırasıyla $p=,029$; $p=,002$; $p=,000$; $p=,003$; $p=,047$).

Erkek çocukların saldırganlık ve liderlik alt boyutu ortalamalarının (sırasıyla $X=2,40$; $X=4,33$) kız çocukların ortalamalarından (sırasıyla $X=1,79$; $X=3,45$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Ortalamalara göre erkek çocuklar liderlik ve saldırganlık davranış modellerini kız çocuklarına göre daha fazla sergilemektedir.

Kız çocukların işbirliği, çekingenlik ve uyum alt boyutu puan ortalamalarının (sırasıyla $X=3,98$; $X=3,07$; $X=4,04$) erkek çocukların ortalamalarından (sırasıyla $X=3,65$; $X=2,42$; $X=3,70$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Ortalamalara göre kız çocuklar işbirliği, çekingenlik ve uyum davranış modellerini erkek çocuklarına göre fazla sergilemektedir.

Alan yazındaki sosyal davranışlar üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde cinsiyet değişkeninin pek çok çalışmada ele alındığı görülmektedir (Amca & Öztuğ, 2016; Arı & Yaban, 2016; Ateş, 2005; Ay, 2017; Bağcı, 2015; Baran, 2005; Cardenas, Dreber, Von Essen & Ranehiil, 2014; Casas vd., 2006; Çorapçı, Aksan, Yalçın & Yağmurlu, 2010; Diener & Kim, 2004; Dinç, 2002; Dizman, 2003; Durak, 2006; Erkan & Kargı, 2006; Gizir, 2002; Güven, 2009; Işık, 2007; İkiz, 2015; Kapıkıran vd., 2006; Karaca, Gündüz & Aral, 2011; Karoğlu, 2016; Kirschner & Tomasello, 2010; Koçak & Tepeli, 2004; Köksal, 2016; Latouf, 2008; Pepitone, 1980; Sarı, 2007; Şehirli, 2007; Şen, 2009; Tatlı & Pirpir, 2015; Orçan & Deniz, 2004; par, 2009; Walker & Henderson, 2012; Wall & Holden, 1994; Yaralı & Özkan, 2015).

Bu çalışmaların bazılarında yapılan çalışmanın bulgularını destekleyici olarak cinsiyet, sosyal davranış üzerinde etkili bir değişken iken (Cardenas vd., 2014; Casas vd., 2006; Çorapçı vd., 2010; Diener & Kim, 2004; Dinç, 2002; Dizman, 2003; Erkan & Kargı, 2006; Işık, 2007; İkiz, 2015; Kirschner & Tomasello, 2010; Kapıkıran vd., 2006; Koçak & Tepeli, 2004; Köksal, 2016; Latouf, 2008; Pepitone, 1980; Özbey, 2009; Sarı, 2007; Şehirli, 2007; Şen, 2009; Wall & Holden, 1994, Tatlı & Pirpir, 2015) bazılarında ise sosyal davranış üzerinde etkili bir değişken değildir (Arı & Yaban, 2016; Durak, 2006; Güven, 2009; Karoğlu, 2016; Sarı, 2007; Orçan & Deniz, 2004; Walker & Henderson, 2012; Yaralı & Özkan, 2015).

Dinç (2002), Gizir (2002), Koçak & Tepeli (2004), Kirschner & Tomasello (2010), Pepitone (1980) ve Tatlı & Pirpir (2015) işbirliği davranışını cinsiyet değişkenine göre inceledikleri çalışmalarında erkek çocuklarına kıyasla kız çocuklarının işbirliği puanlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu bulgulardan farklı olarak Cardenas vd. (2014), kültürlerarası yaptıkları çalışmada kızların erkeklere göre daha az işbirlikçi davranış sergilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Amca & Öztuğ (2016), Ay (2017), Ateş (2005), Casas vd. (2006), İkiz (2015), Latouf (2008), Özdemir & Tepeli (2015) ve Şen (2009) saldırganlık davranışını cinsiyet değişkenine göre inceledikleri çalışmalarında erkek çocukların kız çocuklara göre daha saldırgan davranışlar gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuçlardan farklı olarak Durak (2006) ve Yaralı & Özkan (2016) saldırganlık davranışı üzerinde cinsiyetin anlamlı bir farklılık yaratmadığını tespit etmişlerdir.

Kirschner & Tomasello (2010) ve Wall & Holden (1994), liderlik davranışını cinsiyet değişkenine göre inceledikleri çalışmalarında erkek çocukların daha lider davranışlar gösterdikleri sonucuna ulaşırken, Güven (2009) cinsiyetin liderlik davranışı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Çorapçı vd. (2010), Walker & Henderson (2012) ve Yaralı & Özkan (2016) çekingenlik davranışını cinsiyet değişkenine göre inceledikleri çalışmalarında cinsiyet faktörünün, çekingenlik davranışına yol açmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Erkan & Kargı (2006) ise kız çocuklarının erkek çocuklara kıyasla daha çekingen davranışlar sergilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Işık (2007), Kapıkıran vd. (2005), Sarı (2007), Tatlı & Pirpir (2015) uyum davranışını cinsiyet değişkenine göre inceledikleri çalışmalarında farklı sonuçlara ulaşmışlardır. Işık (2007) ve Kapıkıran vd. (2005), erkek çocukların kız çocuklarına göre daha uyumlu olduklarını ifade ederken, Sarı (2007) kız ve erkek çocukların uyum davranışlarını göstermede bir farklılık göstermediklerini, Tatlı & Pirpir (2015) ise kız çocukların erkek çocuklara göre daha uyumlu davranışlar gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır.

Yapılan araştırma sonuçları incelendiğinde, araştırma sonuçlarını destekleyen bulguların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre kız çocuklarının erkek çocuklarına göre işbirliği, çekingenlik ve uyum alt boyutlarının puan ortalamalarının yüksek oluşu, kızların sosyalleştirilme süreci boyunca toplumsal cinsiyet rollerine adanan kavramların etkisinde yetiştirilmesinin bir göstergesi olarak düşünülebilir. Erkek

çocuklarının saldırganlık ve liderlik puan ortalamalarının yüksek oluşu da erkeklere sergilenen geleneksel yaklaşım gereği yakıştırılan ve hoş görülen tavırlar olmasının etkisi olarak düşünülebilir.

Çocukların sosyal davranış ölçeği puan ortalamalarının okul öncesi eğitim kurumuna devam süresi değişkenine ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 4.12’de sunulmuştur.

Tablo 4. 12.

Çocukların 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Okul Öncesi Eğitim Alma Süresi Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Çocuğun Okul Öncesi Eğitim Alma Süresi	N	X	P
İşbirliği	1 yıl	78	3,91	,620
	2 yıl	42	4,00	
	3 yıl ve üzeri	16	4,25	
Saldırganlık	1 yıl	78	2,05	,976
	2 yıl	42	2,10	
	3 yıl ve üzeri	16	2,04	
Liderlik	1 yıl	78	3,70	,285
	2 yıl	42	4,04	
	3 yıl ve üzeri	16	4,25	
Çekingenlik	1 yıl	78	3,70	,331
	2 yıl	42	4,14	
	3 yıl ve üzeri	16	4,27	
Uyum	1 yıl	78	4,00	,659
	2 yıl	42	4,04	
	3 yıl ve üzeri	16	4,25	
Destek	1 yıl	78	3,91	,682
	2 yıl	42	3,70	
	3 yıl ve üzeri	16	4,00	

Tablo 4.12. incelendiğinde, çocukların okul öncesi eğitime devam süresi değişkeninin sosyal davranış ölçeğinin hiçbir alt boyutunda anlamlı bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir (sırasıyla $p=,620$; $p=,976$; $p=,285$; $p=,331$; $p=,659$; $p=,682$). Bu değişkenin sosyal davranışlar üzerinde farklılık yaratmamasının sebebi örneklemin büyük bir çoğunluğunun okul öncesi eğitimde ilk senesi olmasından ötürü diğer senelerle kıyaslanamaması olabilir.

İkiz& Samur (2016) ve Özdemir& Tepeli (2015) sosyal davranışların okul öncesi eğitime devam süresi değişkenine göre inceledikleri çalışmalarında okul öncesi eğitime devam süresi arttıkça saldırgan davranışların azaldığı, işbirliği davranışının arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Özbey (2009) ve Uzmen (2001) ise okul öncesi eğitime devam süresinin sosyal davranışlar üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Bu çalışmanın sonuçları Özbey (2009) ve Uzmen (2001) 'in bulgularını desteklemektedir. Okul öncesi eğitime devam süresinin farklılık yaratmama sebebi örneklemin büyük çoğunluğunun okul öncesi eğitimde ilk yılı olduğu, bundan dolayı ilerleyen yıllarla etkilerinin karşılaştırılmayışı olabilir. Çocukların sosyal davranış ölçeği puan ortalamalarının kardeş sayısı değişkenine ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 4.13'te sunulmuştur.

Tablo 4.13.

Çocukların 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Kardeş Sayısı Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Değişkenler	N	X	P	Farklılığın Kaynağı
	Çocuğun Kardeş Sayısı(kendi dahil)				
İşbirliği	1Kardeş(Tek Çocuk)	21	4,00	,022*	4>2
	2 Kardeş	40	3,82		
	3 Kardeş	36	4,04		
	4 Kardeş ve üzeri	39	4,78		
Saldırganlık	1Kardeş(Tek Çocuk)	21	1,94	,553	
	2 Kardeş	40	2,15		
	3 Kardeş	36	1,97		
	4 Kardeş	39	2,30		

Tablo 4.13. (devam)

Çocukların 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Kardeş Sayısı Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Liderlik	1Kardeş(Tek Çocuk)	21	3,36	,029*	4>1
	2 Kardeş	40	3,85		
	3 Kardeş	36	3,82		
	4 Kardeş	39	4,91		
Çekingenlik	1Kardeş(Tek Çocuk)	21	3,26	,159	
	2 Kardeş	40	2,74		
	3 Kardeş	36	2,98		
	4 Kardeş	39	2,38		
Uyum	1Kardeş(Tek Çocuk)	21	4,05	,927	
	2 Kardeş	40	3,85		
	3 Kardeş	36	3,94		
	4 Kardeş	39	3,82		
Destek	1Kardeş(Tek Çocuk)	21	4,04	,704	
	2 Kardeş	40	3,83		
	3 Kardeş	36	3,91		
	4 Kardeş	39	3,66		

*p<0.05

Tablo 4.13.'te çocukların sosyal davranışları ile çocuğun kardeş sayısı değişkeni arasındaki ilişki incelendiğinde işbirliği ve liderlik alt boyutlarında kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı bir farklılık olduğu (sırasıyla p=,022; p=,029); ancak saldırganlık, çekingenlik, uyum ve destek alt boyutlarında kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı (sırasıyla p=,553; p=,159; p=,927; p=,704) görülmektedir.

Farklılığın kaynağı incelendiğinde ise işbirliği alt boyutu için 4 ve üzeri kardeş ile 2 kardeş arasında 4 ve üzeri kardeşi olan çocukların lehinedir. Yani kardeş sayısı arttıkça işbirliği

davranışı artmaktadır. Liderlik alt boyutu için 4 ve üzeri kardeş ile 1 kardeş arasında 4 ve üzeri kardeşi olan çocukların lehinedir. Yani kardeş sayısının artışı liderlik davranışının da artışı sağlamaktadır.

Amca & Öztuğ (2016), Masalcı (2001), Orçan & Deniz (2004), Özbey (2009) Tatlı & Pirpir (2015) ve Uzmen (2001) kardeş sayısının sosyal davranışlar üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmalarında farklı sonuçlara ulaşmışlardır.

Amca& Öztuğ (2016) ve Masalcı (2001) azalan kardeş sayısının daha olumlu sosyal davranış, daha az saldırganlık ve ruhsal bunalım içerisinde olma durumunu etkilediği sonucunu ortaya koymuşlardır. Orçan & Deniz (2004), Özbey (2009), Tatlı& Pirpir (2015) ve Uzmen (2001) ise çalışmaları neticesinde kardeş sayısının sosyal davranışların gösterilme düzeyini etkilemediği sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmadan elde edilen bulgular literatürle uyum göstermemektedir. Bunun nedeninin örneklem grubunun bireysel özellikleri olduğu düşünülmektedir. Ek olarak aile içi ilişkilerin eşitlikçi oluşu da çocukların daha işbirlikçi davranmalarını desteklemiş olabilir. Çocukların Sosyal davranış ölçeği puan ortalamalarının doğum sırası değişkenine ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 4.14'te sunulmuştur.

Tablo 4.14.

Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Doğum Sırası Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Çocuğun Doğum Sırası	N	X	P	Farklılığın Kaynağı
İşbirliği	İlk	45	4,27	,020*	1>3
	Orta	32	3,81		
	Son	59	3,81		
Saldırganlık	İlk	45	2,14	,631	
	Orta	32	2,18		
	Son	59	1,96		
Liderlik	İlk	45	4,18	,019*	1>3
	Orta	32	4,09		
	Son	59	3,50		
Çekingenlik	İlk	45	2,48	,004*	3>1 3>2
	Orta	32	2,37		
	Son	59	3,17		
Uyum	İlk	45	3,96	,077	
	Orta	32	3,52		
	Son	59	4,01		
Destek	İlk	45	4,07	,010*	1>2
	Orta	32	3,43		
	Son	59	3,86		

Tablo 4.14.'te çocukların sosyal davranışları ile çocuğun doğum sırası değişkeni arasındaki ilişki incelendiğinde işbirliği, liderlik, çekingenlik ve destek alt boyutlarında doğum sırası değişkenine göre anlamlı bir farklılık olduğu (sırasıyla $p=,020$; $p=,019$; $p=,004$; $p=,010$); ancak saldırganlık ve uyum alt boyutlarında doğum sırası değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı (sırasıyla $p=,631$; $p=,077$) görülmektedir.

Farklılığın kaynağı incelendiğinde ise işbirliği ve liderlik alt boyutları için ilk doğan ve son doğan çocuklar arasında ilk doğan çocukların lehine olduğu görülmektedir. İlk doğan çocukların son doğan çocuklara kıyasla daha işbirlikçi ve lider oldukları görülmektedir. Çekingenlik alt boyutu için ise ilk, orta ve son çocuklar arasında son doğan çocuklar lehine olduğu görülmektedir. Son doğan çocuklar, ilk ve ortanca doğan çocuklara kıyasla daha çekingendir. Destek alt boyutu incelendiğinde ise ilk doğan çocukların ortanca doğan çocuklara kıyasla daha destek içeren davranışlar sergiledikleri görülmektedir.

Gizir (2002), Dizman (2003), Memet (2010), Orçan&Deniz (2004), Özbey (2009), Seven (2008) doğum sırasının sosyal davranışlar üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmalarında doğum sırasının sosyal davranışlar üzerinde anlamlı bir etki oluşturmadığını bulmuşlardır.

Araştırmadan elde edilen bulgular literatürle uyum göstermemektedir. Doğum sırasının kişinin karakteri ve yetiştirilme süreci üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, doğum sırasının farklılık yaratabilecek bir değişken olduğu düşünülmektedir.

Çocukların Sosyal davranış ölçeği puan ortalamalarının kişilik özellikleri değişkenine ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 4.15'te sunulmuştur.

Tablo 4.15.

Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Kişilik Özellikleri Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Çocuğun Kişilik Özelliği	N	X	P	Farklılığın Kaynağı
İşbirliği	Uyumlu/dengeli	20	4,04	,029*	3>4
	İçe kapanık /utangaç	31	3,82		
	Girişken/sosyal	35	4,49		
	İnatçı/öfkeli	27	3,49		
	Hassas/duygusal	23	3,80		

Saldırganlık	Uyumlu/dengeli	20	1,93	,589	
	İçe kapanık /utangaç	31	2,09		
	Girişken/sosyal	35	1,99		
	İnatçı/öfkeli	27	1,89		
	Hassas/duygusal	23	2,38		
Liderlik	Uyumlu/dengeli	20	3,96	,025*	3>2
	İçe kapanık /utangaç	31	3,29		
	Girişken/sosyal	35	4,30		
	İnatçı/öfkeli	27	3,79		
	Hassas/duygusal	23	3,60		
Çekingenlik	Uyumlu/dengeli	20	2,68	,211	
	İçe kapanık /utangaç	31	3,13		
	Girişken/sosyal	35	2,49		
	İnatçı/öfkeli	27	2,67		
	Hassas/duygusal	23	2,64		
Uyum	Uyumlu/dengeli	20	3,75	,293	
	İçe kapanık /utangaç	31	4,05		
	Girişken/sosyal	35	4,01		
	İnatçı/öfkeli	27	3,42		
	Hassas/duygusal	23	3,91		
Destek	Uyumlu/dengeli	20	3,74	,005*	5>4
	İçe kapanık /utangaç	31	3,69		
	Girişken/sosyal	35	3,95		
	İnatçı/öfkeli	27	3,23		
	Hassas/duygusal	23	4,22		

*p<0.05

Tablo 4.15.'te çocukların sosyal davranışları ile çocuğun kişilik özellikleri değişkeni arasındaki ilişki incelendiğinde işbirliği, liderlik ve destek alt boyutlarında kişilik özellikleri değişkenine göre anlamlı bir farklılık olduğu (sırasıyla p=,029; p=,018; p=,005); ancak saldırganlık, çekingenlik ve uyum alt boyutlarında kişilik özellikleri değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı (sırasıyla p=,589; p=,211; p=,293) görülmektedir.

Farklılığın kaynağı incelendiğinde ise girişken ve sosyal çocukların içe kapanık ve inatçı çocuklara göre daha işbirlikçi ve lider oldukları, hassas ve duygusal çocukların inatçı öfkeli çocuklara göre daha fazla destek davranışı sergiledikleri görülmektedir.

4.4.Alt Probleme İlişkin Bulgular

4.4.1.Alt Problem: “Çocukların sosyal davranışları anne-babalarına ilişkin değişkenlere (anne-babanın yaşı, anne-babanın öğrenim düzeyi, annenin çalışma durumu, ailenin gelir düzeyi) göre farklılaşmakta mıdır?”

Bu bölümde araştırmaya katılan çocukların 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği puan ortalamaları anne-baba yaşı, anne-baba öğrenim durumu, annenin çalışma durumu ve ailenin gelir düzeyi değişkenleri açısından incelenmiştir.

İlk olarak çocukların 4-6 yaş sosyal davranış ölçeği puan ortalamalarının annenin yaşı değişkenine ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 4.16’da sunulmuştur.

Tablo 4.16.

Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Annenin Yaşı Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Değişkenler	N	X	P	Farklılığın Kaynağı
	Annenin Yaşı				
İşbirliği	20-26	35	4,15	,899	
	27-33	46	3,99		
	34-40	31	3,90		
	41-46	24	3,88		

Tablo 4.16. (devam)

Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Annenin Yaşı Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Liderlik	20-26	35	3,72	,829
	27-33	46	3,89	
	34-40	31	3,70	
	41-46	24	4,12	
Çekingenlik	20-26	35	3,34	,624
	27-33	46	2,62	
	34-40	31	2,76	
	41-46	24	2,91	
Uyum	20-26	35	4,25	,087
	27-33	46	4,01	
	34-40	31	3,58	
	41-46	24	4,13	
Destek	20-26	35	4,25	,189
	27-33	46	3,94	
	34-40	31	3,78	
	41-46	24	3,48	

Tablo 4.16. incelendiğinde, annenin yaşı değişkeninin 4-6 yaş sosyal davranış ölçeğinin hiçbir alt boyutunda anlamlı bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir (sırasıyla $p=,899$; $p=,692$; $P=,829$; $p=,624$; $p=,087$; $p=,189$). Çocukların sosyal davranış ölçeği puan ortalamalarının babanın yaşı değişkenine ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 4.17’de sunulmuştur.

Tablo 4. 17.

Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Babanın Yaşı Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Babanın Yaşı	N	X	P	Farklılığın Kaynağı
İşbirliği	26-34	43	3,87	,508	
	35-43	58	4,12		
	44-ve üzeri	25	3,85		
Saldırganlık	26-34	43	2,12	,742	
	35-43	58	2,00		
	44-ve üzeri	25	2,09		
Liderlik	26-34	43	2,94	,509	
	35-43	58	3,70		
	44-ve üzeri	25	3,86..		
Çekingenlik	26-34	43	3,81	,214	
	35-43	58	2,87		
	44-ve üzeri	25	2,70		
Uyum	26-34	43	4,20	,180	
	35-43	58	4,08		
	44-ve üzeri	25	3,90		
Destek	26-34	43	3,83	,056	
	35-43	58	4,13		
	44-ve üzeri	25	3,87		

Tablo 4.17. incelendiğinde, babanın yaşı değişkeninin 4-6 yaş sosyal davranış ölçeğinin hiçbir alt boyutunda anlamlı bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir (sırasıyla $p=,508$; $p=,742$; $P=,509$; $p=,214$; $p=,180$; $p=,056$). Çalışmanın bu bulgusu literatüre ters düşmektedir. Sosyal davranışlar üzerinde yapılan pek çok çalışmada anne ve baba yaşı değişkenleri sosyal davranışı etkileyen değişkenler olarak yer almaktadır.

Çocukların sosyal davranış ölçeği puan ortalamalarının annenin öğrenim düzeyi değişkenine ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 4.18’te sunulmuştur.

Tablo 4.18.

Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Annenin Öğrenim Düzeyi Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Değişkenler	N	X	P	Farklılığın Kaynağı
İşbirliği	Annenin Öğrenim Düzeyi				
	İlkokul	24	3,66	,007	4>1
	Ortaokul	41	3,63		
	Lise	39	4,05		
	Üniversite ve üzeri	32	4,29		
Saldırganlık	İlkokul	24	2,47	,010	1>4
	Ortaokul	41	2,02		
	Lise	39	2,21		
	Üniversite ve üzeri	32	1,65		
Liderlik	İlkokul	24	3,60	,237	
	Ortaokul	41	3,56		
	Lise	39	3,82		
	Üniversite ve üzeri	32	4,25		
Çekingenlik	İlkokul	24	3,02	,665	
	Ortaokul	41	2,77		
	Lise	39	2,70		
	Üniversite ve üzeri	32	2,57		
Uyum	İlkokul	24	3,69	,417	
	Ortaokul	41	3,71		
	Lise	39	3,98		
	Üniversite ve üzeri	32	4,07		
Destek	İlkokul	24	3,68	,223	
	Ortaokul	41	3,62		
	Lise	39	4,02		
	Üniversite ve üzeri	32	3,85		

* $p<0.05$

Tablo 4.18.'te çocukların sosyal davranışları ile annenin öğrenim düzeyi değişkeni arasındaki ilişki incelendiğinde işbirliği ve saldırganlık alt boyutlarında annenin öğrenim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık olduğu (sırasıyla $p=,007$; $p=,010$); ancak liderlik, çekingenlik, uyum ve destek alt boyutlarında annenin öğrenim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı (sırasıyla $p=,237$; $p=,665$; $p=,417$; $p=,223$) görülmektedir.

Farklılığın kaynağı incelendiğinde ise ilköğretim mezunu anneler ile üniversite ve üzeri mezunu anneler arasında; işbirliği alt boyutu için üniversite ve üzeri mezunu olan annelerin lehine, saldırganlık alt boyutu için ise ilköğretim mezunu olan annelerin lehine olduğu görülmektedir. Yani annelerin eğitim seviyesi arttıkça çocukların gösterdiği saldırganlık davranışları azalmaktayken işbirliği davranışları artmaktadır. Çocukların sosyal davranış ölçüğü puan ortalamalarının babanın öğrenim düzeyi değişkenine ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 4.19'da sunulmuştur.

Tablo 4.19.

Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Babanın Öğrenim Düzeyi Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Babanın Öğrenim Düzeyi	N	X	P	Farklılığın Kaynağı
İşbirliği	İlkokul	25	3,80	,789	
	Ortaokul	36	3,84		
	Lise	46	3,88		
	Üniversite ve üzeri	29	4,15		
Saldırganlık	İlkokul	25	2,60	,002*	1>4
	Ortaokul	36	2,21		
	Lise	46	2,11		
	Üniversite ve üzeri	29	1,61		
Liderlik	İlkokul	25	3,74	,329	
	Ortaokul	36	3,79		
	Lise	46	3,73		
	Üniversite ve üzeri	29	4,00		

Tablo 4.19. (devam)

Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Babanın Öğrenim Düzeyi Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Çekingenlik	İlkokul	25	2,90	,873
	Ortaokul	36	2,48	
	Lise	46	2,75	
	Üniversite ve üzeri	29	2,84	
Uyum	İlkokul	25	3,78	,742
	Ortaokul	36	3,80	
	Lise	46	3,88	
	Üniversite ve üzeri	29	4,07	
Destek	İlkokul	25	3,60	,313
	Ortaokul	36	4,04	
	Lise	46	3,96	
	Üniversite ve üzeri	29	3,78	

* $p < 0.05$

Tablo 4.19.'da çocukların sosyal davranışları ile babanın öğrenim düzeyi değişkeni arasındaki ilişki incelendiğinde saldırganlık alt boyutunda babanın öğrenim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık olduğu ($p = ,002$); ancak işbirliği, liderlik, çekingenlik, uyum ve destek alt boyutlarında babanın öğrenim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı (sırasıyla $p = ,789$; $p = ,329$; $p = ,873$; $p = ,742$; $p = ,313$) görülmektedir.

Farklılığın kaynağı incelendiğinde ise ilköğretim mezunu babaları ile üniversite ve üzeri mezunu babalar arasında ilköğretim mezunu olan babaların lehinedir. Yani babaların eğitim seviyesi düştükçe çocukların gösterdiği saldırgan davranışlar artmaktadır.

Alan yazındaki sosyal davranışlar üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde anne-babanın eğitim düzeyi değişkeninin pek çok çalışmada ele alındığı görülmektedir (Ay,2017; Dizman,2003; Durak,2006; Uzmen,2001; Özbey,2009; Koçak& Tepeli,2004; Köksal,2016; Sarı,2007; Şanlı&Öztürk,2012; Şehirli,2007)

Bu çalışmalarda anne-babanın eğitim düzeyi arttıkça sosyal davranışların arttığı (Koçak&Tepeli, 2004; Sarı, 2007; Şanlı&Öztürk, 2012)anne babanın eğitim düzeyi azaldıkça saldırgan davranışların arttığı (Dizman, 2003; Şehirli, 2007) bunun yanı sıra anne baba eğitim düzeyinin çocuğun sosyal davranışları üzerinde etkisi olmadığı yönünde bulgular da mevcuttur (Ay, 2017; Durak, 2006; Köksal, 2016; Özbey, 2009; Uzmen, 2001).

Çalışma bulguları ilgili literatürü destekler niteliktedir. Eğitim düzeyindeki değişikliklerin çocuğa yüklenen anlam ve verilen roller üzerinde farklılıklar oluşturabileceği düşünülmektedir.

Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği puan ortalamalarının annenin çalışma durumu değişkenine ilişkin t testi sonuçları Tablo 4.20’de sunulmuştur.

Tablo 4. 20.

Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Annenin Çalışma Durumu Değişkenine İlişkin t Testi Sonuçları

	Değişkenler	N	X	P
	Annenin Çalışma Durumu			
İş Birliği	Çalışıyor	52	4,37	,000*
	Çalışmıyor	84	3,75	
Saldırganlık	Çalışıyor	52	1,90	,244
	Çalışmıyor	84	2,15	
Liderlik	Çalışıyor	52	4,25	,013*
	Çalışmıyor	84	3,65	
Çekingenlik	Çalışıyor	52	2,58	,232
	Çalışmıyor	84	2,87	
Uyum	Çalışıyor	52	4,18	,018*
	Çalışmıyor	84	3,75	
Destek	Çalışıyor	52	4,03	,074
	Çalışmıyor	84	3,74	

*p<0.05

Tablo 4.20'ye göre çocukların sosyal davranışları ile annenin çalışma durumu değişkeni arasındaki ilişki incelendiğinde çalışan annelerin çocuklarının işbirliği, liderlik ve uyum alt boyutu ortalamalarının (sırasıyla $X=4,37$; $X=4,25$; $X=4,18$) çalışmayan annelerin çocuklarının ortalamalarından (sırasıyla $X=3,75$; $X=3,65$; $X=3,75$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Ortalamalara göre çalışan annelerin çocuklarının işbirliği, liderlik ve uyum davranışlarını, çalışmayan annelerin çocuklarına göre daha fazla sergilemektedir ve istatistiksel açıdan işbirliği, liderlik ve uyum alt boyutları ile annenin çalışma durumu değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır (sırasıyla $p=,000$; $p=,013$; $p=,018$). Ancak saldırganlık, çekingencilik ve destek alt boyutları ile annenin çalışma durumu değişkeni arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (sırasıyla $p=,244$; $p=,232$; $p=,074$).

Alan yazındaki sosyal davranışlar üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde annenin çalışma durumu değişkeninin pek çok çalışmada ele alındığı görülmektedir (Atkinson,1995; Chase-Lansdale ,2003; Demirtaş,2001; Ekici,2015; Gizir,2002; Goldberg, Greenberger, Hamill&O'Neil,1992; Orçan& Deniz,2004; Raver,2003; Scarr, Deborah&McCartney,1989; Schachter,1981; Şentürk,2007; Youngblut, Singer, Madigan, Swegart& Rodgers,1998).

Bu çalışmaların bazılarında yapılan çalışmanın bulgularını destekleyici olarak annenin çalışma durumu, sosyal davranış üzerinde etkili bir değişken iken (Atkinson,1995; Chase-Lansdale ,2003; Demirtaş,2001; Goldberg, vd.,1992; Raver,2003; Scarr, vd.(1989); Schachter,1981; Şehirli,2007; Şentürk,2007; Youngblut, vd.,1998) çok az bir kısmında ise sosyal davranış üzerinde etkili bir değişken değildir (Ekici,2015;Gizir,2002,Orçan& Deniz,2004).

Bu çalışmalara göre çalışan annelerin çocuklarının kalıplaşmış cinsiyet rollerini kabullenmedikleri (Scarr vd.,1989), daha bağımsız (Atkinson, 1995) ve özyeterliliği yüksek bireyler oldukları(Schachter, 1981), duygusal uyumlarının(Şentürk, 2007),sosyal yaşama adaptasyonlarının (Atkinson, 1995) ve yeniliklere uyumlarının (Scarr vd.,1989) daha yüksek olduğu, daha arkadaş canlısı oldukları (Schachter,1981); çalışmayan annelerin çocuklarının ise daha kıskanç ve korumacı (Schachter,1981) ,yönlendirilmeye müsait (Atkinson,1995) bireyler oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Tüm bu bulgulardan farklı olarak Şehirli (2007) çalışmasında, çalışan annelerin çocukların çalışmayan annelerin çocuklarına göre daha uyumsuz ve kaygılı oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmanın bulguları literatürle paralel doğrultudadır. Annenin iş hayatına girmesinin aile içi dinamikleri ve evdeki iş bölümünü etkilediği, bu etkinin de sosyal davranışları şekillendirdiği düşünülmektedir.

Çocukların Sosyal davranış ölçeği puan ortalamalarının ailenin gelir düzeyi değişkenine ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 4.21’de sunulmuştur.

Tablo 4.21.

Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği Puan Ortalamalarının Ailenin Gelir Düzeyi Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Değişkenler	N	X	P	Farklılığın Kaynağı
	Gelir Düzeyi				
İşbirliği	1000 tl ve altı	14	3,31	,002*	5>1
	1001-2500 tl	39	3,77		
	2501-4000 tl	43	3,84		
	4001-5500 tl	19	4,15		
	5501 ve üstü tl	21	4,46		
Saldırganlık	1000 tl ve altı	14	3,03	,015*	1>5
	1001-2500 tl	39	2,21		
	2501-4000 tl	43	2,11		
	4001-5500 tl	19	1,91		
	5501 ve üstü tl	21	1,60		
Liderlik	1000 tl ve altı	14	3,13	,009*	5>1
	1001-2500 tl	39	3,46		
	2501-4000 tl	43	3,77		
	4001-5500 tl	19	4,13		
	5501 ve üstü tl	21	4,50		
Çekingenlik	1000 tl ve altı	14	3,17	,166	
	1001-2500 tl	39	3,12		
	2501-4000 tl	43	2,63		
	4001-5500 tl	19	2,73		
	5501 ve üstü tl	21	2,40		
Uyum	1000 tl ve altı	14	3,60	,350	
	1001-2500 tl	39	3,92		
	2501-4000 tl	43	4,10		
	4001-5500 tl	19	3,86		
	5501 ve üstü tl	21	3,63		
Destek	1000 tl ve altı	14	3,58	,773	
	1001-2500 tl	39	3,83		
	2501-4000 tl	43	3,96		
	4001-5500 tl	19	3,81		
	5501 ve üstü tl	21	3,75		

*p<0.05

Tablo 4.21’de çocukların sosyal davranışları ile ailenin gelir düzeyi değişkeni arasındaki ilişki incelendiğinde işbirliği, saldırganlık ve liderlik alt boyutu ile gelir düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu (sırasıyla $p=,002$; $p=,015$; $p=,009$); ancak çekingenlik, uyum ve destek alt boyutları ile gelir düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olmadığı (sırasıyla $p=,166$; $p=,350$; $p=,773$) görülmektedir.

Farklılığın kaynağı incelendiğinde ise iş birliği ve liderlik alt boyutlarında 5501 TL ve üzeri ile 1000 TL ve altı gelir düzeyi arasında, 5501 ve üzeri TL lehine, saldırganlık alt boyutunda ise 1000 TL ve altı gelir düzeyi lehinedir. Diğer bir değişle gelir düzeyi arttıkça işbirliği ve liderlik davranışı artmakta, saldırganlık davranışı azalmaktadır.,

Düşük aile gelirinin ve beraberinde getirdiği ekonomik stresin ebeveynliğin etkililiğini azalttığı (Papp, Cummings & Morey, 2009) bu durumun da çocuğun agresif davranışlar sergilemesine, sosyal duygusal sorunlar yaşamasına sebep olduğu savunulmaktadır (Evans,2004). Gelir düzeyinin iyi oluşunun sosyal becerilerin gelişimini iyileştirdiği, yıkıcı davranışları seyrelttiği ve yardımseverlik, liderlik gibi davranışların gelişiminde aktif rol oynadığı ifade edilmektedir (Bain&Pelletier,1999).

Araştırmanın bulguları ilgili literatürü destekler niteliktedir. Artan refah düzeyinin anne babaların sevecen ve destekleyici tutumlar sergilemesini sağlayabileceği, bu sıcak duygusal iklimin de sosyal gelişimi olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir

4.5.Alt Probleme İlişkin Bulgular

4.5.1Alt Problem: “Niteliksel veriler (çocuklara ve anne-babalara ilişkin değişkenler ile anne baba tutumları) çocukların sosyal davranışlarını yordamakta mıdır?”

Tablo 4.22.

Çocukların İşbirliği Davranışı Puanlarının Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	SH	Beta	T	P	R	R*
Birinci aşama						.50	.25
Çocuğun yaşı	.376	.08	.50	4.41	.000		

İkinci aşama						.60	.36
Çocuğun yaşı	.366	.07	.49	4.67	.000		
Annenin demokratik tutumu	.024	.00	.34	3.22	.002		
Üçüncü aşama						.68	.46
Çocuğun yaşı	.261	.08	.34	3.21	.002		
Annenin demokratik tutumu	.025	.00	.35	3.58	.001		
Annenin çalışma durumu	-.435	.13	-.33	-3.13	.003		
Dördüncü aşama						.73	.53
Çocuğun yaşı	.172	.08	.23	2.12	.030		
Annenin demokratik tutumu	.022	.00	.32	3.49	.001		
Annenin çalışma durumu	-.410	.13	-.32	-3.22	.002		
Gelir düzeyi	.153	.05	.30	3.03	.004		

Analiz sonuçlarına göre çocuğun yaşı, annenin demokratik tutumu, annenin çalışma durumu ve gelir düzeyi çocuklarda görülen iş birliği davranışını yordamaktadır. Aşamalı regresyon analizi dört değişkene bağlı olarak dört aşamada tamamlanmıştır. İlk aşamada ele alınan, çocukta iş birliği davranışının %25 ini açıklayarak en güçlü yordayıcısı olan çocuğun yaşı değişkenidir. Beta değerinin yönü incelendiğinde, yönün pozitif oluşu çocuğun yaşının arttıkça iş birliği davranışının arttığını göstermektedir. İkinci aşamaya dahil olan annenin demokratik tutumu değişkeni iş birliği davranışının %11 ini açıklayarak açıklanan varyansı %36 ya çıkartmıştır. Beta değerinin yönü incelendiğinde yönün pozitif oluşu annenin demokratik tutumunun arttıkça çocuğun iş birliği davranışlarının arttığını göstermektedir. Üçüncü aşamada annenin çalışması değişkeni açıklanan varyansa %10 luk bir katkı

sağlamıştır. Beta değerinin yönü incelendiğinde yönün negatif olması, iş birliği ile annenin çalışma durumu değişkeni arasında ters yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. En son aşamada ise, gelir düzeyi değişkeni araştırmaya dahil edildiğinde sağladığı %7 lik katkı ile, toplam dört bağımsız değişkenin açıkladığı varyans %53 bulunmuştur. Yani çocuklarda iş birliği davranışının %53 ü bu dört değişken ile açıklanabilmektedir.

Tablo 4.23.

Çocukların Saldırganlık Davranışı Puanlarının Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	SH	Beta	T	P	R	R*
Birinci aşama						.41	.17
Annenin öğrenim düzeyi	-.248	.07	-.41	-3.48	.001		
İkinci aşama						.55	.30
Annenin öğrenim düzeyi	-.228	.06	-.38	-3.44	.001		
Çocuğun cinsiyeti	.557	.17	.36	3.27	.002		
Üçüncü aşama						.65	.42
Annenin öğrenim düzeyi	-.154	.06	-.25	-2.39	.020		
Çocuğun cinsiyeti	.666	.15	.43	4.15	.000		
Çocuğun yaşı	-.354	.10	-.37	-3.44	.001		
Dördüncü aşama						.69	.48
Annenin öğrenim düzeyi	-.157	.06	-.26	-2.52	.014		
Çocuğun cinsiyeti	-.633	.14	.41	4.15	.000		
Çocuğun yaşı	-.437	.10	-.46	-4.20	.000		
Annenin izin verici tutumu	-.223	.09	-.25	-2.44	.018		

Beşinci aşama						.72	.53
Annenin öğrenim düzeyi	-.081	.06	-.13	-2.20	.023		
Çocuğun cinsiyeti	.654	.14	.42	4.45	.000		
Çocuğun yaşı	-.384	.10	-.40	-3.74	.000		
Annenin izin verici tutumu	-.262	.08	-.30	-3.02	.004		
Gelir düzeyi	-.176	.07	-.28	-3.33	.002		

Analiz sonuçlarına göre annenin öğrenim düzeyi, çocuğun cinsiyeti, çocuğun yaşı, annenin izin verici tutumu ve gelir düzeyi değişkenleri çocuklarda görülen saldırganlık davranışını yordamaktadır. Aşamalı regresyon analizi beş değişkene bağlı olarak beş aşamada tamamlanmıştır. İlk aşamada çocukta saldırganlık davranışının %17 sini açıklayan annenin öğrenim düzeyi değişkenidir. İkinci aşamaya dahil olan çocuğun cinsiyeti saldırganlık davranışının %13 ini açıklayarak açıklanan varyansı %30 a çıkartmıştır. Üçüncü aşamada çocuğun yaşı değişkeni açıklanan varyansa %12 lik bir katkı sağlamıştır. Dördüncü aşamada annenin izin verici tutumu değişkeni %6 lık katkısıyla açıklanan varyansı %48 e çıkarmıştır. En son aşamada ise, gelir düzeyi değişkeni, araştırmaya dahil edildiğinde sağladığı %5 lik katkı ile, toplam beş bağımsız değişkenin açıkladığı varyans %53 bulunmuştur. Yani çocuklarda saldırganlık davranışının %53 ü bu beş değişken ile açıklanabilmektedir.

Tablo 4.24.

Çocukların Liderlik Davranışı Puanlarının Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	SH	Beta	T	P	R	R*
Birinci aşama						.53	.28
Çocuğun yaşı	.594	.12	.53	4.85	.000		
İkinci aşama						.68	.46
Çocuğun yaşı	.525	.10	.47	4.84	.000		
Çocuğun cinsiyeti	.761	.17	.42	4.33	.000		

Üçüncü aşama						.73	.54
Çocuğun yaşı	.513	10	.44	5.08	.000		
Çocuğun cinsiyeti	.800	16	.46	4.88	.000		
Annenin demokratik tutumu	.029	.00	.28	3.12	.003		
Dördüncü aşama						.77	.60
Çocuğun yaşı	.393	.10	.35	3.78	.000		
Çocuğun cinsiyeti	.799	.15	.44	5.18	.000		
Annenin demokratik tutumu	.026	.00	.25	2.99	.004		
Gelir düzeyi	.198	.06	.26	2.86	.006		
Beşinci aşama						.79	.63
Çocuğun yaşı	.304	.11	.27	2,76	.008		
Çocuğun cinsiyeti	.846	.15	.47	5,57	.000		
Annenin demokratik tutumu	.027	.00	.26	3,18	.002		
Gelir düzeyi	.192	.06	.26	2,85	.006		
Annenin çalışma durumu	-.354	.17	-.18	-2,02	.048		

Analiz sonuçlarına göre çocuğun yaşı, çocuğun cinsiyeti, annenin demokratik tutumu, gelir düzeyi ve annenin çalışma durumu değişkenleri çocuklarda görülen liderlik davranışını yordamaktadır. Aşamalı regresyon analizi beş değişkene bağlı olarak beş aşamada tamamlanmıştır. İlk aşamada çocukta liderlik davranışının %28 ini açıklayan çocuğun yaşı değişkenidir. İkinci aşamaya dahil olan çocuğun cinsiyeti liderlik davranışının %18 ini açıklayarak açıklanan varyansı %46 ya çıkartmıştır. Üçüncü aşamada annenin demokratik tutumu değişkeni açıklanan varyansa %8 lik bir katkı sağlamıştır. Dördüncü aşamada gelir düzeyi değişkeni %6 lık katkısıyla açıklanan varyansı %48 e çıkarmıştır. En son aşamada ise, annenin çalışma durumu değişkeni, araştırmaya dahil edildiğinde sağladığı %3 lük katkı ile, toplam beş bağımsız değişkenin açıkladığı varyans %63 bulunmuştur. Yani çocuklarda liderlik davranışının %63 ü bu beş değişken ile açıklanabilmektedir.

Tablo 4.25.

Çocukların Çekingenlik Davranışı Puanlarının Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	SH	Beta	T	P	R	R*
Birinci aşama						.37	.13
Çocuğun cinsiyeti	-.654	.21	-.37	-3.05	.003		
İkinci aşama						.50	.25
Çocuğun cinsiyeti	-.710	.20	-.40	-3.52	.001		
Babanın demokratik tutumu	-.050	.01	-.34	-2.79	.004		
Üçüncü aşama						.60	.36
Çocuğun cinsiyeti	-.643	.19	-.36	-3.39	.001		
Babanın demokratik tutumu	-.051	.01	-.34	-3.22	.002		
Çocuğun doğum sırası	.331	.10	-.33	-3.07	.003		

Analiz sonuçlarına göre çocuğun cinsiyeti, babanın demokratik tutumu ve çocuğun doğum sırası çocuklarda görülen çekingenlik davranışını yordamaktadır. Aşamalı regresyon analizi üç değişkene bağlı olarak üç aşamada tamamlanmıştır. İlk aşamada ele alınan, çocukta çekingenlik davranışının %13 ünü açıklayarak en güçlü yordayıcısı olan çocuğun cinsiyeti değişkenidir. Beta değerinin yönü incelendiğinde, yönün pozitif oluşu çocuğun yaşının arttıkça iş birliği davranışının arttığını göstermektedir. İkinci aşamaya dahil olan babanın demokratik tutumu değişkeni ile çekingenlik davranışının %12 ini açıklayarak açıklanan varyansı %25 e çıkartmıştır. Beta değerinin yönü incelendiğinde yönün negatif oluşu babanın demokratik tutumunun arttıkça çocuğun çekingenlik davranışlarının azaldığını göstermektedir. Üçüncü aşamada çocuğun doğum sırası değişkeni açıklanan varyansa %11 lik bir katkı sağlamıştır. Beta değerinin yönü incelendiğinde yönün negatif olması, çekingenlik ile çocuğun doğum sırası değişkeni arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Toplam üç bağımsız değişkenin açıkladığı varyans %36 bulunmuştur. Yani çocuklarda çekingenlik davranışının %36 sı bu üç değişken ile açıklanabilmektedir.

Tablo 4.26.

Çocukların Uyum Davranışı Puanlarının Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	SH	Beta	T	P	R	R*
Birinci aşama						.31	.09
Annenin Otoriter Tutumu	-.033	.01	-.31	-2.51	.015		
İkinci aşama						.40	.16
Annenin Otoriter Tutumu	-.029	.01	-.27	-2.22	.030		
Annenin çalışma durumu	-.369	.17	-.26	-2.13	.037		

Analiz sonuçlarına göre annenin otoriter tutumu ve annenin çalışma durumu çocuğun uyum davranışını yordamaktadır. Aşamalı regresyon analizi iki değişkene bağlı olarak iki aşamada tamamlanmıştır. İlk aşamada ele alınan, çocukta uyum davranışının %9 unu açıklayarak en güçlü yordayıcısı olan annenin otoriter tutumu değişkenidir. Beta değerinin yönü incelendiğinde, yönün negatif oluşu annenin otoriter tutumu arttıkça uyum davranışının azaldığını çocuğun yaşının arttıkça göstermektedir. İkinci aşamaya dahil olan annenin çalışma durumu değişkeni ile uyum davranışının %7 sini açıklayarak açıklanan varyansı %16 e çıkartmıştır. Beta değerinin yönü incelendiğinde yönün negatif oluşu annenin çalışma durumu ile çocuğun uyum davranışının ters yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Toplam iki bağımsız değişkenin açıkladığı varyans %16 bulunmuştur. Yani çocuklarda uyum davranışının %16 sı bu iki değişken ile açıklanabilmektedir

Tablo 4.27.

Çocukların Destek Davranışı Puanlarının Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	SH	Beta	T	P	R	R*
Birinci aşama						.31	.10
Annenin Otoriter Tutumu	-.029	.01	-.31	-2.54	.014		
İkinci aşama						.41	.17
Annenin Otoriter Tutumu	-.028	.01	-.30	-2.52	.014		
Çocuğun Cinsiyeti	-.319	.14	-.26	-2.22	.030		

Analiz sonuçlarına göre annenin otoriter tutumu ve çocuğun cinsiyeti çocuğun destek davranışını yordamaktadır. Aşamalı regresyon analizi iki değişkene bağlı olarak iki aşamada tamamlanmıştır. İlk aşamada ele alınan, çocukta destek davranışının %10'unu açıklayarak en güçlü yordayıcısı olan annenin otoriter tutumu değişkenidir. Beta değerinin yönü incelendiğinde, yönün negatif oluşu annenin otoriter tutumu arttıkça destek davranışının azaldığını göstermektedir. İkinci aşamaya dahil olan çocuğun cinsiyeti değişkeni ile destek davranışının %7'sini açıklayarak açıklanan varyansı %17'ye çıkartmıştır. Beta değerinin yönü incelendiğinde yönün negatif oluşu çocuğun cinsiyeti ile çocuğun destek davranışının ters yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Toplam iki bağımsız değişkenin açıkladığı varyans %17 bulunmuştur. Yani çocuklarda destek davranışının %17'si bu iki değişken ile açıklanabilmektedir.

4.6. Alt Probleme İlişkin Bulgular

4.6.1. Alt Problem: “Anne-babaların ebeveyn tutumları ile çocukların sosyal davranışları arasında ilişki var mıdır?”

Tablo 4.28.

Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Alt Ölçek Puanları ile Annelerin Ebeveyn Tutum Alt Ölçekleri Arasındaki İlişkilere İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

Alt Boyutlar		Otoriter Tutum	Koruyucu Tutum	İzin Verici Tutum	Demokratik Tutum
İşbirliği	R	,050	,082	,080	,383**
	P	560	344	,357	,000
	N	136	136	136	136
Saldırganlık	R	,093	,098	,381**	-,093
	P	,283	,258	,000	,280
	N	136	136	136	136
Liderlik	R	-,230**	,161	,187	,169*
	P	,007	,102	,130	,049
	N	136	136	136	136
Çekingenlik	R	,176*	,099	,082	,149
	P	,041	,251	,342	,084
	N	136	136	136	136
Uyum	R	,115	,124	-,171*	,209*
	P	,182	,151	,047	,015
	N	136	136	136	136
Destek	R	,029	-,030	-,004	,018
	P	,735	,726	962	834
	N	136	136	136	136

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 4.28 incelendiğinde annelerin otoriter tutumları ile çocukların liderlik davranışları arasında negatif yönde ($r=-,230$) anlamlı bir ilişki olduğu ($p=,007 < ,010$) görülmektedir. Yine, annelerin otoriter tutumları ile çocukların çekingenlik davranışları arasında pozitif yönde ($r=,176$) anlamlı bir ilişki olduğu ($p=,041 < ,050$) görülmektedir.

Tablo 4.28'e göre annelerin izin verici tutumları ile çocukların saldırganlık davranışları arasında pozitif yönde ($r=,381$) anlamlı bir ilişki ($p=,000 < ,010$) mevcuttur. Yine annelerin izin verici tutumları ile çocukların uyum davranışları arasında negatif yönde ($r=-,171$) anlamlı bir ilişki ($p=,047 < ,050$) mevcuttur.

Son olarak aynı tabloda annelerin demokratik tutumları ile çocukların işbirliği davranışları arasında pozitif yönde ($r=,383$) anlamlı bir ilişki olduğu ($p=,000 < ,010$) görülmektedir.

Annelerin demokratik tutumları ile çocukların liderlik davranışları arasında pozitif yönde ($r=,169$) anlamlı bir ilişki ($p=,049<,050$) mevcuttur. Ek olarak annelerin demokratik tutumları ile çocukların uyum davranışları arasında pozitif yönde ($r=,209$) anlamlı bir ilişki olduğu ($p=,015<,050$) görülmektedir.

Tablo 4.29.

Çocukların 4-6 yaş Sosyal Davranış Alt Ölçek Puanları ile Babaların Ebeveyn Tutum Alt Ölçekleri Arasındaki İlişkilere İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

Alt Boyutlar		Otoriter Tutum	Koruyucu Tutum	İzin Verici Tutum	Demokratik Tutum
İşbirliği	R	-,247**	,103	-,190*	,067
	P	,004	,233	,029	,441
	N	136	136	136	136
Saldırganlık	R	,296**	,106	,049	,094
	P	,000	,221	,568	,279
	N	136	136	136	136
Liderlik	R	,049	,098	,118	,104
	P	,568	,258	,176	,228
	N	136	136	136	136
Çekingenlik	R	,188*	,161	,063	-,317**
	P	,029	,061	,473	,000
	N	136	136	136	136
Uyum	R	,079	-,260**	-,044	,093
	P	358	,002	,613	,279
	N	136	136	136	136
Destek	R	,010	,041	,051	,069
	P	,909	,633	,562	,424
	N	136	136	136	136

* $p<0.05$ ** $p<0.01$

Tablo 4.29' a göre babaların otoriter tutumları ile çocukların işbirliği davranışları arasında istatistiksel olarak negatif yönde ($r=-,247$) anlamlı bir ilişki ($p=,004<,010$) mevcuttur. Babaların otoriter tutumları ile çocukların saldırganlık davranışları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde ($r=,296$) anlamlı bir ilişki ($p=,000<,010$) vardır. Yine, babaların otoriter tutumları ile çocukların çekingenlik davranışları arasında pozitif yönde ($r=,188$) anlamlı bir ilişki ($p=,029<,050$) mevcuttur. Tablo 4.29' a göre babaların koruyucu tutumları ile çocukların uyum davranışları arasında istatistiksel olarak negatif yönde ($r=-,260$) anlamlı bir ilişki ($p=,002<,010$) vardır. Yine tablo 4.29'a göre babaların izin verici tutumları ile

çocukların işbirliği davranışları arasında istatistiksel olarak negatif yönde ($r=-,190$) anlamlı bir ilişki ($p=,029<,050$) vardır. Son olarak tablo 4.29' a göre babaların demokratik tutumları ile çocukların çekingenlik davranışları arasında istatistiksel olarak negatif yönde ($r=-,317$) anlamlı bir ilişki ($p=,000<,010$) vardır.

Alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde sosyal davranışlar ile anne baba tutumları arasındaki ilişkileri inceleyen pek çok çalışmaya rastlanılmıştır. (Aktaş Özkafacı,2012; Aunola&Nurmi,2005 Bartholomeu vd. ,2016; Becker&Ginsburg,2011; Casas vd.,2006; Cheah vd.,2009; Coplan, Arbeau&Armer,2008; Dülger,2016; Gross, Sambrook & Fogg, 1999; Nicholson, Fox&Johnsons,2005; Rapee,2012; Rinaldi&Howe,2012; Rubin, Cheah&Fox,2001; Sirkeci,2017).

Bu çalışmalara göre anne babaların otoriter ve izin verici tutumları arttıkça saldırganlık ve çekingenlik davranışlarının arttığı (Aktaş Özkafacı,2012; Becker&Ginsburg,2011; Casas vd.2006; Gross vd.,1999; Nicholson vd.,2005; Rubin vd.,2001); sergilenen demokratik tutumun işbirliği, liderlik, uyum gibi olumlu sosyal davranışları arttırdığı (Aktaş Özkafacı,2012; Cheah vd.,2009; araolomeu,2016; Dülger,2016; Rinaldi&Howe,2012) görülmektedir.

Bu bulgulardan farklı olarak Coplan vd. (2008), çalışmasında çekingenlik ve koruyucu tutum arasında yüksek oranda bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışma bulgularının literatürü destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

4.7.Alt Probleme İlişkin Bulgular

4.7.1.Alt Problem: “Çocukların ailelerine yönelik algıları sosyal davranışlarına göre farklılaşmakta mıdır? “

Tablo 4.30.

Çocukların Sosyal Davranışlarına Göre Aile Çiz Testinin İlk ve Son Çizilen Kişi, Çizilmeyen Kişi, Yakın ve Uzak Çizilen Kişi, Renk Kullanımı, Kişilerin Çizimi Değişkenlerine İlişkin x2 (kikare) Tablosunun İncelenmesi

Değerlendirme Boyutları	OSDG		OZSDG		X ² sonuçları
	Sayı	%	Sayı	%	
İlk çizilen kişi					
Anne	17	%44,7	10	%45,4	X ² :4,008
Baba	12	%31,5	5	%22,7	Sd:4
Kardeş	0	%0,0	0	%0,0	P: ,487
Başkası	3	%7,8	5	%22,7	
Kendi	6	%15,7	2	%9,09	
Son çizilen kişi					
Anne	8	%21,05	1	%4,5	X ² =11,854
Baba	10	%26,3	4	%18,1	Sd:4
Kardeş	14	%36,8	6	%27,2	P: ,020*
Başkası	3	%7,8	2	%9,09	
Kendi	3	%7,8	9	%40,9	
Çizilmeyen kişi					
Anne	0	0	0	0	X ² =6,986
Baba	0	0	0	0	Sd:5
Anne ve baba	0	0	0	0	P=,024*
Kardeş	2	%5,2	3	%13,6	
Kendi	1	%2,6	6	%27,2	
Çizilmeyen yok	35	%92,1	13	%59,09	
Kendine en yakın çizilen					
Anne	16	%42,1	9	%40,9	X ² =1,594
Baba	16	%42,1	6	%27,2	Sd:3
Kardeş	4	%10,5	4	%18,1	P=,701
Başka	2	%5,2	3	%13,6	
Kendine en uzak çizilen					
Anne	5	%13,1	4	%18,1	X ² =3,942
Baba	20	%52,6	10	%45,4	Sd:3
Kardeş	8	%21,05	7	%31,8	P: ,288
Başka	5	%13,1	1	%4,5	
Çizerken mırıldanma					
Var	2	%5,2	2	%9,09	X ² =,067
Yok	36	%94,7	20	%90,9	Sd:1
Kişilerin normale yakınlığı					
Normal	36	%94,7	19	%86,3	P:1,000
Anormal	2	%5,2	3	%13,6	X ² =1,930
Belirgin renk					
Sadece Koyu renkler(siyah-lacivert-kahverengi)	3	%7,8	5	%22,7	Sd:1
Renkli	34	%89,4	15	%68,1	X ² =4,607
Renk yok(kurşun kalemle çizili)	1	%2,6	2	%9,09	Sd:2
Kişilerin dizilimi					
Tek sıra	24	%63,1	11	%50	P=,122
Çift sıra	11	%28,9	8	%36,3	X ² : 5,374
Karmaşık	3	%7,8	3	%13,6	Sd:2
					P=,045*

*p<0.05

Tablo 4.30'a araştırmaya katılan çocukların aile resimleri, ilk çizilen kişiler açısından incelendiğinde hem OZSDG'deki hem de OSDG'deki çocukların ilk olarak annelerini, ikinci olarak babalarını çizdiği, her iki grup arasında ilk çizimler açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir ($p=,487>,050$). İlk çizilen karakterin en sevilen, örnek alınıp özdeşleşilen karakter olduğu varsayımının yanında otoriteyi elinde tutan kişi olabileceği konusunda da söylemler mevcuttur (Davido,2014, s.154). Bu bilgilerden yola çıkarak çocukların öncelikli çizimlerinin, hayatlarındaki ilgi ve kontrol noktasını yansıttığı var sayılarak hayatlarında önemli bir yere sahip kişiler olduğu söylenebilir.

Çocukların aile resimleri, son çizilen bireyler incelendiğinde OZSDG'de %40,9 ile kendi yer alırken, OSDG'de %36,8 ile kardeş yer almakta ve iki grup arasındaki bu fark anlamlılık teşkil etmektedir ($p=,020<,050$). Son çizilen bireylerin diğerlerinden daha uzak ve daha küçük olduğu görülmektedir. Kardeş rekabeti ve akabinde yaşanacak çatışmaların herkesin özenle yerleştirildiği, orantılara sadık kalınmaya çalışıldığı resimlerde kardeş figürleri bir karalama ya da anormal küçüklükte resmedilmiştir. En son çizilen kişinin en seilmeyen, en az değer verilen kişi olarak geçiştirildiği, kıskanıldığı ya da yok sayıldığı bilinmektedir (Davido,2014, s.154).

Çocukların aile resimleri, yer almayan aile bireyi açısından incelendiğinde olumsuz sosyal davranışların ağırlıklı sergilendiği grupta % 59,09'unun bütün bireyleri eksiksiz çizmelerine karşın olumlu sosyal davranışların ağırlıklı sergilendiği grupta %92,1'inin bütün bireyleri tam çizdiği belirlenmiştir. Çizilmeyen bireyler incelendiğinde OZSDG'de kendi, OSDG'de kardeşin çizilmediği ve bu farkın istatistiksel olarak da anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p=,024<,050$). Aile resimlerinde aile bireylerinden birinin resim içerisine sokulmaması bireyin bilinçli veya bilinçdışı bir şekilde bu kişiyi istemediği anlamına gelir. Çizimlerde yer almayan kişilerin genelde çocuğun kıskandığı, çatışma yaşadığı ve rekabet ettiği kardeşi olmaktadır (Halmatov,2016, s.58). Aile çizimlerinde, çocuk kendi değerini ve aitlik hissini, kendini resimde konumlandığı yerle ifade eder. Çocuk çizimlerinde kendini resmetmiyorsa, kendi aileye dahil olarak algılamadığının, ötekileştirdiğinin ve mutsuz hissettiğinin bir göstergesidir (Dilci,2014, s.198; Savaş,2015). Bu bilgilerden yola çıkarak olumsuz sosyal davranış sergileyen çocukların olumsuz özdeğer algısına sahip olduğu söylenebilir.

Çocukların aile resimleri, kendisine en yakın çizdiği aile bireyi açısından incelendiğinde hem OZSDG’de hem de OSDG’deki çocukların en yakın olarak annelerini, ikinci en yakın olarak babalarını çizdikleri, her iki grup arasında ilk çizimler açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Çocuğun yanında rahat ettiği ve güvende hissettiği kişinin yanında kendini resmettiği bilinmektedir (Dilci,2014, s.198). Çocukların resimlerinde kendilerini anne ve babalarından birinin yanında çizmesi, anne ve babasının yanında kendini rahat hissettikleri yönünde yorumlanabilir. Kaynak ve Temel (2015) de yaptıkları çalışmada çocukların kendilerini anne veya babasından birinin yanında konumlandıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Çocukların aile resimleri, kendisine en uzak çizdiği aile bireyi açısından incelendiğinde hem OZSDG hem de OSDG’deki çocukların en uzak olarak babalarını çizdiği tespit edilmiştir. Resimde uzak olan kişilerin aileyle olan ilişkilerinde problem yaşadıkları, birliktelik sağlayamadıkları düşünülmektedir. (Bahçıvan Saydam,2004). Her iki çocuk grubunda da baba figürünün uzak çizilmesi, babayla kurulan yetersiz iletişim, etkileşim ve paylaşımın yansması olarak yorumlanabilir.

Çocukların aile resimlerinin çizimleri esnasında genel olarak mırıldanma olmadığı ve çizilen aile bireylerinin normal boyut ve oranlarda olduğu tespit edilmiştir. Bu gerçek orana yönelim şema öncesi dönemin bir özelliği olmakla birlikte aile içerisindeki demokratik yapıyı da temsil etmektedir (Dilci,2014).

Çocukların aile resimleri, belirgin renklere göre incelendiğinde her iki grupta da renkli çizimlerin yer aldığı görülmüştür. Şema öncesi dönem resimlerinde renklendirmenin ayırım yapılmaksızın her rengin kullanılarak yapılması (Diğler,2012, s.42) renk faktörünün belirleyici bir özellik olmamasını destekler niteliktedir.

Son olarak çocukların aile resimleri, kişilerin dizilimine göre incelendiğinde OZSDG’de en çok çift sıralı dizilim, OSDG’de ise tek sıra halinde çizim olduğu belirlenmiş ve iki grup arasındaki bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Tek sıra halinde olmayan resimlerde alta kaydırılmış resimler, yetersizlik, özgüvensizlik, içe dönüklüğü vurgulamakla birlikte, üste çıkarılan öğeler iç görü eksikliğini ile ilgilidir (Savaş,2015, s.159). Sağlıklı paylaşımların olduğu, uyumlu, mutlu aile resimlerinde üyeler ya toplu halde iş yapıyor ya da el ele tutuşmuş olarak gösterilmektedirler (Saydam Bahçıvan 2004).

4.8.Alt Probleme İlişkin Bulgular

4.8.1.Alt Problem: “Çocukların sosyal davranışları ile aile içi örüntüleri arasında bir ilişki var mıdır? “

Tablo 4.31.

Çocukların 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Alt Ölçek Puanları ile Aile Değerlendirme Ölçeği Alt Ölçekleri Arasındaki İlişkilere İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

Alt Boyutlar		Problem Çözme	İletişim	Roller
İşbirliği	R	,227	,337**	-,190
	P	,058	,004	,029
	N	136	136	136
Saldırganlık	R	-,218	-,240*	-,133
	P	,070	,045	,271
	N	136	136	136
Liderlik	R	,022	,092	,168
	P	,853	,273	,166
	N	136	136	136
Çekingenklik	R	,007	,129	,062
	P	,953	,187	,612
	N	136	136	136
Uyum	R	,274*	,113	,175
	P	,021	,353	,148
	N	136	136	136
Destek	R	,191	,108	,235*
	P	,113	,374	,048
	N	136	136	136

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 4.31. incelendiğinde aile içi problem çözme becerileri ile çocukların uyum davranışları arasında pozitif yönlü ($r=,274$) anlamlı bir ilişki($p=,021<,050$) olduğu görülmektedir. Aynı tabloda aile içi iletişim becerileri ile çocukların işbirliği davranışları arasında pozitif yönlü ($r=,337$) anlamlı bir ilişki($p=,004<,010$) mevcuttur. Ayrıca aile içi iletişim becerileri ile çocukların saldırgan davranışları arasında negatif yönlü ($r=,-240$) anlamlı bir ilişki($p=,045$) mevcuttur .Tablo 4.31.'de aile içi roller ile çocukların destek davranışları arasında pozitif yönlü ($r=,235$) anlamlı bir ilişki($p=,048$) mevcuttur.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın amacı okul öncesi dönem çocukların sosyal davranışlarını belirlemek üzere bir ölçek geliştirmek, geliştirilen ölçekle tespit edilen sosyal davranışları çocukların (cinsiyet, yaş, algılanan karakter özelliği, doğum sırası, kardeş sayısı, okul öncesi eğitime devam süresi) ve anne-babaların (anne-baba yaşı, anne-baba eğitim düzeyi, annenin çalışma durumu, ailenin aylık gelir düzeyi) demografik özellikleri açısından incelemek, sosyal davranışlar üzerindeki yordayıcıları tespit etmek ve sosyal davranışlar ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Araştırmanın amacı doğrultusunda veri toplama araçlarından elde edilen verilerin, uygun istatistiksel tekniklerle analiz edilmesi sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda şu sonuçlara ulaşılmıştır.

5.1. 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği'nin Geçerliğine İlişkin Sonuçlar

İlk olarak geliştirilen 4-6 Sosyal Davranış Ölçeği'nin kapsam geçerliğini belirlemek için 1 dilbilgisi uzmanı, 1 psikolog ve 8 alan uzmanı olmak üzere toplam on uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşleri, uzmanlar arası uyum indeksinin hesaplandığı Fleiss Kappa tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir. Uzmanlar arası uyumun oldukça iyi niteliğe sahip olduğunu sonucuna ulaşılmıştır.

Geliştirilen ölçeğin görünüş geçerliğini tespit etmek için gönüllülük gösteren 5 öğretmen ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Geliştirilen ölçeğin yapı geçerliğini test etmek için öncelikle faktör yapısının ortaya çıkarılması hedeflenmiş, alt ölçeklerinin açıkladıkları varyans yüzdeleri ve özdeğerleri tespit edilmiş, yamaç birikintisi grafiği çıkartılarak incelenmiş, açımlayıcı faktör analizi yapılmış,

analiz sonucunda ölçeğin işbirliği, saldırganlık, liderlik, çekingenlik, uyum ve destek isimli 6 alt boyutlu ve 50 maddeli son hali elde edilmiştir. Ardından madde toplam korelasyonları ve ölçeğin alt boyutları arasındaki korelasyon analizleri gerçekleştirilerek ölçeğin yapı geçerliği için yeterli kanıtları taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.2. 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği'nin Güvenirliğine İlişkin Sonuçlar

Ölçeğin güvenirligi iç tutarlılık, yarımlar yöntemi, test-tekrar-test, yöntemi ve madde ayırt edicilik indeksi ile ölçülmüştür.

Ölçeğin güvenirlilik incelemesinde ilk olarak iç tutarlılık ve yarımlar yöntemi kullanılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısını gösteren cronbach alpha değerleri alt ölçeklerde .75 ile .96 aralığında bulunmuştur. Guttman yarımlar katsayısı değerleri ise alt ölçeklerde .72 ile .93 aralığında bulunmuştur. Ek olarak Spearman Brown katsayısı alt ölçeklerde .73 ile .93 aralığında bulunmuştur.

Ölçeğin güvenirlilik incelemesinde ikinci sırada test-tekrar-test yöntemi kullanılmıştır. Ölçeğin 4 hafta aralıkla 100 çocuk için tekrar doldurulmasıyla elde edilen korelasyon katsayıları .444 ile .779 arasında ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Ölçeğin güvenirlilik incelemesinde son olarak testin güvenirliliğinin bir göstergesi olarak alt%27 ve üst %27 arasındaki farkın anlamlılığına ilişkin t testi yapılmıştır. Üst ve alt gruplar arasında tüm test maddeleri için $p < .01$ düzeyinde manidar bir farka ulaşılmıştır ve ölçeğin maddelerinin ayırt edici olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan tüm geçerlik-güvenirlilik analizleri neticesinde geliştirilen 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği'nin, 4-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışları tespit etmek amacıyla kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir.

5.3. Çocuklara Yönelik Değişkenler Açısından Çocukların Sosyal Davranışlarına İlişkin Sonuçlar

Bu bölümde araştırmaya katılan 4-6 yaş grubu çocukların ölçek puan ortalamaları çocukların cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi eğitime devam süresi ve kişilik özellikleri değişkenleri açısından incelenmiştir.

5.3.1. Cinsiyet

Çocuklarda 3 yaşından itibaren başlayan cinsel rol öğrenimi ve kimlik kazanımı biyolojik, sosyal ve kültürel faktörlerden etkilenmekte ve özdeşim yoluyla şekillenmektedir (Atay, 2011). Cinsiyet, toplum tarafından üzerine yüklenen istendik davranışların sergilenmesinde etkili olması sebebiyle sosyal gelişime yönelik çalışmalarda önemli bir değişken olarak ele alınmaktadır.

4-6 yaş sosyal davranış ölçeği alt boyutları puan ortalamaları, cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde, cinsiyet değişkeninin destek alt boyutu dışında ($p=,809 > ,050$) diğer tüm boyutlar üzerinde anlamlı bir farklılık yarattığı saptanmıştır. Buna göre cinsiyet değişkeni ölçeğin alt boyutlarından olan saldırganlık ve liderlik boyutlarında erkek çocuklarının lehine, işbirliği, çekingenlik ve uyum boyutlarında ise kız çocukların lehine anlamlı bir farklılık göstermektedir.

5.3.2. Yaş

Okul öncesi dönemde yaş faktörü temel gelişimsel özellikler açısından farklılık yaratan bir unsur olup, çocukların ilerleyen yaşlarda etkileşim ve iletişim ağının genişlemesi (Kasten, 2017) sebebiyle daha yetkin bir öfke kontrolü sağlayıp daha güçlü sosyal becerilerle hareket edebildikleri düşünülmektedir (Santrock, 2015). Bu bağlamda araştırma kapsamında çocukların sosyal davranışları yaş değişkeni açısından incelenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre yaş değişkeni, 4-6 yaş sosyal davranış ölçeğinin işbirliği, saldırganlık, liderlik ve çekingenlik alt boyutlarının puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık yaratırken ($p < .005$), destek ve uyum alt boyutlarında anlamlı bir farklılık yaratmadığı ($p > .005$) görülmektedir. Puan ortalamaları arasındaki fark incelendiğinde 6 yaş grubu çocukların 4 yaş grubundaki çocuklara göre daha lider, 4 ve 5 yaş grubu çocuklara göre ise daha işbirlikçi oldukları görülmektedir. 4 yaş grubu çocukların ise 6 yaş grubu çocuklara göre daha saldırgan ve çekingen oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

5.3.3. Kardeş Sayısı

Kardeşlerin önemli sosyal etkileşim bireyleri olduğu ve kardeş ilişkilerinin çocukların ileriki yıllardaki sosyal etkileşim ve davranışları için önemli bir deneyim sunduğu ifade

edilmektedir (Atay, 2011, s.25). Bu bağlamda çocukların sosyal davranışları kardeş değişkeni açısından da incelenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre kardeş sayısı değişkeni çocukların liderlik ve iş birliği alt boyut puan ortalamalarında anlamlı farklılık göstermekte olup ($p<,050$), saldırganlık, çekingenlik, uyum ve destek boyutlarında anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>,050$). Puan ortalamaları arasındaki farklılık incelendiğinde 4 ve daha fazla kardeşi olan çocukların, tek ve tek kardeşi çocuklara göre daha lider ve işbirlikçi oldukları görülmektedir.

5.3.4.Doğum Sırası

Çocuğun doğum sırası onun kimliğini etkileyen, ev içerisindeki deneyimlerinin, sorumlulukların ve yöneltilen tutumların farklılaşmasını sağlayan önemli etmenlerde biridir (Pembecioğlu, 2006). Bu bağlamda çocukların sosyal davranışları okul öncesi eğitime devam süresi değişkeni açısından da incelenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre doğum sırası işbirliği, liderlik, çekingenlik ve destek alt boyut puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık göstermekte olup ($p<,050$), saldırganlık ve uyum alt boyutlarında anlamlı bir farklılık göstermemektedir($p>,050$).puan ortalamaları arasındaki farklılık incelendiğinde ilk çocukların son çocuklara göre daha lider ve işbirlikçi oldukları, son çocukların ilk ve ortanca çocuklara göre daha çekingen oldukları, ilk çocukların ortanca çocuklara göre daha destek davranışı sergiledikleri görülmektedir.

5.3.5.Okul Öncesi Eğitime Devam Süresi

Okul öncesi eğitim kurumlarında oynanan oyunlar ve yapılan etkinlikler sosyal davranışların planlı ve programlı öğrenilmesine olanak tanımaktadır. Yapılan araştırmalar, çocuğun ilk gerçek sosyal ortamı sayılan okul öncesi eğitim kurumlarındaki ilişki niteliklerinin içselleştirildiği ve ileri dönemlerdeki sosyal hayattaki ilişkileri şekillendirdiği konusuna vurgu yapmaktadırlar (Kasten, 2017). Bu bağlamda çocukların sosyal davranışları okul öncesi eğitime devam süresi değişkeni açısından da incelenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre okul öncesi eğitime devam süresi değişkenininin 4-6 yaş sosyal davranış ölçeğinin hiçbir alt boyutunda anlamlı bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir ($p>,050$).

5.3.6.Kişilik Özelliği

Çocuğun kişilik özellikleri diğer çocuklarla ve yetişkinlerle kuracağı ilişkilerin türü ve niteliği üzerinde belirleyici bir role sahiptir. Bu bağlamda çocukların sosyal davranışları kişilik özelliği değişkeni açısından da incelenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre kişilik özellikleri değişkeni işbirliği, liderlik ve destek alt boyutlarında anlamlı bir farklılık göstermekte iken ($p < ,050$); saldırganlık, çekingenlik ve uyum alt boyutlarında anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p > ,050$).

Farklılığın kaynağı incelendiğinde ise girişken ve sosyal çocukların içe kapanık ve inatçı çocuklara göre daha işbirlikçi ve lider oldukları, hassas ve duygusal çocukların inatçı öfkeli çocuklara göre daha fazla destek davranışı sergiledikleri görülmektedir.

5.4. Anne-Babalara Yönelik Değişkenler Açısından Çocukların Sosyal Davranışlarına İlişkin Sonuçlar

Bu bölümde araştırmaya katılan çocukların 4-6 yaş sosyal davranış ölçeği puan ortalamaları anne-babaların yaşları, anne babaların öğrenim durumu, annenin çalışma durumu ve ailenin gelir düzeyi değişkenleri açısından incelenmiştir.

5.4.1.Annenin Yaşı

Elde edilen bulgulara göre annenin yaşı değişkeninin sosyal davranış ölçeğinin hiçbir alt boyutunda anlamlı bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir ($p > ,050$).

5.4.2.Babanın Yaşı

Elde edilen bulgulara göre babanın yaşı değişkeninin sosyal davranış ölçeğinin hiçbir alt boyutunda anlamlı bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir ($p > ,050$).

5.4.3. Annenin Öğrenim Düzeyi

Elde edilen bulgulara göre annenin öğrenim düzeyi değişkeni işbirliği ve saldırganlık alt boyutlarında anlamlı bir farklılık göstermekte iken($p<,050$); liderlik, çekingenlik, uyum ve destek alt boyutlarında anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>,050$).

Farklılığın kaynağı incelendiğinde annelerin eğitim seviyesi arttıkça çocukların gösterdiği saldırganlık davranışların azalmaktayken işbirlikçi davranışların arttığı görülmektedir.

5.4.4. Babanın Öğrenim Düzeyi

Elde edilen bulgulara göre babanın öğrenim düzeyi değişkeni saldırganlık alt boyutunda anlamlı bir farklılık göstermekte iken($p<,050$) işbirliği, liderlik, çekingenlik, uyum ve destek alt boyutlarında anlamlı bir farklılık göstermemektedir. ($p>,050$).

Farklılığın kaynağı incelendiğinde ise babaların eğitim seviyesi düştükçe çocukların gösterdiği saldırgan davranışların arttığı görülmektedir.

5.4.5. Annenin Çalışma Durumu

Elde edilen bulgulara annenin çalışma durumu değişkeni işbirliği, liderlik ve uyum alt boyutlarında anlamlı bir farklılık göstermekte iken($p<,050$) saldırganlık, çekingenlik ve destek alt boyutlarında anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>,050$).

Farklılıkların kaynağı incelendiğinde ise çalışan annelerin çocuklarının işbirliği, liderlik ve uyum davranışlarını, çalışmayan annelerin çocuklarına göre daha fazla sergilediği görülmektedir.

5.4.6. Ailenin Gelir Düzeyi

Elde edilen bulgulara göre gelir düzeyi değişkeni, ölçeğinin işbirliği, saldırganlık ve liderlik alt boyutlarının puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık yaratırken($p<.005$), çekingenlik, destek ve uyum alt boyutlarında anlamlı bir farklılık yaratmadığı($p>.005$) görülmektedir. Farklılıkların kaynağı incelendiğinde ise gelir düzeyi arttıkça iş birliği ve liderlik davranışlarında artış gözlemlenirken, saldırgan davranışlarda azalma gözlemlenmektedir.

5.5. 4-6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği Alt Boyutlarının Yordayıcı Değişkenlerinin Tespit Edilmesine İlişkin Sonuçlar

5.5.1. İşbirliği Alt Boyutunun Yordayıcı Değişkenlerinin Tespit Edilmesi

Elde edilen bulgulara göre çocuğun yaşı, annenin demokratik tutumu, annenin çalışma durumu ve ailenin gelir düzeyi çocuklarda görülen iş birliği davranışını yordamaktadır. Sırasıyla verilmiş toplam dört bağımsız değişkenin açıkladığı varyans %53 bulunmuştur. Yani çocuklarda iş birliği davranışının %53 ü bu dört değişken ile açıklanabilmektedir.

5.5.2. Saldırganlık Alt Boyutunun Yordayıcı Değişkenlerinin Tespit Edilmesi

Elde edilen bulgulara göre annenin öğrenim düzeyi, çocuğun cinsiyeti, çocuğun yaşı, annenin izin verici tutumu ve ailenin gelir düzeyi değişkenleri çocuklarda görülen saldırganlık davranışını yordamaktadır. Sırasıyla verilmiş toplam beş bağımsız değişkenin açıkladığı varyans %53 bulunmuştur. Yani çocuklarda saldırganlık davranışının %53 ü bu beş değişken ile açıklanabilmektedir.

5.5.3. Liderlik Alt Boyutunun Yordayıcı Değişkenlerinin Tespit Edilmesi

Elde edilen bulgulara göre çocuğun yaşı, çocuğun cinsiyeti, annenin demokratik tutumu, gelir düzeyi ve annenin çalışma durumu değişkenleri çocuklarda görülen liderlik davranışını yordamaktadır. Sırasıyla verilmiş toplam beş bağımsız değişkenin açıkladığı varyans %63 bulunmuştur. Yani çocuklarda liderlik davranışının %63 ü bu beş değişken ile açıklanabilmektedir.

5.5.4. Çekingenlik Alt Boyutunun Yordayıcı Değişkenlerinin Tespit Edilmesi

Elde edilen bulgulara göre çocuğun cinsiyeti, babanın demokratik tutumu ve çocuğun doğum sırası çocuklarda görülen çekingenlik davranışını yordamaktadır. Sırasıyla verilmiş toplam üç bağımsız değişkenin açıkladığı varyans %36 bulunmuştur. Yani çocuklarda çekingenlik davranışının %36 sı bu üç değişken ile açıklanabilmektedir.

5.5.5.Uyum Alt Boyutunun Yordayıcı Değişkenlerinin Tespit Edilmesi

Elde edilen bulgulara göre annenin otoriter tutumu ve annenin çalışma durumu çocuğun uyum davranışını yordamaktadır. Sırasıyla verilmiş toplam iki bağımsız değişkenin açıkladığı varyans %16 bulunmuştur. Yani çocuklarda uyum davranışının %16 sı bu iki değişken ile açıklanabilmektedir.

5.5.6.Destek Alt Boyutunun Yordayıcı Değişkenlerinin Tespit Edilmesi

Elde edilen bulgulara göre annenin otoriter tutumu ve çocuğun cinsiyeti çocuğun destek davranışını yordamaktadır. Sırasıyla verilmiş toplam iki bağımsız değişkenin açıkladığı varyans %17 bulunmuştur. Yani çocuklarda destek davranışının %17 si bu iki değişken ile açıklanabilmektedir

5.6.Annelerin Ebeveyn Tutumları ile Çocukların Sosyal Davranışları Arasındaki İlişkilere İlişkin Sonuçlar

Elde edilen bulgulara göre annelerin demokratik tutumları ile çocukların işbirliği, liderlik ve uyum alt boyutları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki mevcuttur. Buna göre anneleri demokratik tutum sergileyen çocuklar işbirliği, liderlik ve uyum davranışlarını daha çok sergilemektedirler.

Annelerin otoriter tutumları ile çocukların liderlik davranışları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki mevcuttur. Buna göre anneleri otoriter tutum sergileyen çocuklar daha az lider davranışlar sergilemektedirler. Ayrıca annelerin otoriter tutumu arttıkça çocukların çekingen davranışları da artmaktadır.

Annelerin izin verici tutumları ile çocukların saldırganlık davranışları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki mevcuttur. Buna göre annelerin izin verici tutumları arttıkça çocukların saldırganlık davranışları artmaktadır. Ayrıca izin verici tutuma sahip annelerin çocukları daha az uyum davranışı sergilemektedir.

5.7. Babaların Ebeveyn Tutumları ile Çocukların Sosyal Davranışları Arasındaki İlişkilere İlişkin Sonuçlar

Elde edilen bulgulara göre babaların otoriter tutumları ile çocukların saldırganlık davranışları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki mevcuttur. Yani babaların otoriter tutumları arttıkça çocukların saldırganlık davranışları artmaktadır. Babaların otoriter tutumları arttıkça çocukların işbirliği davranışları azalmaktadır.

Babaların koruyucu tutumları ile çocukların uyum davranışları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki mevcuttur. Yani babaların koruyucu tutumları arttıkça çocukların uyum davranışları azalmaktadır.

Babaların izin verici tutumları ile çocukların işbirliği davranışları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki mevcuttur. Yani babaların izin verici tutumları arttıkça çocukların işbirliği davranışları azalmaktadır.

Babaların demokratik tutumları ile çocukların çekingenlik davranışları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki mevcuttur. Yani babaların demokratik tutumları arttıkça çocukların çekingenlik davranışları azalmaktadır.

5.8. Çocukların Sosyal Davranışları Açısından Çocukların Ailelerine Yönelik Algılarına İlişkin Sonuçlar

Elde edilen bulgulara göre çocukların sosyal davranışları, çocukların ailelerine yönelik algılarına ilişkin çizilen resimlerde son çizilen kişi, çizilmeyen kişi ve kişilerin dizilimi boyutlarında anlamlı bir farklılık gösterirken ($p < ,050$); ilk, en yakın ve en uzak çizilen kişilerle, çizimlerdeki belirgin renk, kişilerin normallik düzeyi ve çizirken mırıldanmalar boyutlarında anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p > ,050$).

Farklılığın kaynağı incelendiğinde, son çizilen bireylerde OZSDG' de çocuğun kendisi yer alırken, OSDG' de kardeş yer almaktadır. Çizilmeyen bireyler incelendiğinde OZSDG' de çocuğun kendisi, OSDG' de kardeşin çizilmediği tespit edilmiştir. Son olarak kişilerin dizilimine göre incelendiğinde OZSDG' de çift sıralı dizilim, OSDG' de ise tek sıra halinde çizim olduğu belirlenmiştir.

5.9. Aile Örüntüleri ile Çocukların Sosyal Davranışlarına İlişkin Sonuçlar

Elde edilen bulgulara göre çocukların sosyal davranışları, aile örüntülerinden etkilenmektedir. Problem çözme, iletişim ve roller açısından sağlıklı aile örüntülerine sahip çocuklar, sağlıksız aile örüntülerine sahip çocuklara göre daha fazla sosyal davranış gösterme eğilimindedirler.

5.10.Öneriler

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulardan yola çıkılarak aşağıdaki önerilerde bulunulabilir

- Geliştirilen “4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği” kullanılarak farklı aile türleri ve kültürel özelliklere sahip ailelerin çocuklarının sosyal davranışları tespit edilebilir.
- Araştırma bulgularında farklılık yaratan çocuğa bağlı değişkenler (yaş, cinsiyet, kişilik özelliği, kardeş sayısı, doğum sırası) baz alınarak gelecek çalışmalarda farklı örneklem gruplarında kullanılarak çalışmalar gerçekleştirilebilir
- Geliştirilen “4-6 yaş Sosyal Davranış Ölçeği” kullanılarak boylamsal nitelikte çalışmaların yanı sıra ölçeğin daha küçük yaş gruplarına uyarlanmasına yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Geliştirilen ölçeğin ölçme aracı olarak kullanılacağı çalışmalarda ekolojik kuram çerçevesinde çocuğun mikro sisteminde yer alan anne-babaların tutumlarının yanı sıra akran, kardeş ve öğretmen tutumlarının da incelendiği araştırmalar gerçekleştirilebilir.
- Araştırma bulgularını etkileyen anne-baba ve çocuğa bağlı değişkenler tespit edilerek önleyici, geliştirici, müdahale edici programlar planlanarak geliştirilebilir.
- Ebeveyn tutumlarının çocuğun sosyal davranışları üzerindeki etkisi düşünüldüğünde ailelere anne-baba tutumları ve çocuğun üzerindeki etkilerini konu edinen eğitim programları hazırlanabilir.
- Okuldaki etkinlikler ve aile katılım çalışmalarında çocukların sosyal davranışları üzerinde destekleyici ve önleyici içeriklere yer verilebilir.

KAYNAKLAR

- Ahmetoğlu, E. (2009) Sosyal Gelişim. Y. Fazlıoğlu (Ed). *Erken ocukluk gelişimi ve eğitimi* içinde, (s.39-61). Edirne: Kriter.
- Akbaş, B. (2016). *Okul ncesi eğitim kurumuna devam eden 60 ay ve üzeri çocukların sosyal uyum becerileri ile mizaç özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Akgün, E.& Ergül, A. (2015). 55-74 aylık çocukların resimlerinde aile algısının değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 44 (2), 209-228.
- Akpınar, . (2015). *60 -72 ay arasındaki okul öncesi dönem çocuklarının aile algılarının incelenmesi üzerine bir durum alışması*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Akseki, E. (2017). *60 ay ve üzeri okul öncesi eğitim alan çocukların bağlanma stillerinin, ahlaki ve sosyal kural algısı ve sosyal davranışları ile ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aksoy, P. (2017). Aile içi ilişkiler ve iletişim. G. Baran (Ed). *Aile yaşam dinamiği* içinde s.67-100. Ankara: Pelikan.
- Aktaş zkafacı, A. (2012). *Annenin ocuk yetiştirme tutumu ile çocuğun sosyal beceri düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ar-el niversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aktaş, V. (2001). *ocuklarda saldırganlık ile olumsuz niyet yükleme eğilimleri arasındaki ilişkiler*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aktürk, F. M. (2015). *ocukları okul öncesi eğitime devam eden (5 yaş grubu) ebeveynlerin ana-baba tutumlarının farklı değerkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Alisinanoğlu, F. & Özbey, S. (2011). *Okul öncesi dönemde sosyal beceri ve problem davranış eğitimi program örnekleri*. İstanbul: Morpa.
- Altınköprü, T. (2015). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Hayat.
- Amca, D.& Öztuğ, E.K. (2016). Okul öncesi 4 yaş çocukların sosyal davranışlarının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Bilgisayar ve Eğitim Araştırmaları Dergisi* 4(7) ,82-102.
- Anooshian, L.J. (2005). Violence and aggression in the lives of homeless children: A review. *Aggression and Violent Behavior*. 10(2), 129- 152
- Argun, Y. (2005). *Anne baba ve öğretmenlerin öğrenilmiş güçlülüğü ile okul öncesi çocukların davranışsal-duygusal güçlülüğü ve kendilik algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Arı, M. & Yaban, E.H. (2012). 9-11 yaşındaki çocukların sosyal problem çözme becerilerinde cinsiyet ve yaş farklılıkları. *Eğitim ve Bilim*, 37(164), 188-203.
- Arteche, A.& Murray, L. (2011) Maternal Affective Disorder and Children's Representation of Their Families. *Journal of Child and Family Studies*, 20, 822-832.
- Artut, K. (2010). *Okul öncesinde resim eğitimi*. Ankara: Anı.
- Atabey, D. (2017). Anasınıfına devam eden çocukların annelerinin anne tutumlarının incelenmesi (Çorum İli örneği), *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (1), 145-168.
- Atay, M. (2011). *Erken çocukluk döneminde gelişim 2*. Ankara: Kök.
- Atan, A. (2016). *Aile iletişim becerileri psikoeğitim programının ebeveynlerin iletişim becerilerine, çift uyumuna, evlilik doyumuna ve 5-6 yaş çocuklarının sosyal duygusal uyumuna etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Ateş, N. (2005). *Hayvan besleyen ve beslemeyen çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Atkinson, R. (1995). *Psikolojiye giriş* (K. Atakay, M. Atakay & A. Yavuz, Çev.). İstanbul: Sosyal.

- Aunola, K.&Nurmi, J. E. (2005). The role of parenting styles in childrens problem behavior. *Child Development*, 76(6), 1144-1159.
- Avcıoğlu, H. (2005). *Etkinliklerle sosyal beceri öğretimi* (2. baskı). Ankara: Kök.
- Avşar, N.Ö. (2012). Çekingenlik. *Eğitimde Yansımalar Dergisi*, 32 ,5-6.
- Ay, H. (2017) *Okul öncesi dönemi çocuklarının saldırganlık davranışlarının anne ve öğretmen görüşlerine göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Aydın, B. (2010). *Çocuk ve ergen psikolojisi*. Ankara: Nobel.
- Aydın, N.H.B. (2004). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Morpa.
- Aytar, F.A.G.& Kaytez, N. (2015). Ailede iletişim ve çocuk üzerine etkileri. F.A.G. Aytar (Ed.) *Etkili iletişim içinde* (s.90-112). Ankara: Hedef.
- Ayyıldız, T. (2005). *Zonguldak il merkezlerinde 0-6 Yaş çocuğu olan annelerin çocuk yetiştirme tutumları*. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.
- Babaroğlu, A. (2016). *Çocuk psikolojisi ve ruh sağlığı*. Ankara: Vize.
- Bacanlı, H. (2017). *Eğitim psikolojisi*. (24.baskı) Ankara: Pegem.
- Bağcı, B. (2015) *Çocuk ve yetişkin prososyallik ölçeklerinin geçerlik güvenilirlik çalışması ve çocuk ile anne-baba prososyal davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Bahçıvan Saydam, R. (2004). Çocuk Çizimlerinin Klinik Değerlendirmedeki Yeri. *Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*, 1, (1-2), 111-124.
- Bain, S. K., & Pelletier, K. A. (1999). Social and behavioral differences among a predominantly African American preschool sample. *Psychology in the Schools*, 36, 249–259.
- Bal, E. (2006). *İlköğretim öğrencilerinin benlik algıları ile atılganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Baran, G. (2005). Dört-beş yaş çocuklarının sosyal davranışlarının ve aile ortamlarının incelenmesi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 30 (321), 9-16.

- Baran, G.&Atlı, S. (2017). Tarihsel süreçte aile ve aile kuramları. G. Baran (Ed). *Aile yaşam dinamiği içinde* (s.35-59). Ankara: Pelikan.
- Bayhan&Artan (2004). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa.
- Bayraktar, V. (2016). Okul öncesi eğitimin tanımı ve önemi. F. Alisinanoğlu &V. Bayraktar (Ed). *Okul öncesi eğitime giriş içinde* (s. 23-43). Ankara: Vize
- Becet, K. (1989). *Ana-baba tutumlarının ve bazı sosyo-ekonomik faktörlerin lise son sınıf öğrencilerinin atılganlık düzeylerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Becker, K.& Ginsburg, G. (2011). Maternal anxiety, behaviors, and expectations during a behavioral task: Relation to children's self-evaluations. *Child Psychiatry and Human Development*. 42, 320–333.
- Begde, Z. & Özyürek, A. (2016). Öğretmen ve anne-baba tutumlarının okul öncesi dönem çocuklarının problem çözme becerilerine etkisi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 204-232.
- Berk, L. E. (2013). *Çocuk gelişimi* (A. Dönmez, Çev.). Ankara: İmge.
- Birgin, M. (2012) *Çocuk eğitiminde ailenin önemi*. İstanbul: El.
- Boyacı, A. (2011) Yapı ve süreçleri ile aile. A.S. Türküm (Ed). *Anne baba eğitimi içinde*. (s,23-49).Eskişehir:Anadolu Üniversitesi.
- Brendgen, M., Dionne, G., Girard, A., Boivin, V., Vitaor, F. & Perusse, D. (2005). Examining genetic and environmental effects on social aggression: a study of 6-year old twins. *Child Development*, 76, 930-946.
- Brodeski, J., & Hembrough, M. (2007). *Improving social skill in young children.an action research Project*. Master Thesis, Saint Xavier Universty, Illinois.
- Brownell, C. A., Ramani, G. B., & Zerwas, S. (2006). Becoming a social partner with peers: Cooperation and social understanding in one- and two-year-olds. *Child Development*, 77, 803–821.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (20. baskı). Ankara: Pegem.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 133-151.

- Cárdenas, J.C., Dreber, A., von Essen, E.& Ranehill, E. (2014) Gender and Cooperation in Children: Experiments in Colombia and Sweden. *Plos One* 9(3), 3-20
/https://doi.org/10.1371/journal.pone.0090923
- Carducci, B. J. (2000), What shy individuals do to cope with their shyness: A content analysis. In *Development, consolidation and change* (pp.171-185). London: Routledge.
- Casas, J. F., Weingel, S. M., Crick, N. R., Ostrov, J. M., Woods, K. E., Jansen-Yeh, E. A., et al. (2006). Early parenting and children's relational and physical aggression in the preschool and home contexts. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27, 209–227.
- Chang, C., E. J. Russell & Liu-Qin Y. (2007). Emotional strain and organizational citizenship behaviours: A meta-analysis and review. *Work & Stress*, 21, 312-332.
- Chase-Lansdale P.L, Moffitt R.A, Lohman B.J, Cherlin A.J, Coley R.L, Pittman L.D, Roff J., Votruba-Drzal E. (2003). Mothers' transitions from welfare to work and the well-being of preschoolers and adolescents. *Science*. 299 ,1548–1552.
- Cheah, C.S., Leung, C.Y., Tahseen, M. &Schultz, D. (2009). Authoritative parenting among immigrant Chinese mothers of preschoolers. *Journal of Family Psychology*, 23(3), 311-20.
- Cohen, R.J. & Swerdlik, M.E. (2002). *Psychological testing and assessment*. New York: McGraw Hill.
- Connolly, I. &O'Moore, M. (2003). Personality and family relations of children who bully. *Personality and Individual Differences*, 35 ,559–567.
- Coplan, R.J., Arbeau, K.A.&Armer, M. (2008). Don't fret, be supportive! Maternal characteristics linking child shyness to psychosocial and school adjustment in kindergarten. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36(3), s.359-71.
- Creswell, J. W. (2013). *Research design qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. (Forth edition). CA: Sage.
- Creswell, J. W., Plano Clark, V.L., Gutmann, M.L. &Hanson, W. E. (2003). Advanced mixed method s research design. In A. Tashakkori&C. Teddlie (Eds). *Handbook of mixed methods in social and behavioral research*, (pp.209-240). CA: Sage.

- Crick, N. R., Ostrov, J. M., & Werner, N. E. (2006). A longitudinal study of relational aggression, physical aggression and children's social-psychological adjustment. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 131–142.
- Cullen, K. (2017) *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Platform.
- Cüceloğlu, D. (2014). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi.
- Çağdaş (2003). *Anne baba çocuk iletişimi*. Ankara: Kök.
- Çağdaş, A. & Seçer, Z. (2006). *Anne-baba eğitimi* (2. baskı). Ankara: Kök.
- Çağdaş, A. & Şahin, Z. S. (2002). *Çocuk ve ergende sosyal ve ahlak gelişimi*. Ankara: Nobel.
- Çakır, Y. & Palabıyıkoglu, R. (1997). Gençlerde sosyal destek-çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kriz Dergisi*, 5, 15-24.
- Çetinkaya, B. (2014). *Çocuk ruh sağlığı*. Ankara: Pegem.
- Çorapçı, F., Aksan, N., Yalçın, D. A., & Yağmurlu, B. (2010). Okul öncesi dönemde duygusal, davranışsal ve sosyal uyum taraması: sosyal yetkinlik ve davranış değerlendirme-30 ölçeği, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(2).
- DeBaryshe, B. & Fryxell, D. (2004). A developmental perspective on anger: Family and peer contexts. *Psychology in the School*, 35, 205-216.
- Deluty, R. H. (1981). Adaptiveness of aggressive, assertive and submissive behavior for children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 10(3), 155-158.
- Davidov, R. (2014). *Çocuğunuzu resimlerinden keşfedin*. (E. Çakmak, Çev.) İstanbul: Kuraldışı.
- Demircioğlu, H. (2016). Sosyal duygusal gelişim. N. B. Metin (Ed). *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişim içinde*. (s.163-197). Ankara: Pegem.
- Demirtaş, K. (2001). *Annelerin değerlendirmesine göre çocukların özbakım becerileri ile anne tutumları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Diener, M. L. & Kim, D. Y. (2004). Maternal and child predictors of preschool children's social competence. *Journal of Applied Developmental Psychology*. 25, 3–24.
- Diğler, M. (2012). *Okul öncesinde resim eğitimi*. Ankara: Pegem.

- Dilci, T. (2014). *Aile içi yaşamın çocuk resimlerindeki izi*. İstanbul: İdeal.
- Dinç, B. (2002). *Okulöncesi eğitimin 4-5 yaş çocuğunun sosyal gelişimine etkileri konusunda öğretmen görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Dirim, A. (2003). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Esin.
- Dizman, H. (2003). *Anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Doğru, S.Y., Turcan, A. İ., Arslan, E.& Doğru, S. (2006). Çocukların resimlerindeki aileyi tanılama durumlarının değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15, 223-236.
- Durak, N. (2006). *Son çocukluk dönemi öğrencilerinin saldırganlıklarını belirlemeye yönelik sosyal uyum düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Niğde ili örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Durkin, K. (1995). *Developmental social psychology: From infancy to old age*. Oxford: Blackwell.
- Durmuş, R. (2006). *3-6 yaş arası çocuğu olan ebeveynlerin kişilik özellikleri ile anne-baba tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Durmuş, B., Yurtkoru, E.S.&Çinko, M. (2016). *Sosyal bilimlerde SPSS'le veri analizi*. İstanbul: Beta.
- Dursun, A. (2010). *Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Dülger, E. (2016) *Okul öncesi eğitime devam eden 60-72 aylık çocukların sosyal beceri düzeylerinin değişkenlere göre incelenmesi (Tekirdağ ili örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Edwards, S. (2005). Constructivism does not only happen in the individual: Sociocultural theory and early childhood education. *Early Childhood Development and Care*, 175(1), 37-47.

- Eke, K. (2017). Okul öncesi dönemdeki çocukların öz düzenleme becerileri ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 8 (28), CCLXXIII-CCLXXXVII.
- Ekici, F.Y. (2015). Okul öncesi eğitime devam eden çocukların sosyal becerileri ile aile özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Hüseyin Hüsnü Tekışık Özel Sayısı (cilt 1)*.
- Ekinci, M., Altun, Ş.Ö.& Can, G, (2013). Hemşirelik Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Atılganlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4(2),67-74.
- Eminoğlu, B. (2007). *Dört-beş yaş çocuklarının sosyal davranışları ile ebeveyn davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erduran, D.A.& Yağbasan, R. (2008). Beyin yarı kürelerinin baskın olarak kullanılmasına yönelik öğretim stratejileri, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 1-17.
- Erkan, S. & Kargı, E. (2006). Okul öncesi dönem çocuklarının davranışlarının psikolojik belirtiler yönünden incelenmesi. (Ankara İli Örneği). *I. uluslararası okul öncesi eğitimi kongresi, kongre kitabı*, 2. 191–199.
- Erkuş, A. (2014). *Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme-I temel kavramlar ve işlemler*. Ankara: Pegem.
- Ersan G. A. (2014). *0-72 aylık çocukların sosyal problem çözme becerilerinin ve ekran ilişkilerinin işitsel muhakeme ve işlem becerileri açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Evans, G. W. (2004). The environment of childhood poverty. *American Psychologist*, 59, 77–92.
- Fagot, A., Hagan, S., Leinbach, C. & Kronsberg, A. (1985). Differential reactions to assertive and communicative acts of toddler boys and girls. *Child Development* 56(6), 1499-505.
- Fraenkel, J, R, Wallen, N, E, &Hyun, H, H. (2012). *How to design and evaluate research in education*. (Eight edition). New York: McGrawHill.

- Furman, W.& Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the personal relationships in their social networks. *Developmental Psychology*, 21 ,1016–1024.
- Gernhardt, A., Rubeling, H. & Keller, H. (2011). This is my family: Differences in children's family drawings across cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(7), 1166-1183.
- Gerrig, R.J.& Zimbardo, P. G. (2013). *Psikoloji ve yaşam-psikolojiye giriş*. (G. Sert, Çev.) Nobel: Ankara.
- Gizir, Z. (2002). *Anaokuluna devam eden dört-beş yaş çocuklarında sosyal davranışların gelişimi ile benlik saygısı arasında ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Goldberg, W.A., Greenberger, E., Hamill, S.& O'Neil R. (1992). Role demands in the lives of employed single mothers with preschoolers. *Journal of Family Issues*,13 ,312–333.
- Goldner, L.&Scharf, M. (2011). Children's family drawings: A study of attachment, personality, and adjustment. *Art Therapy*, 28, 11-18.
- Gökalan, Z. B. (2000). *İlköğretim okulu öğrencilerinin (12-14 yaş) benlik tasarımı, atılganlık ve kendini açma düzeyleri ile akademik başarıları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gözübüyük, N. (2015). *Okul öncesi dönem çocuklarında davranış sorunlarının anne-baba tutumu ve öz-kontrol ile ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Gross, D., Sambrook, A., & Fogg, L. (1999). Behavior problems among young children in low-income urban day care centers. *Research in Nursing & Health*, 22(1), 15–25.
- Guilford, J. P. (1954). *Psychometric methods*. Newyork: McGraw Hill.
- Güçlü, S. (2016). Aileye ilişkin kuramsal yaklaşımlar. N. Adak (Ed). *Sosyal problemler sosyolojisi: Dünyadan ve Türkiye'den örnekler içinde* (s.65-90). Ankara: Siyasal.
- Gültekin, S.E. (2008). *5 yaş çocuklarının sosyal becerilerinin bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

- Günel, A. (2007). *Farklı anne baba tutumlarının okul öncesi eğitim çağındaki çocukların özgüven duygusunun gelişimine etkisi (Aksaray ili örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güner, A. (2011). *Okul öncesi çocuklar ve ebeveynlerinin bağlanma güvenlikleri ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Günindi, N. (2008). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının sosyal uyum becerileri ile anne-babalarının empatik becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Günindi, Y. (2010). *Anasınıfına devam eden altı yaş çocuklarına uygulanan sosyal uyum beceri eğitimi programının çocukların sosyal uyum becerilerinin gelişimine etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güven, G. (2009) *Okul öncesi çocuklarının insan ve aile resmi çizimlerinin değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Halmatov, S. (2015). *Çocuk resimlerinin analizi ve psikolojik resim testleri (2.baskı)*. Ankara: Pegem.
- Hortaçsu, N. (2012). *İnsan ilişkileri*. Ankara: İmge.
- Hur, E. (2014). *Risk Factors for Children Socio-emotional Development in Different Family Structures*. (Master Thesis). Retrieved from <https://etd.ohiolink.edu/>
- Işık, M. (2007). *Anasınıfına devam eden beş-altı yaş çocuklarına sosyal uyum ve beceri ölçeği'nin uyarlanması ve uygulanması*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı: Ankara.
- İkiz, S.& Samur, A. Ö. (2016). Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın ebeveyn tutumları açısından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,13(35), 159-175.
- İnanç, B. Y., Bilgin, M. & Atıcı, M. K. (2007). *Gelişim psikolojisi çocuk ve ergen gelişimi*. Ankara: Pegem.

- İnci, M. A. (2015). Sosyal gelişim. S. Seven (Ed.). *Çocuk gelişimi içinde* (s.22-34). Ankara: Vize.
- Jewett, J. (1992). Aggression and Cooperation. Helping Young Children Development Constructive Strategies. ERIC Identifier: ED351147.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim.
- Kalaycı, Ş. (2005). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil.
- Kangal, S. B. (2016) Ahlak gelişimi. N.B. Metin (Ed) *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi içinde*. (s.197-227).Ankara: Pegem.
- Kapıkıran, N. A, İvrendi, A. B. &Adak, A. (2005). Okul öncesi çocuklarında sosyal beceri: durum saptaması. *Pamukkale Eğitim Fakültesi Dergisi*. 19(3). 1–8.
- Karabulut Demir, E. & Şendil, G. (2008). Ebeveyn tutum ölçeği (ETÖ). *Türk Psikoloji Yazıları*, 11 (21), 15-25.
- Karaca, N., Gündüz, A.& Aral, N., (2011). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışının incelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 4(2), 65-76.
- Karakoyun, K. (2011). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin atılganlık düzeyleri ile aile işlevleri arasındaki ilişkinin sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Karakuş, N. (2017). *60-72 ay çocukların sosyal problem çözme becerilerinin anne tutumları açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Karoğlu, H. (2016). *Okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri ve sosyal beceri düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Kasten, H. (2017). *4-6 yaş çocuk gelişimi&gelişim psikolojisinin temel esasları*. O. Emre, (Çev Ed.) Ankara: Anı.
- Kayhan, Ü. (2011). Ailede iletişim ve etkileşim. S. Ünlü (Ed). *Aile yapısı ve ilişkileri içinde* (s,112-123). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

- Kaynak, K.B.& Temel, Z. F. (2015). 4-6 yaşları arasındaki çocukların çizimlerindeki aile algılarının belirlenmesi, *Turkish Studies* 10(7) ,575-598.
- Kehnemuyi, Z. (2014). *Çocuğun görsel sanat eğitimi*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Kelly-Vance, L.& Ryalls, B. O. (2005). A systematic, reliable approach to play assessment in preschoolers. *School Psychology International*, 26(4), 398-412.
- Kılıçaslan, A. (2001). *Aile fonksiyonlarının ve algılanan farklılaşmış anne-baba yaklaşımının kardeş ilişkileri üzerindeki etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kirschner, S.& Tomasello, M. (2010). Joint music making promotes prosocial behavior in 4-year-old children. *Evolution and Human Behavior* 31 ,354–364.
- Kochanska, G. (1997). Mutually responsive orientation between mothers and their young children: implications for early socialization. *Child Development*, 68(1), 94-112.
- Koçak N.& Tepeli, K. (2004). 4-5 Yaş Çocuklarının Sosyal ilişkiler ve İşbirliği Davranışlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi I. Uluslararası Okul Öncesi Eğitimi Kongresi. Kongre Kitabı. (2006) Cilt:2. 9-13.
- Kol, S. (2011). Erken çocuklukta bilişsel gelişim ve dil gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21. 1-21.
- Koyuncu, A. A. (2016). Aile araştırmaları metodolojisi: yaklaşımlar ve yöntemler. M.Aydın (Ed). *Sistemik aile sosyolojisi* içinde (s.1-11). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Köksal, B. (2016). *Özel bir okulda okuyan 2-6 yaş arasındaki çocukların saldırganlık düzeyleri ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Landis, J. R., & Koch, G. G. (1977). An application of hierarchical Kappa type statistics in the assessment of majority agreement among multiple observers. *Biometrics*, 33(2), 363-374.
- Latouf, N. C. (2008). *Parenting styles affecting the behavior of five-year olds*. Master's Thesis. University of South Africa, Pretor.
- Lavoie, R. D. (2002). *The teacher's role in developing social skills*. <http://www.kidsource.com7LDA-CA/teacher.html>. sayfasından erişilmiştir.

- Linder, T. (2016) Assessment of play. In D. Councenour & J.K. (Eds) *Encyclopedia of contemporary early childhood education*. (pp.91-96). California: Sage.
- Logue, M. E. (2007). Early childhood learning standarts: tools for promoting social and academic success in kindergarden. *Children & School*, 29(1), 35-43.
- Lorr, M.&More, W. W. (1980). Four dimensions of assertiveness. *Multivariate Behavioral Research*. 15(2), 127.138
- Masalıcı, E. D. (2001). *Aile içi iletişimlerle çocuğun saldırganlık düzeyi ve uygun davranışlarının karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Mcgillicuddy-De Lisi, A.V.& Ann, Y. (1993). Sibling interactions and childrens communicative competency. *Journal of Applied Developmental Psychology* ,14, 365-383.
- Meifang, W. & Dan, S. (2010). Preschooler beliefs about gender differences in aggressive and prosocial behaviors. *Psychological Science*,3.
- Memet, N. (2010). *Ebeveynlerin çocuklarına ilişkin sosyalleştirme hedeflerinin, kültürel değer yönelimleri ve eğitim düzeyleri ile çocuğun cinsiyeti ve doğum sırası açılardan incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Metin, Ö. (2009). *Ankara'da yaşayan altı yaşındaki yabancı uyruklu çocuklarla Türk çocuklarının aile resimlerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Muris, P., & Dietvorst, R. (2006). Underlying personality characteristics of behavioral inhibition in children. *Child Psychiatry and Human Development*, 36, 437-445.
- Nicholson, B. C., Fox, R. A., & Johnson, S. D. (2005). Parenting young children with challenging behaviour. *Infant and Child Development*, 14(4), 425-428.
- Okyay, L. (2008). *6 yaş grubu çocukların aile resimlerinin sosyo-kültürel değişkenler ve davranış problemleri açısından karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Orçan M. &Deniz, E. (2004). Anaokuluna Devam Eden Altı Yaş Çocuklarının Sosyal Uyumlarının İncelenmesi. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi *I. Uluslararası Okul Öncesi Eğitimi Kongresi kongre kitabı*. 2, 310-321.

- Orçan, M. (2008). Erken çocukluk döneminde gelişim. M. Engin Deniz (Ed.), *Sosyal gelişim* içinde (s. 134-188). Ankara: Maya.
- Öğretir, A.D.Ö. (1999). *Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 6 yaş çocuklarının sosyal oyun davranışlarıyla anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öğretir, A. D. Ö. (2017). Examination of social skills of preschool children in Turkey. *European Journal of Education Studies*. 3(2), 91-107.
- Özbey, S. (2009) *Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği'nin (PKBS-2) geçerlik güvenirlik çalışması ve destekleyici eğitim programının etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özbey, S. (2012). Ebeveynlerin evlilik uyumu ve algıladıkları sosyal destek ile altı yaş çocuklarının problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20 (1), 43-62.
- Özbey, S. (2015). Çocuklarda uyum ve davranış problemleri. Y.Aydoğan &G.G.Akduman (Eds). *Çocuk ruh sağlığı* içinde. (s.175-191). Ankara: Eğiten Kitap.
- Özdemir, S. &Tepeli, K. (2015). Okul öncesi çocuklarda görülen fiziksel ve ilişkisel saldırganlık davranışlarının incelenmesi, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(18) ,229- 245.
- Özel, E.& Zelyurt, H. (2016). Anne baba eğitiminin aile çocuk ilişkilerine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 16(36), 9-34.
- Özgüllük, G. (2006). *Okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanan tam ve yarım günlük eğitimi programlarına göre 5-6 yaş grubu çocukların sosyal ve duygusal gelişiminin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özgün, Ö (2015). Çocuk gelişimi kuramları. F, Turan&A, Yükselen (Ed) *Çocuk gelişimi 1-bebeklik döneminde gelişim* içinde (s,38-71). Ankara: Hedef.
- Özgüven, E. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: PDREM.
- Özmen, D. (2013). *5-6 Yaş grubu çocukları akran ilişkilerinin sosyal problem çözme açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Öztürk, M. (2007). *Çocuk psikiyatrisi*. İstanbul: Uçurtma.
- Özyürek, A. (2004). *Kırsal bölge ve şehir merkezinde yaşayan 5-6 yaş grubu çocuğa sahip anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Pakaslahti, L., & Keltikangas-Järvinen, L. (2000). Comparison of peer, teacher and self-assessments on adolescent direct and indirect aggression. *Educational Psychology*, 20, 177-190.
- Papp, L. M., Cummings, E. M. & Goeke-Morey, M. C. (2009). For richer, for poorer: Money as a topic of marital conflict in the home. *Family Relations*, 58 (1), 91-103.
- Parsak, B. (2015). *Ebeveyn tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişkide çocukların empati ve sosyal beceri düzeylerinin Rolü*. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Pekdoğan, S. (2011). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden beş-altıyaş çocuklardaki sosyal becerilerin bazı özellikler açısından incelenmesi (Elazığ ili örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Pembecioğlu, N. (2006). *İletişim ve çocuk*. Ankara: Ebabil.
- Pepitone, E. A. (1980). *Children in cooperation and competition*. Lexington: Lexington.
- Querido, J., Warner, T., & Eyberg, S. (2002) Parenting styles and child behavior in African American families of preschool children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 31(2), 272-277.
- Ramazan, O. & Ünsal, Ö. (2012). A study on the relationship between the social-emotional adaptation and behavioral problems of 60-72 month old preschoolers. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 46, 5828-5832.
- Rapee, R.M. (2012). Family factors in the development and management of anxiety disorders. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 15(1), 69-80.
- Raver C. C. (2003). Does work pay psychologically as well as economically? The role of employment in predicting depressive symptoms and parenting among low-income families. *Child Development* 74, 1720-172.

- Richard, J.F., Fonzi, A., Tani, F., Tassi, F., Tomada, G& Schneider, B. H. (2007). Cooperation and competition In A. Smith & E. Hart (Eds), *Blackwell handbook of childhood social development* (pp.513-532). Blackwell
- Rinaldi, C.M. & Howe, N. (2012). Mothers' and fathers' parenting styles and associations with toddlers' externalizing, internalizing, and adaptive behaviors. *Early Childhood Research Quarterly*, 27, 266–273.
- Roe, A., Bridges, L., Dunn, J. & O'Connor, T. G. (2006). Young children's representations of their families: A longitudinal follow-up study of family drawings by children living in different family settings. *International Journal of Behavioral Development*. 30 (6), 529-536.
- Rubin, K.H., Cheah, C.S.L., & Fox, N.A. (2001). Emotion regulation, parenting, and the display of social reticence in preschoolers. *Early Education and Development*, 12, 97-115.
- Sağlam, M. (2011). *Boşanma sürecinde olan ailelerdeki çocukların aile algılarının ve sorunlarının resimler aracılığı ile incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sak, R., Şahin Sak, İ.T., Atli, S. & Şahin, B.K. (2015). Okul öncesi dönem: Anne baba tutumları, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 972-991.
- Salcuni, S., Mazzeschi, C.& Capella, C. (2017). Editorial: The role of play in child assessment and intervention. *Front Psychology*, 8, 1098. doi:10.3389/fpsyg.2017.01098.
- Sánchez-Martín, J. R., Fano, E., Ahedo, L., Cardas, L., Brain, P. F. & Azpiroz, A. (2000). Relating testosterone levels and free play social behavior in male and female preschool children. *Psychoneuroendocrinology*, 25, 773-783.
- Sandhu, G.K.& Sharma, V. (2015). Social withdrawal and social anxiety in relation to stylistic parenting dimensions in the Indian cultural context. *Research in Psychology and Behavioral Sciences*. 3 (3), 51-59.
- Santrock, J. W. (2015). *Yaşam boyu gelişim*, G. Yüksel (Çev Ed.). Ankara: Nobel.

- Sargın, Y. A. (2008) *Ergenlik dönemindeki öğrencilerin saldırgan davranışları ile öfke ve sosyal problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon
- Sarı, E. (2007). *Anasınıfına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların, annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarının, çocuğun sosyal uyum ve becerilerine etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Savaş, İ. (2015). *Anne babalar çocuğunuzun resimleri size ne anlatır?* İstanbul: Nesil.
- Scarr, S., Deborah, P. & McCartney, K. (1989). Working mothers and their families. *American Psychologist*, 44(11), 1402-1409.
- Schachter, F. F. (1981). Toddlers with employed mothers. *Child Development*, 52(3), 958-964.
- Spencer, R. A. (2006). *Childhood voyages in development*. Canada: Thomson.
- Seven, S. (2008). *Çocuk ruh sağlığı*. Ankara: Pegem.
- Seven, S. (2006). *Altı yaş çocuklarının sosyal beceri düzeyleri ile bağlanma durumları arasındaki ilişkileri incelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sirkeci, B. (2017). *Okul öncesi çocuklarının anksiyete belirtileri ile anne baba tutumu arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Slavin, R. E. (2017). *Eğitim Psikolojisi*. G. Yüksel (Çev Ed.). Ankara: Nobel.
- Stacks, A. & Goff, J. (2006). Family correlates of internalizing and externalizing behavior among boys and girls enrolled in Head Start”, *Early Child Development and Care*, 176 (1).
- Stenseng, F., Belsky, J., Skalicka, V.&Wichstrom, L. (2014). Preschool social exclusion aggression and cooperation: a longitudinal evaluation of the need to belong and the social reconnection hypotheses. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 40 (12), 1637-1647.
- Şahin, F.T. &Özyürek, A. (2008). 5-6 yaş grubu çocuğa sahip ebeveynlerin demografik özelliklerinin çocuk yetiştirme tutumlarına etkisinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6 ,395-414

- Şahin, H. (2006). Öfke denetimi eğitiminin çocuklarda gözlenen saldırgan davranışlar üzerindeki etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (26), 47-61.
- Şanlı, D. (2007). *Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen etmenlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Şanlı, D. & Öztürk, C. (2012). Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen etmenlerin incelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 31-48.
- Şansal, S. (2014). *Çocukların çizdiği hayvan resimlerinden aile ilişkilerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şehirli, N. (2007). Çocuk davranışlarını değerlendirme ölçeği'nin geliştirilmesi ve bazı değişkenlere göre incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şen, M. (2009). 3-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şendil, G. (2003). *Çocuk, ergen ve anne baba*. İstanbul: Çantay.
- Şendil, G. (2010). Bağlanma ve ebeveynlik tarzları. T, Solmuş (Ed). *Bağlanma, evlilik ve aile psikolojisi* içinde. (s.142-158). İstanbul: Sistem.
- Şentürk, S. (2007). *5-6 yaş çocukların çalışan ve çalışmayan annelerinin çocuk yetiştirme tutumları ile bu çocukların sosyal duygusal uyum düzeylerinin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tatlı, S. & Pirpir, D.A (2015). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların öğretmenleriyle olan ilişkilerinin sosyal beceri düzeylerine etkisinin incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 31, 429-441.
- Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel.
- Taylan, H. H. (2009). Türkiye'de köy ailesinde aile içi ilişkiler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22 117-138.
- Tezel, A. (2004). Aile içi iletişim. *Journal of Human Science*, 1(1),1-6.

- Tilbe, E. (2015). *Okul öncesi çocuklarında davranış düzenleme becerisi ve ebeveyn tutumu ve davranış sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Trawick-Smith, J. (2013). *Erken çocukluk döneminde gelişim: Çok kültürlü bir bakış açısı*. B. Akman, (Ed). Ankara: Nobel.
- Tümkaya, S., Aybek, B. & Çelik, M. (2010). Yoksul ailelerden gelen ergenlerde psikososyal bir olgu olarak umutsuzluk ve boyun eğici davranışların incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 970-984.
- Tümkaya, S. (2012). Okul öncesi eğitim döneminde ailenin rolü ve önemi. F. Gülaçtı (Ed.), *Erken çocukluk eğitimi içinde*, (s.336-367). Ankara: Pegem.
- Uzmen, F. S. (2001). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden altı yaş çocuklarının prososyal davranışlarının resimli çocuk kitapları ile desteklenmesi*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Walker, O. L. & Henderson, H. A. (2012). Temperament and social problem solving competence in preschool: influences on academic skills in early elementary school. *Social Development*, 21 (4), 761-779.
- Wall, J. E. & Holden, E. W. (1994). Aggressive, assertive and submissive behaviors in disadvantaged, inner-city preschool children. *Journal of Clinical Child Psychology*. 23(4), 382-390.
- Weigel, R. M. (1985) Demographic factors affecting assertive and defensive behavior in preschool children: An ethological study. *Aggressive Behavior* 11(1) ,27-40.
- Voltan-Acar, N., Arıcıoğlu. A., Gültekin, F. & Gençtanırım, D. (2008). Üniversite öğrencilerinin güvengenlik düzeylerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 342-350.
- Yağmurlu, B., & Sanson, A. (2009). Parenting and temperament as predictors of prosocial behavior in Australian and Turkish Australian children. *Australian Journal of Psychology*, 61(2), 77-88.
- Yağmurlu, B. (2015). Çocuklukta sosyal gelişim. Z. Cemalcılar (Ed). *Psikolojiye giriş içinde* (s. 136-160). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

- Yalçın, F. & Türnüklü, A. (2011). Algılanan ana-baba davranışları ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişki. *E-Journal of New World Science Academy*, 6(1), 717735.
- Yaralı, K.T. & Özkan, H.K. (2016). Çocukların (60-72 aylık) sosyal problem çözme becerileri ile sosyal yetkinlik ve davranış durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 345-361.
- Yaşar, M. (2012) Sosyokültürel yaklaşım. F. Temel. (Ed). *Erken çocukluk eğitiminde yaklaşımlar ve programlar* içinde. (s.49-73). Ankara: Vize.
- Yavuzer, H. (1995) Ana-baba okulu. İstanbul: Remzi.
- Yavuzer, H. (2011). *Resimleriyle çocuk*. İstanbul: Remzi.
- Yavuzer, H. (2012). *Ana-baba ve çocuk*. İstanbul: Remzi.
- Yavuzer, H. (2016). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi.
- Yazıcıoğlu, Y. (2015). Geliştirdikleri tutum tiplerine göre ebeveynler. M.B. Acat (Ed). *Aile içi uyumlu etkileşim* içinde. (s.65-84). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Yenilmez, Ç. (2012). Aile İlişkileri. Ç. Yenilmez (Ed). *Aile yapısı ve ilişkileri* içinde (s.21-41). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yoleri, S., Işıkoğlu, E.N.& Tetik, G . (2017). Ebeveyn tutumlarının okul öncesi dönemdeki çocukların mizaç özellikleri ile ilişkisinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0 (42), 226-239.
- Youngblut, J.M., Singer, L.T., Madigan, E.A., Swegart, L.A.& Rodgers W. L. (1998) Maternal employment and parent-child relationships in single-parent families of low-birth-weight preschoolers. *Nursing Research*, 47,114–121.
- Yurteri, A. (2011). *Farklı sosyo ekonomik düzeydeki annelerin çocukluk çağı örselenme yaşantıları ile aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* . Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Zel, U. (2001). *Kişilik ve liderlik*. Ankara: Seçkin.

Zolten, K. & Long, N. (1997). *Shyness*. Department of Pediatrics, University of Arkansas for Medical Sciences. [http:// www. parenting ed.org/ handouts/ shyness.pdf](http://www.parentinged.org/handouts/shyness.pdf) sayfasından erişilmiştir.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...